

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İlköğretim Anabilim Dalı

**İNSAN HAKLARININ ETİK TEMELLERİ VE ULUSLAR ARASI
DÜZENLEMELER ÇERÇEVESİNDE YETİŞKİNLERE YÖNELİK
İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ PROGRAMI GELİŞTİRME**

Sultan Şahin

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2012

İNSAN HAKLARININ ETİK TEMELLERİ VE ULUSLAR ARASI
DÜZENLEMELER ÇERÇEVESİNDE YETİŞKİNLERE YÖNELİK
İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ PROGRAMI GELİŞTİRME

Sultan Şahin

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
İlköğretim Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

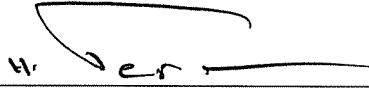
Ankara, 2012

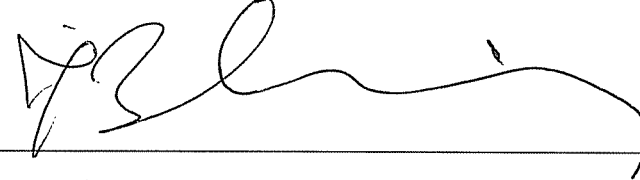
KABUL VE ONAY

Sultan Şahin tarafından hazırlanan "İnsan Haklarının Etik Temelleri ve Uluslararası Düzenlemeler Çerçevesinde Yetişkinlere Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme" başlıklı bu çalışma, 21.12.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof Dr Ioanna Kuçuradi (Başkan)

Prof Dr Belma Tuğrul (Danışman)

Prof Dr Harun Tepe (İkinci Danışman)

Prof Dr Ibrahim Cılga

Doç Dr Gülriz Uygur

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof Dr Yusuf Çelik
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

21.12.2012

Sultan Şahin

Annem. Babam

Burak ve

Nietzsche' e

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca bana farklı alanlarda çalışma imkanı sağlayan, bilimsel birikimimi geliştirmeme olanak tanıyan, haklara saygılı, kişi ve birey olma özgürlüklerini tanıyan, yenilikçi ve global vizyona sahip, elit öğretim üyeleri ile karşılaşma imkanı veren ve mensubu olduğum için kendimi ayrıcalıklı hissettiğim Hacettepe Üniversitesi'ne ve değerli hocalarıma teşekkürü bir borç bilirim. Bunun yanı sıra Visitor Researcher statüsü ile bulunduğum London Metropolitan Üniversitesi Hukuk Fakültesi dekanı ve birlikte çalışma imkanı bulduğum değerli hocam Prof. Dr. Sn. Robert McKeever başta olmak üzere, Dr. Sn. Wendy Stokes, Dr. Sn. Cliff Snaith ve Dr Sn Diana Stirbu'ya değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Tezimi hazırlarken engin bilgilerini ve katkılarını benden esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Sn. Ioanna Kuçuradi, Prof. Dr. Sn. Kurtuluş Dinçer, Prof. Dr. Sn. Cemal Güzel, Prof. Dr. Sn. Abdullah Kaygı, Prof. Dr. Sn. Veysel Sönmez, Prof. Dr. Sn. Özcan Demirel, Prof. Dr. Sn. Nuray Senemoğlu, Doç. Dr. Sn. Gülriz Uygur, Doç. Dr. Sn.Ömer Adıgüzel, Dr. Sn. Nermin Yavlal ve akademik görevimi sürdürdüğüm Ankara Üniversitesi'ndeki bölüm başkanım Prof. Dr. Sn. Neriman Aral'a teşekkür ederim. Yrd. Doç. Dr. Sn. Sevilay Atmaca, Dr. Sn. Sıddıka Demirtaş, Dr. Sn. Deha Doğan, Bilm.Uzm. Sn. Türker Aksun, Bilm. Uzm. Sn. Elif Sezer arkadaşlarıma teşekkür ederim. Çalışmam süresince araştırmam ile uygulamalarıma imkan tanıyan Ankara Üniversitesi, Başkent Üniversitesi, Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı, Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Milli Eğitim Bakanlığı ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurumlarına teşekkür ederim.

Ve özellikle bu çalışmanın hazırlanması ve sonuçlandırılmasında her daim yol gösterici ve rehber olan, anlayışlarını, kıymetli zamanlarını ve emeklerini benden esirgemeyen çok değerli tez danışmanlarım ve hocalarım Prof. Dr. Sn. Belma Tuğrul ve Prof. Dr. Sn. Harun Tepe'ye en derin saygılarımla ve sevgilerimle teşekkürü bir borç bilirim.

Amaçlarıma saygı duyan, bana eğitimimi tamamladığım yerde bir yenisinin başladığını öğreten, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca beni yönlendiren ve yüreklendiren, yorulduğum anlarda beni ayağa tekrar tekrar bıkmadan kaldıran, manevi ve maddi sonsuz destekleri ile hep yanımda olan sevgili babam Sn. Abdurrahman Şahin'e, sevgili annem Sn. Fatma Şahin'e ve aileme en derin sevgilerimle teşekkürü bir borç bilirim.

Sevgili dostlarıma ve ikinci ailem Hacettepe Üniversitesi Dağcılık ve Doğa Sporları Kulübü'ne teşekkür ederim.

Ankara, 2012

ÖZET

ŞAHİN, Sultan. *İnsan Haklarının Etik Temelleri ve Uluslararası Düzenlemeler Çerçevesinde Yetişkinlere Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012.

20. Yüzyılın en önemli başarılarından biri insan hakları düşüncesidir. İnsan hakları uzmanları insan hakları bilgisinin insan haklarının korunması ve uygulanabilmesi için gerekli olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. Bu çalışmada insan haklarının etik temellerinin ortaya konabilmesi, insanın değerli olduğu ve onur sahibi olduğu normunun tartışılması, insan hakları ile ilgili uluslar arası düzenlemeler ve bu bilgilerin kazandırılması için yetişkinlere yönelik bir eğitim programı geliştirilmesi amaçlanmıştır. İnsan haklarının etik temellerinin ortaya konabilmesi için Aristoteles, Platon, Kant, Nietzsche, Scheler, Hartmann, Kuçuradi'nin ve diğer bazı düşünürlerin insan kavramı ve etik ile ilgili düşünceleri tartışılmış ve bu bağlamda etik temellendirme yapılmıştır. Bunun yanı sıra, hak kavramı, adalet kavramı, insan hakları düşüncesi, insan haklarının tarihçesi ve uluslar arası düzenlemeler ile ilişkilendirme yapılmıştır.

Araştırmanın deneysel kısmında, nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılmıştır. Nicel model, random ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılarak oluşturulmuştur. Deney grubuna araştırmacı tarafından geliştirilen İnsan Hakları Eğitim Programı uygulanmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen ve çoktan seçmeli maddelerden oluşan İnsan Hakları Ölçeği ile elde edilen nicel veriler kullanılarak, deney grubunun ön test ve son test puanları ortalamaları karşılaştırılmıştır. Nitel model, araştırmacı tarafından geliştirilen İnsan Hakları Görüşme Formu, İnsan Hakları Günlükleri ve Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu kullanılarak ve nitel veri çözümlemesine gidilerek oluşturulmuştur. Araştırmada çalışma grubu, Ankara ili içinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı random olarak seçilen iki okuldan 16 kişilik deney ve 16 kişilik kontrol grubundan oluşmuştur.

Araştırma sonucunda insan değeri ve insan onuru kavramlarının insan haklarının anlaşılmasında önemli olduğu, uygulanan insan hakları eğitiminin etkili olduğu ve ortalama puanları anlamlı bir şekilde arttırdığı tespit edilmiştir. İnsan haklarının, etik bilgi ile insanın onurunun korunması gerektiği, olguların değerlendirilmesinde toplumun değer yargılarının dışında, insanın değerini ortaya koyan değerlendirme biçiminin öneminin katılımcılar tarafından fark edildiği sonucuna ulaşılmıştır. İlgili alan yazın tarandığında insan hakları bilgisinin temellendirilmesi gereken öğeleri, insan hakları eğitiminin içeriği ve uygulanış biçimi açısından incelendiğinde bu çalışma bir ilk olma özelliğini göstermektedir. Araştırmada geliştirilen İnsan

Hakları Eğitimi Programının insan hakları ile ilgili uluslar arası düzenlemelerin yanı sıra etik temellerinin üzerine geliştirilmiş olması, eğitim yöntemlerinin ve tekniklerinin farklılığı etkili bulunmuştur. İnsan hakları eğitiminin etkililiği sonucunda, geliştirilen eğitim programının yetişkin bireylere uygulanmasının uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler

İnsan hakları, hak ve adalet, insan değeri, değeri bilgisi, etik, insan onuru, insan haklarının etik temelleri, insan hakları uluslar arası düzenlemeleri, insan hakları eğitimi, insan hakları eğitimi programı.

ABSTRACT

SAHIN, Sultan. Ethical Foundations of Human Rights and *A Human Rights Curriculum Development for Adults within The Framework of Ethics and International Regulations*, Master's Thesis, Ankara, 2012.

One of the most significant successes in the 20th century is to acquire the notion of human rights. It has been defended by the human rights specialists that knowledge of human rights is essential for the protection and application of it. In this study, it has been aimed to demonstrate the ethical foundations of human rights, to discuss that human being has dignity and value, to examine the international regulations related with human rights, and to develop a human rights curriculum for adults to acquire this knowledge. In order to set forth the ethical foundations of human rights, Aristotle's Plato's, Kant's, Nietzsche's, Scheler's, Hartmann's and Kuçuradi's and some other thinkers' ideas on human notion and ethic have been discussed. In addition, the idea of right, justice and human rights, the historical background of human rights and international regulations related with it.

In the experimental part of this study, qualitative and quantitative methods have been used together. Quantitative model has been set using random pre-test post-test control group comparison design. The Human Rights Curriculum developed by the researcher has been applied to the experimental group. With the quantitative data acquired through Human Rights Scale developed by the researcher and consisting of multiple-choices, the pre-test and post-test score averages of the experimental group have been compared. The quantitative model has been set analyzing the qualitative data and using Human Rights Interview Form, Human Rights Diaries and Six Thinking Hat Technique Human Rights Evaluation Form, all developed by the researcher. The study group in the research consists of the experimental group of 16 people randomly selected among the two state schools and the control group of 16 people.

At the end of the research, it has been concluded that the idea of human value and dignity are crucial in understanding human rights, that the human rights curriculum applied is effective and that this education has increased the average scores significantly. It has been also put forward that human rights have to preserve human dignity, that the importance of the kind of evaluation setting forth the human dignity instead of value judgements of society have been realized by the experimental group in the evaluation of the facts. This study is unique in the literature as the crucial ideas of the human rights to be grounded, the content and the application methods of the human rights curriculum are taken into consideration. As well as on international regulations related to human rights, the grounding of the Human Rights Curriculum on ethics, the

distinctness of the educational methods and techniques have been found effective. As a result of the efficiency of the curriculum developed, it has been concluded that it is appropriate to apply this curriculum to all adults.

Key Words

Human rights, rights and justice, human value, ethical value knowledge, ethic, human dignity, ethical foundation of human rights, international human rights regulations, human rights education, human rights curriculum development.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	vi
ADAMA	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
BÖLÜM I	1
GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE SAYILTI LARI	3
1.1.1. Araştırmanın Amacı	3
1.1.2. Araştırmanın Önemi	3
1.1.3. Araştırmanın Sayıltıları	4
1.2. PROBLEM CÜMLESİ	4
1.2.1. Alt Problemler	4
1.3. SINIRLILIKLAR	5
1.4. TANIMLAR	5
1.5. KISALTMALAR	5
1.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	6
BÖLÜM II	8
GENEL BİLGİLER	8
2.1. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ	8
2.1.1. İnsan ve Değer Kavramı	8
2.1.2. Hak ve Adalet Kavramı	16
2.1.3. İnsan Hakları Kavramı	18
2.1.4. İnsan Haklarının Bilgi-Kuramsal Özellikleri	21
2.1.5. İnsan Haklarının Etik Temelleri	22
2.1.6. İnsan Haklarının Tarihçesi ve Uluslar Arası Düzenlemeler	24
2.1.5.2.Orta ve Yeniçağ	25
2.1.5.3. Bağımsızlık Bildirgesi	26

2.1.5.4. Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirisi	27
2.1.5.5. Birleşmiş Milletler Dönemi	27
2.1.5.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	28
2.1.7. İnsan Hakları Eğitimi ve Eğitim Hakkı	29
BÖLÜM III	39
YÖNTEM	39
3.1. Araştırma Modeli.....	39
3.2. Çalışma Grubu.....	40
3.2.1. Deney ve Kontrol Grubunun Özellikleri	40
3.3. Veri Toplama Araçları	42
3.3.1. İnsan Hakları Ölçeği.....	42
3.3.2. İnsan Hakları Görüşme Formu	47
3.3.3. İnsan Hakları Günlükleri.....	47
3.3.4. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği Program Değerlendirme Formu	47
3.2.4. Deneysel İşlemler.....	48
BÖLÜM IV	57
BULGULAR	57
4.1. İnsan Hakları Ölçeğine İlişkin Bulgular	57
4.2. İnsan Hakları Görüşme Formuna İlişkin Bulgular	60
4.3. İnsan Hakları Günlüklerine İlişkin Bulgular	76
4.4. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formuna İlişkin Bulgular.....	109
BÖLÜM V	121
TARTIŞMA	121
5.1. İnsan Hakları Ölçeği	121
5.2. İnsan Hakları Görüşme Formu.....	123
5.3. İnsan Hakları Günlükleri.....	129
5.4. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Değerlendirme Formu.....	137
BÖLÜM VI	142
SONUÇLAR	142
6.1. Deney ve Kontrol Gruplarının İnsan Hakları Ölçeği Ön Test Puanlarının t-Testi Sonuçları.....	142
6.2. Deney ve Kontrol Gruplarının İnsan Hakları Ölçeği Son Test Puanlarının t-Testi Sonuçları.....	142

6.3. Deney Grubunun İnsan Hakları Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının t-Testi Sonuçları.....	142
6.4. Kontrol Grubunun İnsan Hakları Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının t-Testi Sonuçları.....	143
6.5. İnsan Hakları Görüşme Formları Sonuçları	143
6.6. İnsan Hakları Günlükleri Sonuçları	144
6.7. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Değerlendirme Formu Sonuçları	149
BÖLÜM VII	152
ÖNERİLER	152
7.1. Araştırma Sonuçlarına Dayanılarak Yapılan Öneriler	152
7.2. Diğer Araştırmalar İçin Öneriler	153
KAYNAKÇA	155
EKLER	166
ÖZGEÇMİŞ	191

KISALTMALAR DİZİNİ

AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
İHEP	: İnsan Hakları Eğitimi Programı
KR-20	: Kuder Richardson-20 Katsayısı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNICEF	: The United Nations Children's Fund
WHO	: World Health Organization

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2. 1. Araştırmanın Modeli.....	39
Tablo 2. 2. Deney ve kontrol grubu öğretmenlerin demografik özelliklerine göre dağılımı	41
Tablo 2. 3. Deney grubu öğretmenlerin insan hakları bilgileri ile ilgili hazır bulunuşluklarına göre dağılımı	42
Tablo 2. 4. Madde Analizi Sonrası 51 Soruluk Testten Seçilen Soruların Hedeflere Göre Dağılımı	46
Tablo 3. 1. İnsan Hakları Ölçeğinin Ön Test Puanlarının Deney ve Kontrol Gruplarına İlişkin t Testi Sonuçları	57
Tablo 3. 2. İnsan Hakları Ölçeğinin Son Test Puanlarının Deney ve Kontrol Gruplarına İlişkin t Testi Sonuçları	58
Tablo 3. 3. İnsan Hakları Ölçeğinin Deney Grubu İçin Ön Test Son Test Ortalama Puanlarının t Testi Sonuçları	58
Tablo 3. 4. İnsan Hakları Ölçeğinin Kontrol Grubu İçin Ön Test Son Test Ortalama Puanlarının t Testi Sonuçları	59
Tablo 3. 5. Görüşme yapılan öğretmenlerin “Hak nedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar.....	60
Tablo 3. 6. Görüşme yapılan öğretmenlerin “Haksızlığa uğradığınızı nasıl anlarsınız?” sorusuna verdikleri yanıtlar.....	62
Tablo 3. 7. Görüşme yapılan öğretmenlerin “İnsan Hakları nedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar	64
Tablo 3. 8. Görüşme yapılan öğretmenlerin “İnsan Hakları Sözleşmeleri’nden bildiğiniz var mı, nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtlar.....	66
Tablo 3. 9. Görüşme yapılan öğretmenlerin “İnsan Hakları Sözleşmeleri sizce neyi korumayı hedeflemektedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar	67
Tablo 3. 10. Görüşme yapılan öğretmenlerin “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin koruduğu çocuk hakları içinden bildiklerinizi belirtiniz.” sorusuna verdikleri yanıtlar	69
Tablo 3. 11. Görüşme yapılan (n=10) öğretmenlerin “İnsan hakları eğitimi sizce neyi amaçlamalıdır?” sorusuna verdikleri yanıtlar	71
Tablo 3. 12. Görüşme yapılan öğretmenlerin “Uluslar arası düzeyde insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum veya kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.” sorusuna verdikleri yanıtlar	73

Tablo 3. 13. Görüşme yapılan öğretmenlerin “Türkiye’de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.” sorusuna verdikleri yanıtlar.....	74
Tablo 3. 14. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Beyaz Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar	110
Tablo 3. 15. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Kırmızı Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar	112
Tablo 3. 16. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Siyah Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar	114
Tablo 3. 17. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Sarı Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar	115
Tablo 3. 18. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Yeşil Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar	117
Tablo 3. 19. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Kırmızı Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar	119

BÖLÜM I

Bu bölümde, giriş, araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, sayıtlılar, sınırlılıklar, tanımlar ve ilgili araştırmalar başlıklarına yer verilmiştir.

GİRİŞ

İnsanlık ilkçağdan itibaren adalet görüşünü ve insanın neliği hakkında sorgulamalarına devam etmiştir. İnsanlık yüzyıllar boyunca çektikleri acıların ve tanık oldukları işkencelerin sonunda sadece insan oldukları için ve insan onurunun korunmasını sağlamak amacıyla, bazı hakları olması gerekliliğini fark etmişlerdir. 20. Yüzyılın en önemli başarılarından biri insan hakları düşüncesidir. İnsan hakları, insanın asırlar içinde önce düşünsel alanda, daha sonra sırasıyla, anayasal belge ve bildirilerde, anayasalarda, iç hukukta ve uluslararası sözleşmelerde yer alan ve korunması gerektiği konusunda ortak kaniya dayanan değerler bütünüdür. İnsan hakları, devlet gücünü sınırlar; bireyi devlet karşısında kimi hak ve yetkilere sahip özne durumuna sokar, yalnız nesne olmaktan kurtarmayı amaçlar.

Yapılan bir çok araştırmada tarih boyunca yaşanan deneyimler, insan haklarının etkin bir biçimde korunmasını sağlamak için, yalnızca temel hakları belirlemenin yeterli olmadığını, ayrıca bu hakların somut koruma yöntemlerini güçlendirecek muhakeme hukuku temel kurallarıyla gerek ulusal gerekse uluslar arası düzeyde güvence altına almak gerektiğini göstermiştir (Tezcan ve diğerleri, 2002).

Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecine giren ülkemizde son zamanlarda en güncel konulardan birisi “insan hakları”dır. İnsan hakları sözleşmelerinin, bir çoğuna taraf devlet olarak imza koymuş olan ülkemizde, insan hakları bilgisinin ve bilincinin oluşturulması bir gereklilik ve yasal bir zorunluluktur. Günümüzde insan haklarının ihlal edilmesi ve bireylerin insan hakları bilgisinin yetersizliği şikayet edilen konulardan birisini oluşturmaktadır. İnsan hakkı ihlallerinin en aza indirebilmesi yönündeki çalışmalar önemini gün geçtikçe arttırmaktadır. İnsan hakları bilgisinin oluşması ve insan hakları ihlallerinin engellenebilmesi için kişilerin insan hakları bilgisi ve bilincini

edinilmeleri gerekmektedir. Bu durum özenle planlanan ve uygulanan bir insan hakları eğitimi programının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

İnsan hakları ihlallerinin en aza indirilmesinin yolu her tek kişinin insan hakları bilgisi edinebilmesine bağlıdır. Bu bağlamda en önemli nokta insan hakları bilgisinin sadece insan hakları hukukundan ibaret görülmemesidir. Çünkü insan değeri ve onuru ile ilgili bilgi eksikliği, insan haklarının sadece praksis bir anlayışla korunması anlamına gelecektir. Birey olarak, bir vatandaş olarak ve çalışan bir kişi olarak her tek insan hakları bilgisine gereksinim duymaktadır. Sözleşmelere taraf olan devletlerde her bir vatandaşın özellikle kamu personelinin insan hakları bilgisi edinilmesi gerekliliği sözleşmelerde sıklıkla geçen bir maddedir. Kamuya hizmet veren profesyonel gruplardan birisi olan eğitimciler, geleceğin aktif vatandaşı olacak çocukları eğittikleri için insan hakları bilgisinin kazanılması gerekliliği taşıyan özel bir gruptur.

Ders kapsamı içinde çocuk hakları sözleşmesinin bir maddesini bilmediği için öğretmeni tarafından hakarete uğrayan, hatta dövülen bir çocuk, insan haklarını öğrenemez. Tarih ya da matematik dersinde öğretmenin kimseye söz vermediği, soruların yanıtlarını bilmedikleri için öğrencilere hakaret ettiği, okul yönetimi konusunda öğrencileri ilgilendiren kararların alınmasında çocukların dışlandığı bir okulda insan hakları eğitiminden söz etmek olası değildir (Gözütok, 2003).

İnsan hakları ilkeleri taraf devletlerin anayasalarına ve iç hukuklarına girmiştir. Hukuk insan hakları ilkelerinin oluşturulması, korunması ve uygulanmasına etkilidir. İnsan hakları çalışmaları incelendiğinde hukuki temellendirmenin yaygınlığı dikkat çekmektedir. Fakat insan hakları yalnızca hukuki bir temellendirme ile açıklanamayacak üst ilkelerdir. Bu çalışmada insan hakları ile ilgili uluslar arası düzenlemelerin incelenmesinin yanı sıra insan haklarının etik temelleri, değer bilgisi, insan ve değer kavramı, hak ve adalet kavramı, insan hakları kavramı, insan haklarının bilgi kuramsal özellikleri, insan hakları eğitimi ve eğitim hakkı incelenmiştir. Bunun yanı sıra insan hakları bilgisinin kazandırılmasını sağlamak amacıyla yetişkinlere yönelik insan hakları eğitimi programı geliştirilmiştir. Geliştirilen eğitim programı insan değerini veya onurunu koruma fikri üzerine kurulmuştur, bunun yanı sıra insan hakları hukuku ve

insan hakları ilkelerinin etik boyutunu bir arada kazandırmayı amaçlaması, uygulanan farklı eğitim stratejileri ve yaşayarak öğrenme yönteminin etkin bir biçimde kullanılması nedeniyle benzer çalışmalar arasında farklılık göstermektedir. Çalışmanın kapsamında geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi'nin etkililiğini ölçmek amacı ile “İnsan Hakları Ölçeği”, “İnsan Hakları Görüşme Formu”, “İnsan Hakları Günlükleri” ve “Altı Şapkalı Düşünme Tekniği Program Değerlendirme Formu” geliştirilmiştir.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ VE SAYILTILARI

1.1.1. Araştırmanın Amacı

İnsan hakları uzmanları ve eğitimcileri insan hakları bilgisinin insan haklarının korunması için gerekli olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır. İnsan haklarının korunabilmesinde insanın değeri veya insan onurunun bilgisi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada insan haklarının etik temellerinin ortaya konabilmesi, insanın değerli bir varlık olduğu bilgisinin kazandırılması, insan hakları uluslar arası düzenlemeler ve ilgili uygulamaların incelenmesi ve yetişkinlerde insan hakları bilgisinin kazanılması için bir eğitim programı geliştirilmesi amaçlanmıştır.

1.1.2. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma insan haklarının etik temellerinin ortaya konabilmesi, insanın değerli bir varlık olduğu bilgisinin kazandırılması, insan hakları hukuku ile ilgili uygulamaların incelenmesi ve yetişkinlerde insan hakları bilgisinin kazanılması için bir eğitim programı geliştirilmesi ve incelenmesine olanak vermesi açısından önemlidir. Bununla birlikte insan hakları eğitiminin bu temeller üzerine kurulması gerekliliğinin önemini, yetişkinlere insan hakları bilgisi kazandırma aşamasında yöntemsel çeşitlendirmeler kullanmanın önemini ortaya koymaktadır. İlgili alan yazın tarandığında insan hakları bilgisinin temellendirilmesi gereken öğeleri, insan hakları eğitiminin içeriği ve uygulanış biçimi açısından incelendiğinde bu çalışma bir ilk olma özelliğini göstermektedir.

1.1.3. Araştırmanın Sayıtları

Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarının oluşturulmasında kapsam geçerliğinin test edilmesinde başvurulan uzman görüşleri yeterli bulunmuştur. Deney sırasında kontrol altına alınamayan istenmedik değişkenler deney ve kontrol gruplarını aynı oranda etkilemiştir.

1.2. PROBLEM CÜMLESİ

Yetişkinlere yönelik geliştirilmiş olan İnsan Hakları Eğitimi Programı'nın insan haklarının etik ve hukuki temellerinin öğrenilmesinde ve insan hakları bilgisinin kazanılmasında etkisi var mıdır?

1.2.1. Alt Problemler

1. Deney ve kontrol gruplarının İnsan Hakları Ölçeği ön test puanlarının t- testi sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Deney ve kontrol gruplarının İnsan Hakları Ölçeği son test puanlarının t- testi sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
3. Deney grubunun İnsan Hakları Ölçeği ön test ve son test puanlarının t- testi sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
4. Kontrol grubunun İnsan Hakları Ölçeği ön test ve son test puanlarının t- testi sonuçları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
5. İnsan Hakları Görüşme Formları uygulanan deney grubundaki kişilerin eğitim öncesinde ve sonrasında cevapları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
6. İnsan Hakları Günlükleri uygulanan deney grubundaki kişilerin eğitim sonrası görüşleri anlamlı mıdır?
7. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Değerlendirme Formu uygulanan deney grubundaki kişilerin eğitim sonrası görüşleri anlamlı mıdır?

1.3. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma 2011 yılında Milli Eğitim Bakanlığı Ankara ili'ne bağlı bağımsız anaokulları arasından random olarak seçilmiş iki okulda çalışan yetişkin eğitimciler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Eğitimde insan haklarının hukuk ve etik temellerine dayalı olarak geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı ve programın geliştirilmesi sırasında tespit edilen ihtiyaçlar ile sınırlıdır.

1.4. TANIMLAR

İnsan Hakları: İnsan Hakları, her insanla ilgili bazı gerekleri dile getirirler. Bu gerekler, insanı değerini tanıma ve koruma istemleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma istemleri olarak ortaya çıkan ilkelere (Kuçuradi, 2007: 1).

İnsan Hakları Eğitimi: İnsan değeri bilgisini, insanlara başkalarının ve kendilerinin temel haklarına zarar vermeden nasıl yaşayabileceklerini, insan onurunu yaşarken nasıl koruyabileceklerini ve eylemleri, olayları ve durumları doğru değerlendirme bilincini bilgiye dönüştürebilmek için verilen eğitimidir (Kuçuradi, 2007: 262).

1.5. KISALTMALAR

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

ÇHS: Çocuk Hakları Sözleşmesi

İHEP: İnsan Hakları Eğitimi Programı

KR-20: Kuder Richardson-20 Katsayısı

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi

UNICEF: The United Nations Children's Fund

WHO: World Health Organization

1.6. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Coşkun (2011) “Felsefi Antropoloji ve İnsan Hakları Kavramları Bağlamında Başka İnsan” başlıklı çalışmasında felsefi antropoloji ve insan haklarını bağlamını araştırmıştır. Sonuç olarak, dünyayı bütün insanlar için daha iyi bir yer haline getirmek ve haklarını korumak için en önemli kavramın ve insan tasarımının oluşmasında en önemli olan şeyin “insan onuru”nun bilgisine sahip olmak olduğunu ortaya koymuştur.

Bu araştırmanın kuramsal temellendirmesine benzer bir örnek olabilecek çalışma insan hakları belgelerinin felsefi olarak incelendiği Yavlal (1999)’ın yaptığı çalışmadır. Yavlal, insan haklarının korunabilmesi ve ihlallerinin önlenmesi için ‘insan hakları’ kavramının bilgisel olarak içeriklendirilmesi gerektiğini, bunun hangi hakların insan hakkı olduğunun belirlenmesi için önem taşıdığını belirtmektedir. Bunun yanı sıra N. Yavlal çalışmasında, insan hakları belgelerini felsefi bir bakışla incelemiştir.

Uslu (2007) “Doğal Hukuk ve Doğal Haklar” başlıklı çalışmasında insan haklarının temellendirilmesinde kullanılan felsefi anlayış, metot ve kavramları ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmasında akıl sahibi insanın davranışlarının değerlendirilmesinde nihai ölçü olarak ortaya koyduğu evrensel ve objektif bir etiğin var olduğu iddiasını incelemiştir. Doğal hukuk veya doğal yasalar olarak adlandırdığı evrensel etiğin insan haklarının meşrulaştırılması olarak ortaya çıktığı sonucuna ulaşmıştır.

Neslitürk ve Ersoy’un (2007) yaptığı “Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarının Öğretimine İlişkin Görüşleri” ile ilgili araştırmada okulöncesi öğretmenliği programı 4. sınıfta öğrenim gören 13 gönüllü öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma verileri, öğretmen adaylarıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Öğretmen adaylarının çocuk haklarının öğretimi amacıyla geliştirdikleri uygulamalara ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada, öğretmen adayları çocuk hakları öğretiminde çoğunlukla drama, anadili ve oyun etkinliklerinden yararlanmışlardır. Öğretmen adayları, etkinliğin uygulanması sonrasında, ilk önce zor gibi görünmesine karşın hazırladıkları etkinliği kolaylıkla uyguladıklarını ve çocukların etkinlikten zevk aldıklarını belirtmişlerdir. Öğretmen adayları okulöncesi dönemde

çocuk hakları öğretimine çocukların düzeyine uygun etkinlikler yoluyla verilebileceğini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının tamamı, çocuklardaki davranış gelişmesine katkıda bulunma, ileride haklarını bilen kişiler olma, kendilerini savunabilme, empati geliştirme gibi nedenlerle okulöncesi dönemde çocuk haklarının öğretimine yer verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu çalışma çocuk hakları eğitiminin önemini belirlemek amacı açısından bakıldığında literatüre katkı sağlamıştır. Fakat eğitim etkinliklerinin genel olarak drama ve oyun teknikleri ile yönlendirilmiş olması tek yönlü bir çalışma olduğunu ortaya koymaktadır. Ek olarak eğitimcilerin çocuk hakları ile ilgili savunucu olmaları insan hakları bilgisi edinmeleri ile mümkün olacaktır.

Çetinkaya'nın (1998) yaptığı ‘‘Öğretmenlerin ve Öğrencilerin Çocuk Haklarına Bakışının Değerlendirilmesi’’ çalışmasında çocukların ve eğitimcilerin çocuk haklarına dair görüşlerini belirlenmesi elde edilen bulguların değerlendirilerek, başta eğitim kurumları ve kişilerin bilgilendirilmesi amaçlamıştır. Sonuç olarak öğrencilerin öğretmenlere oranla okul ortamında hakları daha önemli bulduklarını ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma insan hakları bilgisi ihtiyacını ortaya çıkarır nitelikte olmuştur.

Eğitimcilerin demokratik olabilmeleri için gerekli ihtiyaçlarının incelendiği bir çalışma olan Keleşoğlu'nun (2008) yaptığı ‘‘Demokrat Yurttaş Niteliklerinin Kazandırılması Açısından 7.-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Programı (2000) ile 6.-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Programının (2005) Karşılaştırılması’’ başlıklı çalışmasında demokrat yurttaş niteliklerini kazandırma açısından öğrenci görüşlerine dayalı olarak karşılaştırılması amaçlamıştır. Bir ülkede demokrasinin gerçekleştirilmesi ve sürekliliği için demokrasinin bireylerin yaşam biçimi haline dönüştürülmesi gerekmektedir. Öğrencilerin demokrasiyi bir yaşam biçimi haline getirebilmeleri amacıyla ailede ve okulda demokrat ortamlar oluşturulmalıdır. Bu nedenle demokratik bir okul ve sınıf ortamı oluşturabilecek demokrat öğretmenlere gereksinim duyulduğu sonucuna ulaşmıştır. Demokratik öğretmenlerin yetiştirilebilmelerinin ön koşulu olan insan hakları bilgisinin ve insan değeri bilgisinin kazandırılmasının gerekliliği bu çalışmada da ortaya konmuştur.

BÖLÜM II

GENEL BİLGİLER

Bu bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesine yer verilmiştir. İnsan ve Değer Kavramı, Hak ve Adalet Kavramı, İnsan Hakları Kavramı, İnsan Haklarının Bilgi Kuramsal Özellikleri, İnsan Haklarının Etik Temelleri, İnsan Haklarının Tarihçesi ve Uluslar Arası Düzenlemeler ve İnsan Hakları Eğitimi ve Eğitim Hakkı başlıkları altında kuramsal çerçeve temellendirilmiştir.

2.1. ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1.1. İnsan ve Değer Kavramı:

İnsan haklarının neler olduğunun ve neden temel haklar olduklarının anlaşılabilmesi için öncelikle insan kavramının, insanın ne olduğunun anlaşılması gerekmektedir. İnsan kavramını belirleyebilmek için insanın neliği üzerine tarih boyunca filozoflar bazı görüşler ortaya koymuşlardır. Bugün insanın neliğine ilişkin farklı görüşlerle karşılaşmaktadır. Bunun bilgisel insan görüşleri yanında bilgiye dayanmayan çok sayıda insan imgesiyle ya da tasarımıyla da karşılaşmaktayız bugün.

İnsanı insan yapan şeyin ne olduğu bilgisi insan görüşü açısından çok önemlidir. Scheler (1968: 5)'a göre insanı insan yapan şey onda bulunan tindir. Scheler'ın sorguladığı insan görüşü felsefi antropolojide tanımlanabilecek insan fenomenleridir. Tepe (2005:6)'nin de belirttiği gibi "insanın ayırt ediciliği nedir?" sorusu önem taşımaktadır. Tepe (2005: 10), insanın bir yanı sıra doğa varlığı olduğunu diğer yanı sıra ise doğadan bağımsız olan deneysel olmayıp sırf akılda temelini bulan yasalar altında yaşayan bir varlık olduğunu belirtmiştir. İnsan doğa yasalarının belirlenimi dışına akıl sahibi olarak çıkabilmektedir.

Kendini ve çevresini tanımak ve bilmek eğiliminde olan insan, tarihin başlangıçlarından beri bazı sorulara cevap aramaya girişmiştir. Akıl sahibi insan, hayatta kalabilmek amacıyla sormaya başladığı sorularına her geçen gün yenilerini eklemiş ve pratik ve teorik bilgiler edinmeye çalışmıştır. Bilgi edinme, tek tek kişilerin veya kuşakların deneyimlerinden, pratik amaçlar ile doğa olaylarına az veya çok egemen olma istemleri ile başlamıştır. Sonrasında ise akıl sahibi insan, geleneğin verdiği yanıtlarla yetinmeyip kendisini ve evreni tanımak isteyen sorular sormaya girişmiştir(Gökberk 2008: 12).

“İnsan nedir?” sorusu felsefe soruşturmalarının ayrılmaz bir parçası olmuş, etik, toplum ve siyaset felsefesi gibi doğrudan insanla ilgili olan felsefe dalları yanında, bilgi felsefesi hatta varlık felsefesi de belli bir insan görüşünden hareketle yapılmıştır. “İnsan nedir?” sorusu, soruyu soranın kendisine dönerek kendisini, kendi türünü sorguladığı soru, kendisini nesne edinen insanın, kişi olarak tekliğinin ötesinde ait olduğu canlı türünün temel özelliklerini ortaya çıkarmaya yöneldiği sorulardır (Tepe, 1998).

Aristoteles’in insan görüşü incelendiğinde ise onun ontolojik bir ruh anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Ruh “akıldan yoksun yan” ve “akıl sahibi olan yan” olarak ikiye ayrılmaktadır. Akıldan yoksun yanın bir yanının bitkilerle ortak yan olduğunu, bununla beslenme ve büyümeyle ilgili yanı kastettiğini; akıldan yoksun yanın ikinci kısmının ise arzulayan ve iştah duyan yan olduğunu belirtir. Akıl sahibi yan da yine “kendisi akıl sahibi olan” ile “akıl alan yan” olarak ayrıştırılmıştır. Aristoteles’e göre erdem aklın üç yanıyla ilgilidir- akıldan yoksun yanın birinci kısmının erdemde payı yoktur. Mutluluk ruhun kendisi amaç olan erdeme uygun etkinliği olduğu için mutlu olmak için erdeme uygun etkinliklerde bulmak gerekmektedir. Ancak erdemli kişi mutludur, Aristoteles’e göre. Erdemli kişi “ ..Hiçbir zaman nefret uyandıran, kötü bir şey yapmayacaktır. Çünkü gerçekten iyi ve akli başında kişinin, talihin cilvelerine onurlu bir şekilde katlanacağını ve elindekiler ile hep en iyi şekilde davranacağını düşünmekteyiz” (Aristoteles, 1988: 35-1101 a).

Düşünce erdemlerine örnek olarak Aristoteles bilgelik, doğru yargılama, akli başındalığa; karakter erdemlerine örnek olarak ise cömertliğe, ölçülülüğü verir. Erdemlere uygun yapılan işlerin kendilerinin belirli özellikleri taşımasıyla adilce ve

ölçülü bir şekilde yapılmış olmazlar, onları yapanın da belirli özellikler taşıması gerekmektedir. “Yapan bilerek yapıyorsa, sonra tercih ederek ve kendileri için tercih ederek yapıyorsa, üçüncü olarak da emin ve sarsılmaz bir şekilde yapıyorsa adilce ve ölçülü bir şekilde yapılmış olurlar. Demek ki adil ve ölçülü kişinin yapacağı gibi yapılanlara adil ve ölçülü denir” (Aristoteles, 1988: 30- 1105b). Sonuç olarak “erdem”, tercihlere ilişkin bir huydur ve akli başında insanın belirleyeceği ile belirlenen orta olanda bulunma huyudur. Aristoteles’e göre erdem konusunda araştırma yapanlar için eylemlerin “isteyerek” ve “istemeyerek” yapılanını belirlemek önemlidir. İsteyerek yapılan her eylem bir tercih ürünü değildir. Tercih akıl sahibi olanda vardır, tercih elimizde olan şeylerle ilgili görünmektedir. “.. O halde tercih edilmiş şey, elimizde olan şeyleri düşündükten sonra arzu edilen şey olduğuna göre ‘tercih’ de kendi elimizde olan şeylerin enine boyuna düşünülmüş arzusu olur. Böylece tercihi biçimsel olarak belirlemiş ve nelerle ilgili olduğunu –amaçlara götürenlerle ilgili olduğunu- söylemiş olduk” (Aristoteles,1988: 10- 1113a). Aristoteles’e göre erdemli kişinin istediği doğru olarak istenendir. İstenen ise amaçtır.

İstenen amaç olduğuna göre; enine boyuna düşünülen ve tercih edilenler ise amaca götürenler olduğuna göre, bunlarla ilgili eylemler tercihe bağlı ve isteyerek yapılan eylemler olsa gerek. Erdemlerin etkinlikleri de bunlarla ilgili. Demek ki, erdem de aynı zamanda kötülük de elimizdedir. Öyleyse iyi olan bir şeyi yapmak elimizdeyse, çirkin olan bir şeyi yapmamak da elimizde. İyi ve kötü şeyleri yapmak ve aynı şekilde bunları yapmamak elimizdeyse –iyi olmak ve kötü olmak da bu idiyse- demek ki doğru olmak da kötü olmak da elimizdedir (Aristoteles, 1988:5, 10, 15- 1114a).

“İnsan nedir?” sorusu üzerinde duran ilk filozofların başında gelen Platon aslında başka bir soruya yanıt ararken, bu soruyla karşılaşmaktadır. Platon adaletin ne olduğu, adil kişinin kim olduğu, adil devletin nasıl olabileceği sorularına bir yanıt arar. Platon devlet tasarımında üreticiler, koruyucular, yöneticilerden söz eder. Adil toplum bu kesimlerden her birinin görevini yapmasıyla mümkün olabilecektir. “Adalet nedir? sorusunu yanıtlamanın büyük örnekte daha kolay olacağını düşünen Platon, devlette ya da *Politia*’da adaletin ne olduğunu bulduktan sonra, tek kişide adaletin ya da adil kişinin kim olduğunu yanıtlamaya girişir: “... Doğruluğu [adaleti] geniş bir alanda gördükten sonra onu bir tek insansa tanımamız daha kolay olur demiştik. Bu alanı da devlet diye

almıştık. Doğruluğun [adaletin] en iyi kurulmuş bir devlette bulunacağını düşündüğümüz için, elimizden geldiğince iyi bir devlet kurduk. Şimdi devlette bulduğumuz değeri insan üzerinde deneyelim” (Platon,1962: 434e) diyen Platon devlette kurduğu sistemi insana da uygular. Bilen yanıyla arzulayan yanı arasında istemesi (iradesi) yoluyla denge sağlayan kişi adil insandır. Devletin doğru, adil, iyi olma koşulları insan içinde de geçerlidir. İnsandaki üç ayrı yan şunlardır: bilgi edinen yan, öfkelenen/kızan coşan yan ya da isteyen yan ve arzulayan yan. Bilgi edinen yan, gerçeği olduğu gibi yakalamak peşindedir; bilim ve düşünce sever yanımızdır. Öfkelenen/kızan-coşan yan ise şeref sever yanımızdır; başa geçmek, zafer kazanmak veya ün salmak ister. Fiziksel ihtiyaçlar duyan yan ise açlık, susuzluk, cinsel sevgi ve bunlara benzer istekler duyan yanımızdır, parayla doyurulan yandır yani para ve kazanç sever yandır. “Devlet nasıl doğru oluyordu? Her sınıfın kendi işlerini görmesi ile; bunu unutmadık değil mi?... Öyleyse içimizdeki yanlardan her biri kendi işini gördüğü vakit biz de kendi işini yapan doğru kişiler oluruz” (Platon, 1962: 441d-e). İçimizdeki yanların her biri kendi işini gördüğü vakit biz de kendi ödevini yapan doğru [adil] insanlar olabileceğizdir. Akıl ölçülüdür, içimizde olup biten her şeyi o yönetir. İstekler başa geçerler ise bütün hayatın düzenini alt üst ederler. Adil insanda her bölüm kendi işini görmelidir, içindeki üç ilke birbirinin sınırını aşmamalıdır. Adil insan, arzulayan ve bilen yan arasında dengeyi sağlayan yan, düzen içinde her yaptığını bilgece yapmaya çalışacaktır.

Ontolojik temellere dayanan antropolojinin başlangıcı ise Kant ile olmaktadır. Önceki teoriler psikolojik, metafizik veya biyolojik bir kavramdan hareket ederken Kant herhangi bir kavramdan değil, insanın doğal yeteneklerini geliştiren bakım, eğitim, varılması gereken amacın idesini araması, başarıların kuşaktan kuşağa iletilmesi, öğrenme, çalışma ve devlet kurma gibi insanın yapıp etmelerinden hareket etmektedir. Kant insanın otonom (özgür) bir varlık olduğunu gösteren ilk filozoftur. İnsanın otonom bir varlık olarak görülmesi antropoloji için bir ön koşuldur; insan bir yanı ile doğal diğer yanı ile akıl varlığıdır (dual varlık). İnsan doğal varlık yanı ile zaman ve mekan içinde bulunan bütün doğal şeyler gibi doğa yasalarına bağlıdır. Akıl varlığı olarak insan ise saf akıldan gelen ahlak yasasına bağlıdır. Belirlenimin aklın kendisinden gelmesi otonomidir. Doğa yasalarına bağlı olmak demek ise heteronomi ya

da belirlenimin dıştan gelmesi demektir. Kant insanın otonom ve heteronom olmak üzere iki heterojen alana ayrıldığını görmüştür. Bu dualite Scheler’de olduğu gibi ontolojik değil gnoseolojik (bilgi bakımından görüş açısına dayanan) bir dualitedir (conditio sine qua non). Kant’a göre insan bir olanaklar varlığıdır. İnsan çeşitli yetenekleri ile dünyaya gelmiştir, onların gelişmesi ve geliştirilmesi insanın kendisine kalmıştır. Bundan insan hem tek kişi olarak hem de tür olarak sorumludur. İnsanın değeri vardır. Değerli olan tek varlıktır, çünkü insan etik eylemde bulunabilme olanağını yapısında taşımaktadır (Mengüşoğlu, 1988: 42).

Kant etiği deontolojist etik olarak görülmektedir. Ona göre, eylemi değerlendirmede eylemin sonucu değil, istemeyi belirleyen ilke önemlidir. İnsanın değerliliği de amaçlı eyleyebilmesinden gelmektedir. İnsan değerlidir, hatta değerli olan tek varlıktır. Bu da onun olanaklar varlığı olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanı diğer varlıklardan ayıran özelliği etik eyleme olanağıdır. Kant’a göre istemelerimizi belirleyen iki neden vardır: arzu ve eğilimlerimiz ile akıldan gelen yasa yada ahlak yasasıdır. Fakat aklın hakiki belirlenimi, başka herhangi bir amaç için “araç olarak iyi olan” değil, aklın mutlaka gerekli olduğu “kendi başına iyi bir istemeyi” ortaya çıkarmak olmalıdır (Kant, 1994: 11). Kant’ın burada belirttiği şey istemelerimizde belirlenimimizi arzularımızdan değil akıl yasalarımızdan almamız gerekliliğidir. Akıl yasalarının ise iyi bir istemeyi ortaya çıkarabilmesi için insanları bir amaç olarak görmemiz gerekliliğidir. İyi bir isteme ise ödev kavramında karşılığını bulmaktadır. Bazı eylemler ödevden dolayı bazıları ise bencil bir amaçtan dolayı yapılabilir. Kant bu noktada ödevden yapılan eylem değerini onu yapmaya karar verdirten maksim(istememin ilkesi)de bulur. Kişi maksimin genel bir yasa olmasını isteyecek şekilde kişi eylemde bulunursa, onun isteği iyi isteme olabilir.

Eylemde bulunurken kişinin ana amacı kendine ve başkasına insan olarak muamele etmekse yani kendisini ve başkasını sırf araç olarak değil, amaç olarak da görüyorsa, eylemi etik değer taşır. Kuçuradi’ye göre bir eylemin değerli olması için bu şartsa da tek başına yeterli değildir. Çünkü doğru bir değerlendirmeye dayanmayan bir eylemi böyle bir amaç oluşturunca ilişkide olan kişinin değersiz bir eylemi dikkate alınmaz ise, kendisine ya da bir başkasına araç muamelesi yapabilir. Bu da insana değerini sağlayan,

onu diğer canlılardan ayıran olanaklarını gerçekleştirmesini engelleyebilir. Kuçuradi' ye göre kişi ile kişi ilişkisinde gerekenin belirlenmesi iyi istemeye bağlı olduğu kadar doğru değerlendirmeye de bağlı olmalıdır. Doğru değerlendirmeye dayanmayan bir eylemin amacı değerlendirme yapan kişinin kendisine veya bir başkasına araç muamelesi yapmasına neden olacaktır. Burada Kant'ın "ödev buyruğu"nun buyurduğu tarzda eyleminin iyi bir isteme ve eyleyenin kendisine veya bir başkasına araç muamelesi yapmaktan kurtarabileceğini belirtmektedir. Fakat, Kuçuradi Kant'ın etik ilişkiye bakmadığı için tek ölçüt olarak iyi istemeyi vermesini, eylemlerin değerli olmasını tek başına sağlayamayan bir ölçü olarak eksik bulmaktadır (Kant, 1982: 73; Kuçuradi,1988:65).

Nietzsche eylemlerde niyetin önemli olduğu görüşü ile değer kavramını sorgulamaktadır. "Bir eylemin kaynağı, en belirgin anlamıyla, niyetin kaynağı olarak yorumlanır; bir eylemin değerinin, niyetin değerinde bulunduğu konusunda karara varılır" (Nietzsche, 2003: 49). Nietzsche "erdemler"i "ahlak" ötesi olarak görmektedir. Toplumların kendi ahlaki yargıları ile yapılan değerlendirmelerin kişileri özgür kılamayacağını ve kişinin kendi istemesinin insanı özgürleştirebileceğini savunmaktadır. "Özgür insan, bir uzun ve kırılmaz isteklerin sahibi, aynı zamanda değer ölçüsünün de sahibidir" (Nietzsche, 2003:75). "Benim özgürlük kavramım- Bazen bir şeyin değeri, onunla neye ulaşıldığına değil, onun için ne ödendiğine -bize neye mal olduğuna dayanır", " ...Nedir ki özgürlük! Kendinden sorumlu olma istencine sahip olmak. Bizi ayıran mesafeyi korumak"(Nietzsche, 2005: 91) ifadelerini kullanmaktadır. Nietzsche için özgür insan savaşçı olmalıdır, özgürleşebilmek için. İstenilen ve fethedilen bir şeydir özgürlük onun için. Kuçuradi (1967: 90), Nietzsche'nin tanımladığı "özgür kişi" ile ilgili; kişinin belli bir moralin (ahlakın) içinde yetiştiğini ve kendi gözleriyle görmeye başladığında bu moralde koparak özgürleşebileceği yorumunu getirmektedir. Kuçuradi, Nietzsche'nin *Böyle Buyurdu Zerdüşt* başlıklı yapıtını yorumlarken de sürü insanının moral değer yargılarının insan realitesine aykırılığını göstermek için yeni bir değerlendirmenin gerekliliğini göstermektedir. Nietzsche (. Mengüşoğlu, 1988: 99), ilk kez değer problemine açıklık getirir ve değer kavramını somut olarak gösterir: değerler insanın yapıp-etmelerine yön verirler.

Max Scheler ise insanı insan yapan özelliklerinin biopsişik varlığının dışında aranması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Scheler sadece ruha veya sadece bedene dayanmayan “Geist” taşıyıcısı olan insan tanımlaması ile insanı özgür bir varlık olarak betimlemektedir. Geist insanda ortaya çıkan varolanın bir niteliğidir. Geist varlığı bakımından kişiliğe bağlıdır. Akıl sahibi ve duyuların sınırlamasına sahip olmayan kişi ide bilgisine ve belirli bir varlık alanına (essentia) sahiptir. Geistin en önemli özelliği ise onun her şeyi obje haline getirebilmesi fakat kendisinin obje olmamasıdır. Scheler’in görüşü insan ile hayvan arasında bir derece farkından daha keskin bir fark olduğunu kanıtlayarak Darwinizm’e karşı bir fark yaratmış olsa dahi insanı ontolojik bakımdan pskovital ve geist alanı olarak iki heterojen alana bölmektedir. Scheler kurduğu değer sisteminin akıl ile bilinmeyeceğini belirtmektedir, ona göre değerler aprioridir ve çağlar boyunca değişmez, değişen sadece insanların değer kavrayışlarıdır ve bu kavrayış sonucu değerleri ifade etme kabiliyetidir (Scheler, 1968: 54; Mengüşoğlu, 1988: 21). Scheler insanı merkeze alan görüşü ile yüzyılımızda yeni bir felsefe disiplini olarak ortaya çıkan felsefi antropolojinin kurucusu olur. Mengüşoğlu Scheler’in insanı birbirinden tümüyle farklı iki varlık alanına ayırmasını eksik bulmaktadır. Sonuçta ruh ve bedenle ilgisi olmayan Geist temellendirme açısından dayanaksız kalmıştır (Tepe, 2012: 27). Scheler’in değer gerçekleştirmeye yönelik her edimin kişiyi iyi kılması, daha düşük değeri gerçekleştirmeye yönelik her edimin ise kötü olması değer açısından önemli bir görüş olmaklar birlikte, değer sisteminin akıl ile bilinmeyeceği görüşü ile insanların değerini eylemlerin başarılarına göre ölçen etiğini reddetmesi ile eksik bir temellendirme yaptığı söylenebilir.

N. Hartmann’da ise insan iki determinasyonun birbiriyle çarpıştığı, çatıştığı bir alandır. Bunlardan birisi nedenselliğin yönetmesi, öteki amaçlı, final, teleolojik bir yöntemdir; yani değerlerin sağladığı bir determinasyondur. Böylece Kant’daki pratik akıl yerinde final determinasyonu geçiyor, insanın özgürlüğünü bu determinasyon başarır; özgürlük finalnexusus bir başarısıdır (Mengüşoğlu, 1988: 131). İnsanın içinde bulunduğu dünyaya bağlanma süreci bilgi sürecidir. Tinsel uyumunun kavranabileceği bilgi alanı antropolojidir; bu antropolojinin yalnız biyolojik alana saptanıp kalmaması, insanın tinsel- kültürel yaşamını da kendi fenomen alanına alması söz konusudur. İnsanın özü ile ilgili Tepe’nin Hartmann yorumlayışı “Kendimizi, tinsel öz olarak, dünyanın

ortasında durur buluruz; her türlü varlığa ilişkin bilgi de buna dayanır. Kendi yerimizi kavramamız da bilginin başarısıdır” biçimindedir (Tepe, 1998:xxi). Hartmann’ın ortaya koyduğu ontolojik bilgi görüşü insanın varlığının bilgisinin tanımlanması açısından büyük bir önem taşımaktadır.

Mengüşoğlu ise insanı onun fenomenlerine dayanarak ortaya koymayı amaçlar. Böylelikle dualizme, –izmlere veya metafiziğe düşme tehlikesinden uzaklaşmaya çalışır. İnsana bir bütün olarak ve olandan hareketle, insanın yapıp ettiklerine ve ürünlerine bakar. İnsanlarda gördüğü özellikleri, gördüğü etkinlikleri saptayarak onları çözümler. İnsan ancak bir ‘değer organı’na, bir ‘değer duygusu’na dayanarak istediklerini gerçekleştirebilir. Mengüşoğlu’na göre insan fenomenleri: bilen bir varlık olarak insan, aktif bir varlık olarak insan, kıymetleri duyan ve tavır takınan bir varlık olarak insan, isteyen bir varlık olarak insan, eğitilen ve eğiten bir varlık olarak insan, ideleştiren bir varlık olarak insan, tarihi bir varlık olarak insan, sanat ve tekniğin yaratıcı olarak insan, sosyal bir varlık olarak insan, disharmonik bir varlık olarak insan ve çalışan bir varlık olarak insan olarak gruplamıştır (Mengüşoğlu, 1959:5; Mengüşoğlu, 1988: 97). Mengüşoğlu’nun insan görüşünü önemli hale getiren şey, insanı tür olarak kendisine özgü fenomenlerden hareketle belirlemeye çalışmasıdır.

Kuçuradi de Mengüşoğlu’nun ontolojik temellere dayanan insan görüşünü önemli bulmakta ve ortaya koyduğu değer, etik ve insan hakları görüşleri için de çıkış noktası olarak almaktadır. Ama bunu yaparken onun yapmadığı bir ayrımı yaparak kendi görüşlerine ulaşmaktadır. Mengüşoğlu’nun insan fenomenlerine ilişkin analizlerinde“...Tür olarak insanın özellikleri olduğu kadar tür olarak insanın olanaklarının da sergilendiğini görüyoruz... fenomen analizleri, kendisinin yapmadığı bir ayrımı yapmamı sağladı. Bu ayrım tür olarak insanın çeşitli olanaklarının farklılık gösteren değerinin bilgisine götürdü, bu bilgide insan hakları fikrinin türetildiği öncüllerden birinin, insanın bazı olanaklarının değerinin bilgisi olduğunu görebilmemi sağladı” (Kuçuradi, 1997: 77).

Kuçuradi insanın değerinin bilgisinin ve kişi değerlerinin bilgisine de dikkat çekmektedir. İnsanın değerinin bilgisi ise insanın diğer varlıklar ile kıyaslandığında özel

bir duruma sahip olmasıdır. Bu özel yeri korumak ise kişi olanaklarının sağlanmasına fırsat verilebilmesi ile mümkündür, bu fırsatı ise hak bilgisi yaratabilecektir.

Kişi ile kişi ilişkisinde yapılan eylem değerlendirmesiyle birlikte kişinin değerlilik yaşantısını oluşturan bilgisel temelli inançla baktığımızda, bu temelin üç ayrı konudaki bilgiden: insanın değeri bilgisinden, etik değerlerin bir grubu olan kişi değerlerinin bilgisinden ve bu değerlerin değerinin bilgisinden oluştuğunu görürüz. İnsanın değerinin bilgisi, insanın diğer varlıklarla ilgisi bakımından özel durumunun ve bu durumundan dolayı kişilerin insanlar arası ilişkilerde sahip oldukları bazı hakların bilgisi ile etik ilişkilerde bazı kişi olanaklarının bilgisidir. Bu özel yeri korumanın koşullarının bilgisi insan haklarının bilgisi; kişi ilişkilerinde bu özel olanakların bilgisiyse, etik değerlerin bir grubu olan kişi değerlerinin bilgisidir. Böylece, kişi değerlerinin bilgisi bazı olanaklarının bilgisidir: insanın etik olanaklarının bilgisi. Bu bilginin edinildiği yer (kaynağı, varlık temeli), kişiler arası ilişkilerde bazı kişilerdir: yaşam ya da sanat yapıtlarında değerli eylemlerde bulunan kişiler. Bunların eylemleri bir defalık olmakla birlikte, insanın etik olanaklarını o kişilerin etik özellikleri olarak bize tanıtıyor ve insanın kişilerce gerçekleştirilen bazı yapısal olanaklarının bilgisini sağlıyor: etik bakımdan eylem olanaklarının bilgisini (Kuçuradi, 1988: 53).

Kuçuradi, insanın diğer varlıklar arasında bir özel yeri olduğunu, bunun insanın başarılarına bakılarak ortaya konulabileceğini belirtmektedir. Etik eylemde bulunmak olanaklar varlığı olan insan için mümkündür; fakat insanın değer bilgisine sahip olması doğru değerlendirme yapabilmesi ve etik eylemde bulunabilmesi için bir ön koşuldur.

2.1.2. Hak ve Adalet Kavramı:

İnsan hakları kavramının anlaşılabilmesi için hak ve adalet kavramının açıklanabilmesi önemlidir. Roma geleneğinde *ius* (Latince kanun), *iustum* (Latince haklı) terimiyle çok sıkı bağları olan terim ise zamanla İngilizce'de *justice* (adalet) olmuştur. *İus* hem kanundur hem de haklı. Kanun bir egemen (*iussm*) tarafından yürürlüğe konulan genel bir kural olarak değil, topluluğun adalet (*iustum*) duygusunu kaplayan ve onu ifade eden bir kural olarak görülmekteydi. Başka bir deyişle, kanun biçimini alan her norm kanun olarak görülmüyordu; bu normun bir de içeriği olması, haklı olma niteliği ve değeri bulunması gerekirdi (Gemalmaz, 1997: 315).

Hukuk belgelerine bakıldığında özgürlük ve hak kavramı birbiri ile ilintili bir şekilde ele alınmıştır. Doğal haklar bağlamında ise hak, ancak toplum içinde doğabilir. “İnsan hakları” doğuştan gelme değil, sonradan edinilen haklardır, özgürlükler yasalarla güvence altına alınmıştır. Bir diğer görüşe göre ise sadece özgürlükten hakka giden bir tanımlamanın yetersiz olduğudur, özgürlüğü hakkın ürünü olarak kavramaktadırlar. Hak, yaygın kabul gören yaklaşıma göre, yapma ya da yapmamaya ilişkin herhangi bir baskının yokluğu biçimde somutlaşan bir özgürlüğün, başka bir adlandırma ile devinim serbestisinin hukuksal kimlik altında görünmesidir. Bireyin karşısına söz konusu olanağı kullanmaya yönelik engeller çıktığında o olanakları kurumsallaştırıp hak formuna sokan erkin, olanaktan yoksun bırakılan o bireyin yardımına geleceğinin bilinmesi ve buna güvenilmesi durumu anlaşılabilir gibi, hakkın salt yasa üreten erkin istencine indirgenemeyeceği ileri sürülebilir. Yaygın bir başka yaklaşım ise hakkın istem/talep ile neredeyse özdeş anlamda kullanılmasıdır; bir hakka sahip olmak, bir şeyi ve birisine karşı olarak talep etmektedir. Hak, yasal ya da ahlaki temelde, bir şeye sahip olma ya da bir şeyi elde etme, yahut belli bir biçimde hareket etmeye ilişkin haklılaştırılabilen/meşrulaştırılabilen bir istemdir. Bir başka yaklaşım ise hakkın temellendirilmesini “çıkarmak” kavramında odaklandırmaktadır; hak, hukuk ile korunması ya da güvence altına alınması gereken bir çıkardır (Gemalmaz, 1997: 317).

Adalet kavramı bu tez çalışmasında Platon’un adalet görüşü üzerine temellendirilmiştir. Platon adaleti herkese borç olanın (hak ettiğinin) verilmesi şeklinde tanımlamaktadır. Haksızlık yapmak iyi fakat haksızlıktan zarar görmek kötü ise bu durumu ortadan kaldırmak için insanların adaletli davranması gerekmektedir (Platon, 331e- 359b, 1962).

Kuçuradi adalet fikrini kavramlaştırabilmek için Aristoteles ve Platon’un görüşlerini de dikkate alarak, günlük yaşamdaki hak taleplerinden yola çıkmaktadır.

... Kişiler adalet talep ederken (veya haksızlığa uğradıklarını söylerken, kendi ifadeleri ile de haklarını isterken), neyi dile getirmeye çalışıyorlar? Belirli bir tek duruma adalet istediklerini söylerken bir talebi dile getiriyorlar. Kendilerine ait olduğunu düşündükleri bir şeyin, onlara verilmesi gerektiğini, o anda sahip olmadıkları ama ister olsun ister olmasın, kendilerine ait olduğunu düşündükleri bir şeyin onlara verilmesi gerektiğini kastediyorlar; kendilerine borçlu olunan verilmesi gereken bir şeyi. Bu doğrudan doğruya Platon’un Devlet’inde gördüğümüz bir adalet tanımını, “her birine gerekeni, borçlu olanı vermek” şeklinde dile getirilen tanımını akla getiriyor... Adalet kişilerin temel ve diğer haklarının korunması talebi ve mevcut koşullarda gereklerinin, sürekli olarak ülkeler ve dünya düzeyinde gerçekleştirilmesi talebidir... insan haklarıyla karşılaştırıldığında adalet bir isteme ilkesi olarak karşımıza çıkıyor; insan haklarının ise kişilere muamele etmede eylem ilkeleri, aynı zamanda da, toplumsal-siyasal ilişki

düzenlemelerini ve hukukun oluşturulmasını belirleyen tarihsel ilkelerin ve hukuk kurallarının türetilmesi için temel ilkeler olduğu görülüyor.

Bunun yanı sıra Kuçuradi bir kişinin adil olmayan bir şeyi yaşadığına veya adaletsizliğe uğradığına nasıl karar vermesi gerektiğini de aynı bağlamda tartışmaktadır:

Şimdi şu soru ortaya çıkıyor: birinin bir şeye sahip olmadığını biz nasıl bilebiliyoruz, dolayısıyla neye dayanarak haklı ya da haksız bir şekilde ona sahip olması gerektiğini ileri sürebiliyoruz?... Tek tek durumlarda.. bir kişinin belirli bir anda sahip olduğu şeylere, başka birinin aynı anda sahip olduğu şeylere bakıyor ve bunları değer verdiğimiz üçüncü bir şey açısından karşılaştırdığımızı görüyoruz... Adaletsizlik hak çiğneme ya da hakları göz ardı etme konusu ile ilgilidir... kişi düzeyinde bakıldığında adaletsizlik, kişilerin bazı haklarının doğrudan ya da dolaylı olarak çiğnenmesine yol açan veya yaşanmasını engelleyen bir muamele biçimidir (Kuçuradi,1994: 28; Kuçuradi, 2007: 67).

2.1.3. İnsan Hakları Kavramı:

Türkiye’ de insan hakları ile ilgili çalışmalarının öncüsü olan Kuçuradi’ ye göre, insan hakları her insanla ilgili bazı gerekleri dile getirirler. Bu gerekler, insanın değerini tanıma ve koruma istemleri olarak, yani insanları yalnızca insan oldukları için koruma istemleri olarak ortaya çıkarlar. Tür olarak insanın değerini oluşturan olanakların gerçekleştirilmesinin nesnel koşullarıdır (Kuçuradi,1982: 73; Kuçuradi, 2007: 72). Kuçuradi’ye göre insana bu özel yeri sağlayan olanaklar “insanın değerini” oluşturur ve “insan onuru” ile ilişkilidir, “İnsan onuru, insanın nesnel değerinin öznel karşılığıdır ve tür olarak insanın değerinin felsefi/antropolojik bilgisinden, yani insan türünün belirli yapısal özelliklerin ile olanaklarının ve bunlardan kaynaklanan ve ona evrendeki yerini sağlayan tarihteki başarıların bilgisinden oluşur” (Kuçuradi, 2007: 72). Değer anlayışı kişilerin birbirleri ile olan ilişkilerinde önemli bir durumdur, bunun temelini ise insan anlayışı oluşturmaktadır, “Kişilerle ve kendimizle ilişkimizde, başkalarının ve kendimizin yapıp ettikleri ve ortaya koyduklarıyla ilgimizde, yakın çevremiz, çağımız, geçmiş ve gelecekle bağımızla belli bir bütünlükte bir kişi olarak var olmamızın temelinde değer anlayışımız, bunun temelinde ise insan anlayışımız bulunur” (Kuçuradi, 1998: 43). İnsanın bu yapısal özelliklerini korumak, yani kişilerde insanın olanaklarını

geliştirmek, insan olan herkesin ödevi olmaktadır. Diğer yandan, bu türün üyesi olan her tekin hakkı olduğu söylenebilir. Bu olanakların her kişide korunmasını istemek, insanın değerini kendi değerimizi korumayı istemek olur. İnsanın değerini korumak Kant'ın da belirttiği insanın olanaklarının arasında var olan bir yeti olduğu söylenebilir. İnsan haklarının korunmasını sağlamak ancak insanın değerinin bilgisine sahip kişilerle mümkün olacaktır. Kuçuradi için “hak” kavramının birine borçlu olunan şey olduğu fikrinden yola çıkarak “insan hakları” kavramını, tek tek bütün insanların diğer bütün insanlara borçlu oldukları şey olarak tanımlamaktadır. İnsanlara insan olarak borçlu olunanları bulduğumuz yer, temel insan hakları ilkelerin türetildiği yerdir. “İnsan hakları dediklerimiz her şeyden önce bir fikirdir, insan aklının ürettiği bir düşünce. İnsanlar insan oldukları için belirli bir şekilde, insanın bir tür yapısal olanaklarının gerçekleştirilmesini olanaklı kılan bir şekilde muamele görmelidir” (Kuçuradi, 2007: 70).

İnsan hakları kavramı literatürde bir çok kuramcı tarafından tanımlanmıştır. Rand'a (1990:42) göre insanın rasyonel doğasının (insanın hayatta kalması ve aklını kullanması arasındaki ilişkinin) toplumca kabulü bireysel haklar kavramıdır. İnsan hakları, Orend'e göre (2002: 34), her kişinin insan olmak sıfatıyla sahip olduğu genel bir ahlaki hak olarak “insan hakkı”, insanın hak ettiği bir asgari muamele olarak, her insana borçlu olunan ve haklı gerekçeleri bulunan üstün, öncelikli bir iddia olarak tanımlanabilir. İnsan hakkı, kişinin hak ettiği asgari muamele durumu olması nedeni ile her insana borçlu olunan ve haklı gerekçeleri bulunan üstün ve öncelikli bir iddiadır. İnsan hakları, insan onurunu güvenceye alan haklardır (Gülmez, 1994: 4). Dworkin de benzer bir şekilde, adaletin kişilerin hangi haklara sahip bulunduğu belirlenmesi ve onlara bu haklara uygun olarak muamele edilmesi olduğu fikrini ortaya koymaktadır. Kişilerin “eşit ilgi ve saygı” edinmeleri gerekliliğine dayanan kuramında insanlar birbirleri karşısında haklara ve ödevlere sahip olduklarını belirtmektedir (Dworkin, 1977: 68). Höffe'e göre (2004: 126) insan hakları, insanların, karşılıklılık ya da değiş tokuş adaleti ettiği bağlamında, birbirlerine sundukları bir armağandır. Bu verilen armağan ile alınan armağan arasında aşağı yukarı bir denge söz konusudur. Sözü geçen tanımlara bakıldığında insan hakları kavramını tanımlarken kişilerin karşılıklılık içeren, muamele

görme ve etme ilkeleri olduğunu anlamak mümkündür. İnsan hakları, adaletin sağlanması için kişilerin birbirlerine borçlu oldukları asgari muamele ilkeleridir.

Mourgeon (1991: 9) için insan hakları, kişinin tek tek kişilerle ve iktidarla ilişkileri içinde kendi malı olarak elinde bulundurduğu, kurullarla yönetilen ayrıcalıklar olarak tanımlanır. İnsan hakları, insanın, salt insan olması nedeniyle öznesi olduğu, onun tüm yönleriyle kişiliğini ve değerini korumayı ve geliştirmeyi amaçlayan evrensel ilke ve kurallar bütünüdür. Mourgeon'ın da belirttiği üzere insan hakları kişinin bir vatandaş olarak, iktidar ile ilişkisinde de önemli bir yer tutmaktadır. İnsan hakları bu anlamıyla, tarihsel ve düşünsel olarak doğal hukuk anlayışından kaynaklanmıştır. İnsan hakları iyi toplumu tanımlayan bir ölçüler kümesi oluşturdukları için insan hakları normlarının uygulanması gerekir. İnsan hakları iyi toplumu tanımlayan bir ideoloji olarak görülebilir. Eğer bu tür normlar yalnızca bir Ütopya' ya yönelik bir plan olarak bir köşede bekletilirse, uygulanmadıkları için körelebilirler (Durkheim Kanunu). Bunlar uygulanarak ve sürekli sınınanarak toplumsal sürecin parçası olurlar (Galtung, 1996: 150). Diemer (1982: 67) 'e göre, insan hakları belgeleri, insan haklarına ilişkin bütün belgelere bakıldığında, insan hakları dinsel veya ideolojik olsun belirli inançların ya da siyasal savların bir ifadesi olarak görülmemelidir (Donnelly, 1989: 29). Donnelly, insan haklarından yararlanmayan bir kimsenin kendi doğasına yabancılaşmış olduğunu düşünmektedir. Kişi bu hakları kaybetmesi halinde, bir insan için değerli bir hayat yaşayamaz. İnsan hakları, insan olmanın temel unsurları olarak kabul edilmektedir. Bu haklara sahip olmayan kişi, insan olmak niteliği bakımından eksiktir. Akıllı ve sorumlu varlıklar olarak, ancak bu haklardan yararlanmakla insanca yaşayabiliriz (Uygun, 1996:7).

2.1.4. İnsan Haklarının Bilgi-Kuramsal Özellikleri:

Bilen bir öznenin bir varlığa yönelerek onun hakkında ortaya koyduğu bağlantıya “bilgi” denmektedir. Örneğin yer çekimi hep var olan bir şeydi fakat bilgisi sonradan edinilmiştir. Bilgi bir şeyi nesne edinmekle ortaya konur. Nesne edinmek diğer var olanlar arasından onu seçip karşımıza koymaktır. Bilgi nesnesine uygun ise doğrudur, değilse yanlıştır. Bilgi doğrulanıp yanlışlanabilir. Bir önerme bilgi ise doğruluğunu yanlışlığını sınayabiliriz. Bilgilerin nesnelere (konu edindiği şey) göre sınıflandırdığımızda beş çeşit bilgi türünden söz edebiliriz, bunlar, tek tek olan tespit eden bilgi var olan değişmez bağlantıları, yapı özelliklerini, ilişkileri tespit eden bilgi; ihtimalli bilgiler; matematiksel bilgiler ve perspektifli bilgilerdir. Bilgi edimleri algılamak, kavramak, anlamak, düşünmek, açıklamak ve temellendirmektir. Algılamak beş duyu ile gerçekleştirilen edimdir. Kavramak ise bir bağlantı veya ilişki görebilmektir. Anlamak, anlam yüklemektir. Düşünmek, nesne ile kurulan dolaylı ilgidir. Açıklamak, objeden hareketle bir bilgiye gitmektir. Temellendirmek ise ortaya konan bilgiden nesneye gitmektir. Bilginin nesnesine uygun olduğunu göstermektir. Etik alanında söz konusu olan temellendirmedir (Kuçuradi, 2010; Tepe; 2010). Orend’in de değindiği gibi bazı bilgilerde kesinlik aranmamalıdır. Her şey tek ilke ile açıklanamaz bunlardan başında insan hakları gibi bazı gereklilik düşünceleri gelmektedir.

İnsan hakları normlardır. Normlar ise bilgiler olmadığı için doğrulanıp yanlışlanamazlar, ama bilimsel olarak temellendirilebilirler. Temellendirmek bir normun nereden çıkartılmış olduğunu göstermektir. “Normlar genellikle gereklilik önermeleri olarak dile getirirler. Bu da, normların bilgi önermeleri olmadığı, bu önermelerin onları ortaya koyandan bağımsız bir nesnesi olmadığı anlamına geliyor. Dolayısıyla normlar, bilgiler gibi nesnelere gidilerek, doğrulukları- yanlışlıkları sınanabilecek türden önermeler değildir. Bu normların en temel epistemolojik özelliğidir” (Kuçuradi, 2007: 63). İnsan hakları ilkeleri absürde indirgeme (reducito ad absurdum) yoluyla temellendirebilirler. Kuçuradi’nin burada değindi absürde indirgemeye bir örnek vermek gerekebilir. Örneğin insanlara “işkence yapmak gerekir” önermesini ele aldığımızda bu insanın değerini düşündüğümüzde istendik bir sonuç

olup olmadığı düşünülür. İstenmedik bir önerme olduğundan “insanlar işkence yapmamak gerekir” ilkesi türetilmiştir.

Kuçuradi’ye göre insan hakları normları insanın değerinin bilgisinden türetilmektedir; bu değere zarar veren bazı durumlar karşısında doğrudan veya dolaylı olarak bilgidен türetilmektedir. “İnsan haklarının, yaşamda insan onuru korunacaksa, insan türüne ait her kişinin ve bütün kişilerin (kim olursa olsun ve özel durumu ne olursa olsun) genel olarak nasıl muamele görmesi gerektiğini ve her insanın başka insanlara nasıl muamele etmesi gerektiğini dile getiren normlar olmaları da türetildikleri kaynağın bu bilgisel özelliğinden gelir” (Kuçuradi, 2007: 65). İnsan hakları hukuk veya ahlaksal kültürel normlardan farklı olma özellikleri; belirli tarihsel koşullarda, insanın bazı doğal olanaklarının bilgisinden türetilmesi, bütün insanların etik olarak nasıl bir muamele görmesi ya da görmemesi gerektiğini dile getirmesi, muamele etme ilkeleri olarak insan hakları aynı zamanda kamu yaşamında insanlar arası ilişkilerde davranış normları olmasıdır (Kuçuradi, 2007: 67).

2.1.5. İnsan Haklarının Etik Temelleri:

İnsan hakları dünyada ve Türkiye’de genel olarak insan hakları hukuku bağlamında incelenmiştir. İnsan haklarının korunabilmesi insan hakları hukuk gerekli olmakla birlikte, hukuk insan haklarının yani insan değerinin ya da onurunun korunması için yeterli değildir. Bu bağlamda insan haklarının etik olarak doğru temellendirilebilmesi önemlidir. Kişilerin karşılıklı muamele görme ve etme ilkeleri ile ilişkili olan insan haklarının her tek kişi için korunabilmesi etik temellendirmeyi doğru yapabilmekle mümkün olabilir.

Bu çalışmada insan haklarının etik temelleri Aristoteles, Platon, Kant, Nietzsche ve Kuçuradi görüşleri vasıtasıyla ele alınmıştır. İnsan haklarının etik temellerini ortaya koyan Kuçuradi’ye göre, insan hakları her insanla ilgili bazı gereklilikleri dile getiren ilkelerdir. İnsanın değerini tanıma ve koruma istemleridir. İnsanı sadece insan olduğu ve diğer canlılar arasında özel yeri ona sağlayan olanakları olduğu için bu gerekliliklere sahiptir. “Bu olanaklar, insana özgür etkinlikler ve ürünleri olarak görünür. Bu

özellikler ise insanın diğer canlılarla ortaklaşa taşıdığı özelliklere ek özelliklerdir. İşte bu özellikler ya da olanaklar ‘insanın değerini’ ya da ‘onurunu’ oluşturur”. İnsanın bu yapısal özelliklerinin korumak ise insanın ödevidir ve bu şekilde insanın olanaklarını geliştirmek mümkündür; “ Bu olanakların her kişide korunmasını istemek, insanın değerini -:varlıktaki yerini-, kendi değerimizi korumayı istemek oluyor. Bu da kişileri sırf insan oldukları için korumayı istemek oluyor” (Kuçuradi, 1982: 73). İnsan hakları Kuçuradi (2007: 57)’ye göre insanın bazı olanaklarının gerçekleşebilirliğinin koşullarına ilişkin talepler getiren ilkeler olarak karşımıza çıkar ve insan bu koşullara sahip olduğunda doğal veya etik olanaklarını gerçekleştirebilirler. Bir hakkı insan hakkı yapan şey bu tür muameleye ilişkin talep getirmesidir. Bunun yanı sıra insan türünün üyesi olan her tekin hakkıdır. Bu bağlamda Kuçuradi için insan hakları kişi haklarıdır. İnsan hakları, insanın değerini ve onurunu koruma amaçlı türetilmiş ilkeler bütünüdür. İnsan hakları insanın taşıdığı olanakları ortaya koyabilmesine imkan sağlamaktadır(Kuçuradi, 1982: 73).

Toplumsal güvence kuramı ile etik kuram arasında görebileceğimiz Shue’ya göre hak, haklı bir istemin ussal temelini oluşturur. Eğer bir insanın belli bir hakkı var ise, o hakkın özünden yararlanabilmesinin toplumca güvence altına alınmasını istemesini haklı gösterecek geçerli nedenleri vardır ve bu yüzden garanti altına alınması gerekmektedir (Shue, 1982: 40). Diemer (1982: 69)’ e göre ise benzer bir bağlamda İnsan hakları etik bir sorundur, çünkü günlük yaşamda bu haklara saygı gösteren ya da onları çiğneyen kişilerdir (Kendi kaderlerini belirlemenin taşıyıcılarıdır). Kişiler oy vererek veya kamu görevlisi olarak kararlar alırken insan haklarının korunmasında katkıda bulunurlar. İnsan hakları ancak insan ödevleriyle birlikte düşünülürse temellendirilebilir (Mercier, 1982: 26).

Freeman’ın da belirttiği gibi, sosyal-bilimsel geleneği yıkan bir bakış açısı olan insan haklarına bir bilim olarak bakılmalıdır(2002: 169). İnsan hakları, etik idealizm ve bilimsel realizm ile çalışılması gereken bir konu olarak betimlemiştir. Buradaki etik idealizm kavramı insan haklarının etik temellendirilmesi gerekliliğini destekler niteliktedir. Herbert (2002: 146) da insan haklarının etik temellerinin incelenmesinin

önemini ortaya çıkan bir çalışma yaparak, insan haklarının etik temellerini Kan'ın fikirleri üzerine kurmuştur.

Bauman ise ahlak (moral) ve etik (ethic) kesin bir çizgide ayrılması gerektiğinin altını çizmiştir. Postmodern çağ artık ahlaki ilkelere (değer yargılarından) beslenmemelidir, bu çağın ahlaki ilkeleri insan hakları olmalıdır. Kişisel evrim toplumdaki her bireyin hak bilgisini kazanması ve buna göre yanlış olan şeyi ayırt edebilmesidir. İnsan hakları insancıl olmanın tanımlanmasını amaçlayan ve kişilerin kendi potansiyellerini fark ederek davranmalarını gerektiren ölçütlerdir (Ife, 2008: 129). Benzer bir şekilde Ishay da insan haklarının modern çağın etik ilkeleri olması gerektiğini vurgulamaktadır (Ishay, 2008: 61). Lyons ve Mayal (2003: 3) ise insanlık tarihi boyunca birçok nedenle kişilerin ayrımcılığa uğramalarının ve birey olmalarının engellerini kaldırmak için tasarlanmış insan haklarının, kişi veya grup hakları olarak insanların etik bir muamele görmelerini sağlayabildiğini belirtmişlerdir. Griffin (2008: 57) ise insan hakları, kişileri karar vermelerinde baskı altına alan ahlaki yargıların ötesinde, örnek oluşturan bir etik anlayıştır. Çünkü Apprah (2009: 224)'ın de belirttiği gibi toplumlarda birçok ahlak olması nedeni ile davranışlarımızda nelere karşı durmamız nelere taraf olmamız gerektiğine karar vermek için yardımcı olacak bir etik anlayışa ihtiyacımız bulunmaktadır. İnsan hakları bu ihtiyacı karşılayabilecek etik ilkeler bütünüdür.

Israel (2011: 951), insanlık tarihi boyunca felsefi aydınlanma devrimleri ve insan haklarını yorumladığı eserinde insan haklarının son zamanların en önemli aydınlanmacı devrimi olduğunu, tutucu bir anlayıştan etik bir anlayışa geçişi sağladığını ve insancıl bir tutum ile birlikte açık bir toplum olma özgürlüğünü getirdiğini belirtmektedir.

2.1.6. İnsan Haklarının Tarihçesi ve Uluslar Arası Düzenlemeler:

İnsan haklarının süjesi kişidir. Kişi olmak hukukun insana yüklediği bir niteliktir. Kişi terimi ile hem gerçek hem de tüzel kişi kastedilmektedir. Bu kısımda İnsan Hakları Hukuku'nun ortaya çıkması için oluşturulan temelleri tarihsel süreç içinde kısaca

betimlemek ve çağdaş İnsan Hakları Hukuku'nun gelişimi ile ilgili sürecin incelenmesi amaçlanmıştır.

İnsan hakları hukuku, insanlığın başına gelen en büyük afetlerden biri olan İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra daha sonraki nesilleri benzer musibetlerden koruyabilmek amacı ile devletler arası bir başarı olarak gelişmeye başlamıştır ve uluslar arası hukukun ilerlemesini sağlamıştır (Rehman, 2010).

2.1.5.1. İlkçağ:

Kişi hak ve hürriyetleri kavramının fikir tohumlarını ve insan haklarının uygulanmasının ilk örneklerini İlkçağ medeniyetlerinde özellikle Eski Yunan'da bulabileceğimiz görüşü yaygın bir görüştür. İlkçağ Yunan düşüncesinde eşitlik ve özgürlük sorununa farklı bakış açısı sofistlerle başlar. Sofistler kölelik kurumunun doğal hukuka uygun olmadığını ve toplum içindeki sınıf ayrımını insanın kendisinin yarattığını savunurlar (Gökberk 2008: 42).

2.1.5.2.Orta ve Yeniçağ:

Orta ve Yeniçağda temel hak ve özgürlükler- devlet otoritesi arasında yaşanan bu gerilim devlet gücünün sınırlandırılması bağlamında yapılmıştır. Bu sınırlandırma ise üç yaklaşımı geliştirmiştir. Birincisi zulme karşı direnme, ikincisi anayasal devlet modelinin yaygınlaşması ile temel hak ve hürriyetlerin kimi anayasal denetim sistemleri ile güvence altında alınmasıdır. Üçüncüsü ise doğal hukuk anlayışına dayalı "Toplumsal Sözleşme" doktrininidir. İnsan hakları alanında gelişmelerdeki en önemli mücadeleler devlete karşı verilmiştir. Hak ve özgürlükleri kısıtlayan siyasi iktidar olunca, yetkilerinin kısıtlanması yoluna gidilerek insan haklarının tanınması sağlanmaya çalışılmıştır. Bu alandaki önemli mücadelelerin başlangıç yeri olarak İngiltere kabul edilmektedir. Kral ile parlamento arasındaki çatışmalar sonucunda bir kısım hak ve özgürlük belgeleri ortaya çıkmıştır. Bu belgeler *Magna Carta* (1215), *Petition of Rights*(1628), *Habeas Corpus Act* (1679), *Bill of Rights* (1689) (Gemalmaz, 1997: 17-40) adlı belgelerdir.

2.1.5.3. Bağımsızlık Bildirgesi:

ABD’de Bağımsızlık Bildirgesi ilan edilmeden önce, 12 Haziran 1776 tarihinde Virginia Haklar Bildirgesi kabul edilmiştir (Özman, 1967’den aktaran Ünal, 2003: 32). Bu bildirgenin 1. Maddesi, bütün insanların özgür ve eşit olduğu, doğuştan haklara sahip olduğu; 2. Maddesinde iktidar yetkisinin halkta olduğu; siyasal iktidarın halkın yararına işlemediği takdirde, halkın değiştirme hakkı olduğu; 3. Maddede; kuvvetler ayrılığı 5. Maddede; kişi güvenliği; 8. Maddede; basın özgürlüğü 12. Madde ile 16. Madde din ve vicdan özgürlüğü konusunda düzenleme getirmiştir. (Akın, 1993’den ve Akad ve Vural Dinçkol, 2002’den aktaran Ünal, 2003: 32). Locke’un, temel haklar olarak nitelediği, hayat, özgürlük ve mülkiyet haklarına mutluluk hakkı, Virginia beyannamesi ile eklenmiştir (Karaşahan, 2000’dan aktaran Ünal, 2003: 29). 1791’de kabul edilen Anayasanın ilk 10 maddesinde temel hak ve özgürlüklere yer verilmiş, 1865’de kölelik yasaklanmış, 1870’de zencilere oy hakkı tanınarak (Ünal, 2003: 33) insan hakları alanında önemli ilerlemeler sağlanmıştır. Avrupa’da hak ve özgürlükler açısından dönüm noktası Fransız İhtilalidir. İhtilal sonucunda kabul edilen bildiri, insanın doğuştan, devredilmez, vazgeçilmez doğal haklara sahip olduğu anlayışını teyit eden bir belgedir (Özman, 1967: 7). 1789’da ilan edilen bildiri, burjuvazinin taleplerine uygun liberal bir anlayışı yansıtmaktadır. Bu belgeye göre, her birliğin amacı, insanın doğal haklarını korumaktır. Bu haklar, özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmedir. Özgürlük, başkasına zarar vermeden istediğini yapabilmek olarak tanımlanmıştır. Mülkiyet dokunulmaz ve devredilmez bir hak olarak düzenlenmiştir. Kişi dokunulmazlığı, güvenlik, düşünce özgürlüğü bildirinin çeşitli maddelerinde düzenlenmiştir (Janis, 1993: 59 ;Akın, 1993: 71). İnsan haklarının iç hukuklarda yerini alması, ilköğretimden itibaren devam eden bir mücadelenin sonucunda olmuştur. Felsefi temellerinin Hobbes, Locke gibi yazarlar tarafından ortaya konulması ve Fransız İhtilali sonucunda önce bildirge şeklinde daha sonra 1848 anayasasında insanların doğuştan haklara sahip olduğu anlayışı ulusal pozitif hukukun bir parçası haline gelmiştir.

Yeniçağ ile birlikte insan hakları anayasalarda yer almaya başlamıştır. Böylelikle insan hakları pozitif hukuka girmiştir. Ortaçağda Hıristiyanlığın tesirinde kalan doğal hukuk yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Bu çağda Rönesans ile

başlayan hümanizm akımı bireyi ön plana çıkarmıştır. Hümanizm ile hükmeden değil, koruyan ve bireye hizmet eden devlet tipi insan haklarının gelişebileceği bir ortam yaratmıştır. Yeniçağda feodal üretim biçiminin çözülmesi ve kapitalist üretici güçlerinin gelişerek burjuva sınıfının oluşturması ile bugün bildiğimiz anlamda “klasik hak ve özgürlükler” doğmuştur. Burjuvalar bakımından toplumun geleneksel, siyasal ve hukuksal örgütlenişi yetersizdi. Sorunun özü, yeni bir toplumsal yapı kurabilmek amacı ile siyasal erki ele geçirmektir. Siyasal erkin ele geçirilmesinin meşrulaştırılması ise özgürlük ve eşitlik kavramlarına dayanmayı zorunlu kılıyordu (Gemalmaz, 2005: 15-70).

2.1.5.4. Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirisi:

İnsan haklarının belirlenip korunmasına yönelik ilk resmi ve önemli belge 1789 tarihli (17 maddelik) “*Fransız İnsan ve Vatandaşlık Hakları Bildirisi*”dir. Daha sonra bir çok anayasayı da etkilemiş bu bildiride özetle şu görüşlere yer verilmiştir:

“İnsanlar özgür ve eşit doğarlar ve böyle kalırlar. Bütün politik kuruluşların temel amacı insan haklarının, özgürlüğün, mülkiyetin, güvenliğin korunmasıdır. Özgürlük başkasına zarar vermeyen her şeyin yapılabilmesidir. Hakları kullanmanın sınırları kanunla belirlenir. Kimse kanunun emretmediği bir şeyi yapmaya zorlanamaz. Kimse, kanunun belirlediği hallerin ve şekillerin dışında tutuklanamaz. Herkes suçu sabit oluncaya kadar masum addolunur. Görüşlerin serbestçe ifade edilebilmesi insanın en önemli hakkıdır. Bütün vatandaşlar, hakkın kötüye kullanılması sayılacak kanunla belirlenmiş haller dışında, serbestçe konuşmak, yazmak ve yayında bulunmak hakkına sahiptir. Mülkiyet kutsal ve dokunulmaz bir haktır. Kimse, kanunla belirlenmiş kamu yararı olmadıkça ve tam karşılığı önceden ödenmedikçe mülkiyet hakkından yoksun bırakılamaz” (Reisoğlu, 2001: 5).

2.1.5.5. Birleşmiş Milletler Dönemi

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte 25 Nisan 1945'te San Francisco'da toplanan konferans sonunda 26 Haziran 1945'te Birleşmiş Milletler kurucu antlaşmasının kabul edilmiş olup, fiilen çalışması 10 Ocak 1946'dır. Kurulduğu sırada 51 üyesi bulunmaktadır. Birleşmiş Milletlere üye tüm devletler insan haklarının korunması ortak değerini ilke olarak kabul etmişlerdir. Birleşmiş Milletler

Antlaşmasının çeşitli maddelerinde yer alan insan haklarının korunması konusunda ilk girişim BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin 21 Haziran 1946'da 18 üyeli bir İnsan Hakları Komisyonu kurması olmuştur. Adı geçen komisyonun hazırladığı metin 10 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu'na "İnsan Hakları Evrensel Bildirisi" olarak kabul edilmiş ve bunu Mart 1976'da yürürlüğe giren "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi" ile " Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi" izlemiştir (Pazarcı, 2004). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 Tarihinde Kabul Edilmiştir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme Genel Kurulunun 18 Aralık 1979 tarihli Kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmıştır. Yürürlüğe girişi tarihi ise 3 Eylül 1981'dir. İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme Genel Kurulunun 10 Aralık 1984 tarihli kararıyla kabul edilmiş ve imzaya, onaya ve katılmaya açılmıştır. Bunun yanı sıra ülkemizin de taraf olduğu birçok önemli sözleşme ve bildirme Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulmuş ve imzaya açılmıştır. Sözleşmeleri imzalayan ülkelere taraf devlet denmektedir ve taraf devletler sözleşmede geçen maddelerin korunması ve uygulanması ile ilgili yükümlülük altındadır. Yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği Birleşmiş Milletler'in yetkili organlarınca takip edilmektedir, bunun yanı sıra taraf devletler belirli aralıklarla ilgili konularda Birleşmiş Milletler'e rapor hazırlamak ve sunmak ile yükümlüdürler.

2.1.5.6. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Bunun yanı sıra önemli sözleşmelerden bir diğeri *İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme* olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'dir. 1950'de Roma'da imzalanan sözleşme Türkiye tarafından da 1954 yılında onaylanmıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ise, uluslararası bir teşkilat olan Avrupa Konseyi'ne bağlı olarak 1959 yılında kurulmuş uluslararası bir mahkemedir. Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve ek protokolleriyle güvence altına alınmış olan temel hakların çiğnenmesi durumunda bireylerin, birey gruplarının, tüzel kişiliklerin ve diğer devletlerin, belirli usulî kurallar dahilinde başvurabileceği bir yargı merciidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Strasbourg'da bulunan uluslararası bir yargı organıdır. Mahkeme, "İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme"yi

onaylamış olan Avrupa Konseyi'ne üye devlet sayısına eşit sayıda hâkimden oluşur. Bugün itibariyle bu sayı 47'dir. Hâkimler, hiçbir devleti temsil etmeyip, Mahkemede kendi adlarına görev yaparlar. Başvuruların incelenmesinde mahkemeye, özellikle üye devletlerin her birinden gelen hukukçulardan oluşan Yazı İşleri Müdürlüğü yardım eder (Hukukçular, “referander” ya da “raportörler” olarak da adlandırılmaktadırlar.). Hukukçular, geldikleri devletten tamamen bağımsız olup, ne devletleri ne de başvuruçuları temsil ederler. Avrupa Konseyi'ne üye olan ve aralarında Türkiye, Rusya, Sırbistan, Gürcistan ve Azerbaycan'ın da bulunduğu 47 Avrupa devleti, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yargı yetkisini tanımaktadır. Mahkeme, Fransa'nın Strasbourg şehrinde bulunmaktadır. Avrupa Birliği'nin günümüzde Avrupa Konseyi'ne ait bayrağı kullanıyor olması çeşitli kafa karışıklıklarına yol açmakla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Birliği'nin değil, hemen hemen tüm Avrupa devletlerinin üyesi olduğu ayrı bir uluslararası teşkilat olan Avrupa Konseyi'nin organıdır. Ancak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihadı, Avrupa Birliği için de olmazsa olmaz asgari standartları oluşturmaktadır. Belirli istisnai durumlar dışında bir kişi Mahkemeye başvurabilmesi için öncelikle kendi ülkesinde hakkını araması, yani iç hukuk yollarını tüketmesi gerekmektedir. Kişiler, iç hukukta haklarını aradıktan sonra ve bu konuda olumsuz nihai kararı aldıktan sonra 6 ay içinde yazılı olarak Strasbourg'ta bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurmalıdır. Mahkeme Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni uygular. İş Sözleşme'de öngörülen hak ve garantilere devletlerin saygı gösterip göstermediğini denetlemektir. Bu işlevini gerçekleştirebilmesi için, bireyler ya da bazen devletler tarafından yapılan somut bir şikâyetle (“başvuru” adı verilir) Mahkemeye başvurulmuş olması gerekir. Mahkeme, söz konusu hak ya da garantilerden biri ya da birkaçının bir devlet tarafından ihlal edildiğini tespit ederse, bir “karar” verir ve bu karar bağlayıcıdır: ilgili devlet söz konusu kararı uygulamak zorundadır (www.echr.coe.int).

2.1.7. İnsan Hakları Eğitimi ve Eğitim Hakkı

İnsan hakları bilgisinin kazanılabilmesi ve kişilerin birey olarak haklarını tanıyıp koruyabilmeleri, insanın tür olarak diğer canlılardan farklı olduğu (akıl veya onur sahibi

olduğu) bilgisinin kazanılması, insan haklarının muamele etme ve muamele görme ilkeleri olarak görülebilmesi, değer bilgisinin kazanılması ve insanların olanaklarını gerçekleştirmelerine fırsat tanınması için insan hakları eğitimi bir gerekliliktir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne taraf ülkemiz için de bu eğitimin yapılandırılması ve başta kamu çalışanları olmak üzere bütün vatandaşlara bu eğitimin verilmesi hukuki bir zorunluluktur. İnsan haklarının korunabilmesi ve insan haklarının doğru algılanabilmesi bu çalışmada yer verildiği üzere insan haklarının etik bilgisini gerektirmektedir. Bunun yanı sıra insan hakları hukuku bilgisi de insan haklarının korumasında izlenen yolun öğrenilebilmesi ve belgelerin incelenmesi açısından insan hakları eğitimi için önemli ve gereklidir.

İnsan Mengüsoğlu için tarihsel bir varlıktır ve ortaya koyduğu başarıları kuşaktan kuşağa aktarırlar. Bu başarılar insana bir form kazandırır ve bu form kazanma, bir amaca yönelik geliştirilen eğitimle mümkün olur. Eğitim insana has bir fenomendir (Mengüsoğlu, 1988: 176). Kant'a göre insanın birlikte getirdiği işlenmemiş yeteneklerinin gelişmesi için bazı koşulların gerçekleşmesi gerekmektedir Bunlar, bakım, eğitim, varılması gereken amacın idesi, öğrenmek, elde ettiği başarıları kuşaktan kuşağa devretmek, çalışmak ve devlet kurmaktır (Akt. Mengüsoğlu, 1988: 45). İnsanın eğitimden beklentisi, gereksinmelerini doyurmada, kendisine yardım etmesidir. İnsan yeteneklerini geliştirerek kendini gerçekleştirmede; kendini anlatmada başkalarıyla iyi iletişim, ilişki, işbirliği kurmada; birlikte çalışmada; sağlıklı yaşamada; sorunlarını çözmede kendine ve evrenine ilişkin gerçekleri araştırmada ve öğrenmede yeterli olmak ister (Başaran, 1994: 103).

Türk Bilim Politikası çağdaş bir anlayışla, eğitimin milletçe arzu edilen standartlarda yaşayabilmek, çağımızın imkanlarından istifade edebilmek ile bu imkanların gerektirdiği bilgi, beceri, yaratıcılık yani vasıf dokusu arasında çok yakın bir ilişki bulmak amacı taşıdığını çünkü yeterli bir doku ile ancak belirli seviyelerde yaşayabilmenin mümkün olduğunu belirtir (Bilim ve Teknoloji Politikası,1987: 1). Anayasamızda da eğitim ve öğretim bir hak olarak kabul edilmiştir. ‘‘ Kimse eğitim ve öğretim haklarından yoksun bırakılamaz’’ (Madde 42) ifadesiyle eğitim ve öğretim hakkı güvence altına alınmıştır.

UNESCO'nun 18. Genel Konferansında alınan 1974 tarihli uluslararası anlayış, iş birliği ve barış ile insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin eğitim tavsiye kararı eğitimi şöyle tanımlamaktadır: “Eğitim: Bireylerin ve sosyal grupların ulusal ve uluslar arası toplumlar içinde ve bu toplumların da yararına olacak biçimde bilinçli olarak kişisel kapasiteleri, tutumları, davranışları ve bilgileriyle birlikte gelişmeyi öğrendikleri sürecin bütünüdür. Bu süreç herhangi bir etkinlikle sınırlanamaz”.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. Maddesinde her şahsın eğitim hakkı olduğunu, ilk ve temel eğitimin parasız olduğunu ve ilköğretimin mecburi olduğu belirtilmiştir. Öğretim bütün milletler, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu teşvik etmeli ve milletlerin barışın idamesi yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf).

Birleşmiş Milletler Ekonomik, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 13. Maddesinde sözleşmeye taraf devletlerin herkese eğitim hakkı tanınması gerektiği belirtilmiştir. Sözleşmeciler Devletler, eğitimin insan kişiliğinin ve onurunun tam olarak gelişmesine ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmesine yönelik olarak verilmesi konusunda birleşirler. Devletler ayrıca herkesin özgürlükçü topluma etkili bir biçimde katılmasını sağlayacak, bütün uluslar ile bütün ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştirecek ve Birleşmiş Milletlerin barışın korunması için yaptığı faaliyetlerini ilerletecek bir eğitim verilmesi konusunda anlaşılması gerektiği belirtilmiş ve taraf devletlerin eğitim hakkını sağlamak ile ilgili yükümlülükleri yer almaktadır. 14. Maddede yine zorunlu ilköğretimi sağlama yükümlülüğü ile ilgilidir (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre taraf devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerine kurar, ilk öğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirilmesi, orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik edecek ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlayacak ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alınması; uygun bütün

araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenek doğrultusunda herkese açık hale getirilmesi; okullarda düzenli biçimde devamın sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alınma gerekliliği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra taraf devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanmasını amacıyla gerekli olan tüm önlemleri almalıdırlar. 29. Maddede çocuk eğitiminin çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi, insan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Antlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını, çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yasadışı veya geldiği menşe ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygınlıklarının geliştirilmesi, çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, Kadın-erkek arasındaki eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda yaşantıyı sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanmasını, doğal çevreye saygının geliştirilmesi gerekliliği ortaya konmuştur (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin132.pdf).

Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. Maddesinin 1. fıkrasında belirtildiği üzere, Türk Milli Eğitiminin genel amacı, "Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek" olarak belirtilmiştir.

İnsan ham yeteneklerle dünyaya geldiği için hayatının sonuna kadar bir öğrenci bir çırak olarak kalacaktır. Bu yüzden insanın eğitime, eğitime gereksinimi vardır. Kant eğitimle disiplin, öğrenme ve belli bir form kazanmayı kasteder. Kant da eğitime çok önem vermektedir; çünkü "...insan ancak eğitim sayesinde insan olabilir; insan eğitimin meydana getirdiğinden başka bir şey değildir'... Fakat eğitim insana ancak bazı şeyleri öğretebiliyor, bazı şeyleri de geliştiriyor" (Akt. Mengüşoğlu, 1988: 45). Bundan dolayı eğitimin başarısı ile doğal yeteneklerin başarısının sınırını belirlemek

güçtür. Nitekim bugün de, Kant'ın doğru olarak gördüğü bu güçlük ortadan kalkmış değildir. Bugünün çok ilerlemiş kalıtım biyolojisi bile doğal yeteneklerin başarısının nereye kadar gittiğini, neyi eğitimin başarısı olduğunu kestirememektedir. “Eğitimde, insan doğasında gizlenen idenin yetkinliğinin sırları saklıdır”. Çünkü insan ancak eğitimle varması gereken amaca ulaşabilir (Akt. Mengüşoğlu, 1988:45).

Kuçuradi, kişi eğitimini genel olarak şu şekilde tanımlamaktadır; İnsanı diğer canlılardan ayıran özelliklerin ve her kişide olan olanakların geliştirilmesidir. Olanakların geliştirilebilmesi etik bir eğitimle sağlanabilir (Kuçuradi, 2007: 260). İnsana saygı, etik bir eğitimin gerçekleşmesinin de tek koşuludur. Çünkü etik bir eğitimin amacı insanın bir olanağı olarak insana saygı duygusunun ortaya çıkarmaktır (Ürek, 2007: 160).

Doğan'a göre, davranış, düşünce ve varlık planında, teknoloji, sanat ve düşüncelerin bir iletişimi olarak kendi içinde çok önemli olan toplumsal eğitim yoluyla insan davranışlarını değiştirmeden hiçbir sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeyi –sağlıklı kalkınmayı- başarmak mümkün değildir (Doğan, 2001: 89).

İnsanı merkeze alan eğitim görüşüne göre insan, başka canlılara bakarak, düşünme ve duygulanma gücü en yüksek olan canlıdır. İnsanın ulaştığı bilişsel ve devimsel güce başka canlılar ulaşamamıştır. İnsan bu gücüyle doğada güç, evren içinde kendine haklar kazanmıştır. Bu görüşe göre eğitim ise, insanın kendi kişiliğini gerçekleştirme, kendini bulması, yaratıcılığını geliştirme için ortam hazırlayan bir çevre etkenidir. Eğitim insanı belli düşünce, inanç, davranış kalıplarına koşullandırmayan; insanın bunları kendi doğasına, kişilik özelliklerine ve gelişimine uygun olarak özgürce seçtiği ortamdır (Başaran, 1994: 103).

Genel olarak eğitim, özel olarak da demokrasi eğitimi, çoğulcu ve katılımcı demokratik toplumu yurttaşların özümseyerek içlerine sindirdiği bir “yaşam biçimi” olarak yerleştirip yaşatmanın temel aracıdır. İnsan hakları eğitimi kişinin özgür ve katılımcı yurttaş kimliği kazanan hak özneleriyle sivil toplumun ve sonuç olarak demokrasinin katılımcı boyutunun geliştirilip güçlendirilmesini sağlayacaktır (Gülmez, 1996: 34 ; Gülmez, 1998: 4). Demokrasi eğitiminin gerçekleştirilmesinin en iyi yolu, demokratik

değerlerin yaşandığı ortamları yaratmaktır. Okulda böyle bir iklimin oluşması için öğretmen, öğrenci, yöneticiler ve okulun diğer çalışanları arasında kurulacak demokratik bir etkileşime gereksinim vardır (Dewey, 1996: 20).

İnsan haklarına ve özgürlüklerine saygıyı geliştirmeyi hedefleyen insan hakları eğitimi kendine ve çevresine karşı dürüst davranabilen, açık fikirli, karşı fikrin ve karşıdaki insanın saygıdeğer olduğunu içtenlikle kabul edebilen, bağımsız düşünebilen, alçak gönüllü, başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı gösterip aynı zamanda kendi hak ve özgürlüklerini kullanarak koruyabilen kuşakların yetiştirilebileceği bir gerçektir (Kepenekçi, 2000: 29). Doğan'a göre, davranış, düşünce ve varlık planında, teknoloji, sanat ve düşüncelerin bir iletişimi olarak kendi içinde çok önemli olan toplumsal eğitim yoluyla insan davranışlarını değiştirmeden hiçbir sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmeyi başarmak mümkün değildir (Doğan, 2001: 89). İnsanı merkeze alan eğitim görüşüne göre insan, başka canlılara bakarak, düşünme ve duygulanma gücü en yüksek olan canlıdır. İnsanın ulaştığı bilişsel ve devimsel güce başka canlılar ulaşamamıştır. İnsan bu gücüyle, evren içinde kendine haklar kazanmıştır (Başaran, 1994: 103).

İnsan Hakları eğitimiyle ilgili olarak Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve UNESCO'nun 1974 yılı Genel Konferansı'nda kabul edilen en kapsamlı belge, *''Uluslararası Anlayış İşbirliği ve Barış için Eğitim ile İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Hakkında Eğitime İlişkin Tavsiye Kararı''*dır. Bu kararlar sonucu insan hakları eğitimine ilişkin bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan en önemlisi ise 1993 yılında Viyana'da toplanan *''İnsan Hakları Konferansı''*dir. Bu konferansın sonunda yayımlanan Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nda, insan hakları eğitiminin ve halkın bilgilendirilmesinin, topluluklar arasında uyumlu ve istikrarlı ilişkileri güçlendirmek ve karşılıklı anlayışı, hoşgörüyü ve barışı teşvik etmek için zorunlu olduğu belirtilmiş; bütün ülkelere ve kuruluşlara da, resmi ve özel bütün öğrenim kurumlarının ders programlarında insan haklarına yer vermeleri için çağrıda bulunulmuştur. Bu çağrıya karşılık olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 23 Aralık 1994 tarihinde aldığı kararla, *''eğitim, bilgilendirme ve bilgi yayma yoluyla bilgi ve beceriler kazandırmak, tutum ve davranışlar şekillendirerek evrensel insan hakları kültürünü oluşturmak amacıyla 1995- 2004 yılını İnsan Hakları Eğitimi On Yılı ilan*

etmiştir ve insan hakları eğitiminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için bazı çalışmalar başlatılmıştır. Belirlenen beş ana hedeften bazıları ise şunlardır: insan hakları eğitimi ile ilgili ihtiyaçları belirlemek ve stratejiler oluşturmak, uluslararası, bölgesel, ulusal ve yerel düzeylerde insan hakları eğitimi programları oluşturmak, eğitim malzemesini geliştirmek ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ni dünya üzerinde yaymaktır.

İnsan Hakları eğitiminin kendisi de bir insan hakkıdır. Örneğin, insan hakları eğitimi insanları işkence gibi insan hakları ihlalleri hakkında veya yasalar hakkında eğitir, bu insan hakları hakkındaki eğitimidir ve insanlara, hakların nasıl korunacağını, öğretir. Bu bağlamda insan hakları için eğitim verilmesi gerektiğini vurgular. İnsan Hakları Eğitimi, kişilerin insan haklarını anladıkları ve önemli olduklarını, saygı görmeleri ve korunmaları gerektiğini hissettikleri noktaya kadar gelişmelerine yardım etmektir (Amnesty International, 1996: 5). İnsan haklarının farkında olmak, bunları benimsemek ve savunmak kişiliğin temel öğelerinden sayılan "tutumlar"la ilgilidir. İnsan hakları eğitiminin öncülerinden biri olan Flowers ise insan hakları konusundaki bilgilerin aktarılması, gerekli tutum ve davranışların geliştirilmesi süreci olarak tanımlamaktadır (Flowers, 2000: 7). Anderson ise, insan hakları eğitiminin sadece bilgi aktarmak olmadığını bu alanda verilecek bir eğitimle, sahip oldukları hakları bilinçli bir şekilde kullanan ve hatta bu alanla ilgili etkinliklerde bulunabilecek bir yeteneğe sahip bireyler yetiştirilmesi olarak ifade etmektedir (Anderson, 1982: 5). Bu nedenlerden dolayı, insan hakları eğitiminin etkili bir şekilde verilmesi çok önemlidir. Kepenekçi'ye göre, insan hakları eğitimi, "insan ve vatandaş olarak kişilerin sahip oldukları haklarını bilme, kullanma, koruma ve geliştirme bilinci ile aynı haklara başkalarının da sahip olduğu gerçeğinden hareketle, diğer kişilerin haklarına saygı duyma sorumluluğunu geliştirmek amacıyla verilen eğitime" denir (Kepenekçi, 2008: 226). Gürkaynak'a göre ise insan hakları eğitimi geniş, kapsamlı bir yurttaşlık ve eleştirel düşünme becerisi kazandırma eğitimi olacağını söyleyerek kavramın yurttaşlıkla olan yakınlığına dikkat çekmektedir (Gürkaynak, 2005: 158). Gülmez, insan hakları ve demokrasi eğitimi, belgeleri kabul eden taraf devletlerin, bir yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir. İnsan hakları gibi kendisi de bir "insan hakkı" olan insan hakları eğitiminin, demokrasinin onsuz olmaz koşullarından biri olarak görmektedir. İnsan haklarına saygının ise soyut söylemlerle

veya salt belgelerle “kendiliğinde” gerçekleştiremeyeceğinin altını çizmiştir. İnsan haklarının kullanma ve korunma bilincinin gelişmesi için ise insan hakları eğitiminin önemini çok büyük olduğunu belirtmiştir (Gülmez, 1994:4). İnsana, insan olmasından dolayı değer vermek ilköğretim aşamasında, sosyalleşme ile birlikte ortaya çıkmaktadır. İlköğretim, insan ilişkilerinin gelişmesinde temel bir süreci oluşturmaktadır. Uzlaşmacı, hoşgörülü, eşitlikçi ve barışçı gençlerin yetiştirilebilmesi için “insan hakları” ile ilgili kavramların ilköğretim sırasında benimsetilmesi gerekmektedir. Toplumsal uzlaşma, karşılıklı sevgi ve saygı için özellikle ilköğretimde “insan hakları eğitiminin” yoğun bir biçimde öğrencilere verilmesi önem taşımaktadır (Üste, 2007: 308). Klecker (2009: 214) insan hakları eğitiminin, okul öncesi ya da ilk öğretim çağındaki çocuklara verilmesinin önemini henüz insan haklarını çiğneyen rejimlerden etkilenmemiş olmalarında bulur. Klecker’e göre bu ilk dönemde çocuklara hoşgörülü olmayı, ‘oyun oynamayı’, kendisinininkinden başka istemelere saygılı olmayı, kendi isteklerini, kendi tasarımlarını ve amaçlarını, topluluğa uygulamanın zorunlu kıldığı ölçüde sınırlamayı öğretmek önemlidir. Bilinçten çok istemenin güdülenmesi olarak alışkanlıklar yerleştirilebilir ve böylece temel hakların gerektirdiklerine kalıcı biçimde uygun olan bir ahlaksal davranışın üzerine yerleştirilebileceği psikolojik temel yaratılır.

Bloom’un, eğitim amaçlarını sınıflandırırken tutumların kazanılmasına ilişkin davranışları “Duygusal Alan” (Affective Domain) başlığı altında topladığını aktaran Kuzgun, tutum geliştirmede bir diğer yöntem olarak “örnek olma”nın önemine değinmiştir. Eğitim uygulamalarında bireylerin duygusal yönlerinin, insancıl yönlerinin, insancıl değerlerinin ihmal edilmesine bir tepki olarak ‘İnsancıl Eğitim’ dediğimiz bir eğitim anlayışının yaygınlaştığını belirten Bloom, böyle bir eğitimde en önemli rolün öğretmen olduğuna değinmiştir. Öğretmenleri insancıl tutumları benimsemiş kişiler olarak yetiştirebilmenin yolu ise, insancıl eğitimi her şeyden önce öğretmen yetiştiren kurumlarda gerçekleştirmek, öğretmen adaylarının, insancıl ilkeleri yaşayarak öğrenmelerine olanak sağlamaktır (Kuzgun, 2009: 217).

Kuçuradi’ye göre ise insan hakları eğitiminin amacı eğitilenin kendisinde, belirli tek tek durumlarda eylem ilkeleri olarak insan haklarının dile getirdiği taleplerce belirlenecek şekilde eylemde bulunma istemesini oluşturmayı amaç edinmelidir. İnsan hakları

eğitimi bütün ğretim düzeylerinde yapılmalıdır. Eğiticilerin eğitimi programları, eğitim yapacakları düzeye göre, yani her düzeye konan amaçlara göre geliştirilmelidir. İlkokul düzeyinde, öğrencide insan kimliği bilincinin uyandırılması gerektiğini düşünmektedir. Bunun için, ise örneklerini bu amaç için günlük yaşamdan, özellikle de edebiyattan ve mitolojiden seçen özel bir etik programı, bu düzeyde insan hakları eğitimi için yeterli bir ereve olarak görmektedir. Dolayısıyla bu düzeydeki eğiticilerin eğitimi, sözü edilen amaca yönelmeli; bir dizi felsefi etik dersleri, bu eğiticilerin eğitiminin temeli olmalıdır (Kuçuradi, 2007: 260). İnsan hakları eğitimi, insan hakları konusunda açık kavramsal bilgi ve bu hakların etik ve hukuksal gereklerinin bilgisini sağlayacak felsefi eğitimin özel bir uygulamasıdır. Kuçuradi (2004: 376) , bu eğitimde eğiticilere öğretilmesi gereken Şeyleri Şu Şekilde belirtmiştir: kavramları açıklığa kavuşturabilecek, insan haklarının bilgisel temellerini görebilecek, tek tek durumları doğru değerlendirebilecek ve bu değerlendirmelerine dayanarak insan haklarının mevcut koşullarda gerektirdiklerini bulup temellendirebilecek, temel hakları bilebilecek, yasaları değerlendirebilecek ve insan hakları için yaratabileceği doğrudan veya dolaylı etkilerini görebilecek, yaşamın çeşitli alanlarındaki olayları ve durumları değerlendirebilecek durumda olmalı, insan olma bilincini kişilikleri Őekillenmiř olan kişilerde geliştirmek olmalıdır.

Eğitimcilerde insan hakları eğitiminin önemi, bu Şekli ile çağımızın gereklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin insan hakları belgelerini kabul eden bir ülke olması nedeni ile uluslararası hukuk kapsamında toplumda insan hakları bilincinin edinilmesini sağlamakla yükümlü olduğu söylenebilir. Bu bilinci sağlamanın ise insan hakları bilgisi ile mümkün olabileceğini yukarıdaki aktarılan insan hakları uzmanlarının görüşlerinden çıkartabilmek olanaklıdır. Kamuda hizmet veren ve gelecekteki toplumumuzu oluşturacak çocukların ilk model aldıkları kişiler olan öğretmenlerin bu eğitimi alması gerekliliği uluslararası insan hakları eğitimi planlarında yer almaktadır.

ocuk ğretmeni gibi olmak için grdğu davranışları gerek zihinde gerekse açık olarak prova eder. Öğretmen bu nedenle, eğitim faaliyeti olarak planladığı kasıtlı davranışları ile birlikte diğer bütün davranışları zen göstermek durumundadır. Öğretmen bizzat

kendisi model olmanın ciddi sorumluluğunu taşıırken, diğer yandan da çevrede yer alacak diğer olumlu modelleri sağlamada organizatörlük yapar (Tuğrul, 1993: 29).

Kuzgun insan hakları bilgininin edilmesinde örgün eğitime çok iş düştüğü görüşündedir. Öğrencilerin insan haklarını anlayabilmeleri için özgür ve insancıl bir eğitim almaları gerektiğini savunmaktadır bunun için ise öğretmenlerin önemli rolü olduğunu düşünmektedir:

Böyle bir eğitimde en önemli öğrenin öğretmen olduğu apaçıktır. Öğrencileri için etkileyici bir model olarak öğretmen, sadece alanında güçlü bilgili değil, aynı zamanda geniş görüşlü, kendine güvenen ve hoşgörülü, bakışlarına sevgi ve saygı duyan bir kimse olmalıdır. Eğer öğretmen bilgisinden emin değilse öğrencilerin sorularından ya da kendisinininkinden farklı görüşlerinden rahatsız olacak, bu nedenle derslerde tartışmalara yer vermeyecektir. Böylece, insan haklarına saygı, özellikle düşündüğünü söyleme özgürlüğü konusunda verdiği dersler, yaptığı takrirler etkili olmayacaktır. İnsancıl eğitim, insancıl ilkeleri benimsemiş, bunu davranışlarında yansıtan öğretmenlerle gerçekleşebilir. Öğretmenleri, insancıl tutumu benimsemiş kimseler olarak yetiştirebilmenin yolu, insancıl eğitimi her şeyden önce öğretmen yetiştiren kurumlarda gerçekleştirmek, öğretmen adaylarının, insancıl ilkeleri yaşayarak öğrenmelerine olanak sağlamaktır (Kuzgun, 1982:223).

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, veri çözümleme tekniklerine yer verilmiştir.

3.1.Araştırma Modeli

Araştırmada nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılmıştır. Bir anlamda yöntemsel çeşitlenmesine gidilmiştir. Bu yolla nitel ve nicel veriler birbiri ile ilişkilendirilerek bulgular daha sağlıklı bir şekilde yorumlanmaya çalışılmıştır. Yöntemsel çeşitlenme tek bir program ya da problemi çalışmak için görüşme, gözlem, anket, ya da doküman gibi çoklu yöntemleri kullanma, biçiminde ele alınmaktadır (Patton, 1987).

Nicel model, random ön test-son test kontrol gruplu deneysel desen kullanılarak oluşturulmuştur. Yansız atama ile iki grup oluşturulmuş, bunlardan biri deney, biri kontrol grubu olarak ele alınmıştır. Her iki grupta da deney öncesinde ve sonrasında ölçümler yapılmıştır. Çalışmada öntest ve sontest arasında kontrol grubuna işlem yapılmamış, deney grubuna ise araştırmacı tarafından geliştirilen İnsan Hakları Eğitim Programı uygulanmıştır. Nicel modelde, grupların deney öncesi benzerlik durumlarını belirlemek amacıyla ön test, sonuçlara ilişkin dönüt ve düzeltmelere yardımcı olması amacıyla son test kullanılmıştır.

Ön test- son test kontrol gruplu model Tablo 2.1.'de sunulmuştur.

Tablo 2. 1. Araştırmanın Modeli

Gruplar	Ön Test	Son Test
Deney Grubu (G1)	R O1	İnsan Hakları Eğitimi O2
Kontrol Grubu (G2)	R O3	O4

Araştırmacı tarafından geliştirilen ve çoktan seçmeli maddelerden oluşan İnsan Hakları leği ile elde edilen nicel veriler kullanılarak, deney grubunun ön test ve son test puanları ortalamaları karşılaştırılmıştır.

Nitel model, araştırmacı tarafından geliştirilen İnsan Hakları Görüşme Formu, İnsan Hakları Günlükleri ve Altı şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu kullanılarak ve nitel veri çözümlemesine gidilerek oluşturulmuştur.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmada, Ankara ili içinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bağımsız bir anaokulundaki 16 kişilik bir ğretmen grubu deney grubu olarak random seçilmiştir. Kontrol grubu olarak ise aynı bölgedeki Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir bağımsız anaokulundan 16 kişilik ğretmen grubu seçilmiştir. Bu okulların seçilmesinde ğretmen sayısının çokluğu ve kolay ulaşılabilirliği göz önüne alınmıştır. Okullar deney ve kontrol grubu olarak tesadüfi şekilde seçilmiştir.

3.2.1. Deney ve Kontrol Grubunun zellikleri:

Bu bölümde deney grubunda bulunan katılımcılara ilişkin demografik özellikler sunulmuştur.

Tablo 2.2 de deney grubu ve kontrol grubu ğretmenlerinin yaşları, cinsiyetleri, öğrenim, ve çalışma yılına ilişkin demografik bilgiler sunulmuştur.

Tablo 2. 2. Deney ve kontrol grubu öğretmenlerin demografik özelliklerine göre dağılımı

Deney Grubu	Kişi Numarası	1.	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
	Yaş	34	29	27	25	38	39	32	29	28	27	29	35	26	27	31	33
	Cinsiyet	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	3	5	7	9
	Öğrenim Durumu	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
	Çalışma Yılı	12	7	5	5	13	16	8	4	5	4	3	13	3	5	7	9
Kontrol Grubu	Yaş	33	34	28	29	32	36	40	28	34	28	28	35	36	39	42	28
	Cinsiyet	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K	K
	Öğrenim Durumu	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
	Çalışma Yılı	13	4	4	6	4	12	14	5	11	5	1	12	16	18	20	3

- K= Kadın, L = Lisans

Tablo 2.2. incelendiğinde deney grubu öğretmenlerin 26-39 yaş arası olduğu, tamamının kadın olduğu ve lisans düzeyinde eğitimlerini tamamladıkları ve çalışma yıllarının 3 ila 16 yıl arasında değişmekte olduğu görülmektedir. Kontrol grubu öğretmenlerin 28-42 yaş arası olduğu, tamamının kadın olduğu ve lisans düzeyinde eğitimlerini tamamladıkları ve çalışma yıllarının 3 ila 20 yıl arasında değişmekte olduğu görülmektedir.

Tablo 2.3.' de deney grubu öğretmenlerinin insan hakları ile ilgili ders alma, kongre/sempozyuma katılma gibi insan hakları konusu ile ilgili geçmiş deneyimlere sahip olup olmamalarına ilişkin bilgiler sunulmuştur.

Tablo2.3. Tablo 2. 3. Deney grubu öğretmenlerin insan hakları bilgileri ile ilgili hazır bulunuşluklarına göre dağılımı

SORULAR	EVET	HAYIR
İnsan Hakları İle İlgili Bir Ders Aldınız mı?	1	15
Çocuk Hakları İle İlgili Bir Ders Aldınız mı?	2	14
İnsan Hakları İle İlgili Bir Kongre/Sempozyum vb. Bir Bilimsel Toplantıya Katıldınız mı?	0	16
İnsan Hakları Konusunda Çalışan Birini Tanıyor musunuz?	0	16

Tablo2.3. incelendiğinde insan hakları ile ilgili ders aldığını belirten 1 kişinin “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi” adlı dersi aldığını, Çocuk Hakları Dersi alan 2 kişinin “Çocuk Hakları” adlı dersi aldıklarını belirttikleri görülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmının insan hakları ile ilgili ders alma, kongre/sempozyuma katılma gibi insan hakları konusu ile ilgili geçmiş deneyimlere sahip olmadıkları görülmektedir.

Kontrol grubu öğretmenlerinin ise hiçbirinin insan hakları ile ilgili ders alma, kongre/sempozyuma katılma gibi insan hakları konusu ile ilgili geçmiş deneyimlere sahip olup olmadıkları görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu bölümde çalışmada kullanılan veri toplama araçları hakkında bilgiler sunulmuştur.

3.3.1. İnsan Hakları Ölçeği

Araştırmacı tarafından geliştirilen İnsan Hakları Bilgi Ölçeği (Ek-1) 25 adet sorudan oluşmaktadır. Ölçek geliştirilirken ilgili alan yazın taranarak ve uzman görüşleri alınarak hazırlanmıştır. İlgili hedefler doğrultusunda bilgi sorusu ve doğrudan ve/veya ikilem durumların yaratıldığı örnek olaylar şeklinde soru içerikleri belirlenmiştir.

Ölçek çoktan seçmeli test olarak hazırlanmıştır. Her bir çoktan seçmeli madde için beş adet madde şıkkı sunulmuştur. Çoktan seçmeli maddeler hazırlanırken, madde kökü

soru tipinde olan maddeler, madde kökü eksik olan maddeler, tek bir doğru cevap isteyen maddeler ve en doğru cevabı isteyen maddeler şeklinde çoktan seçmeli madde türleri göz önünde bulundurularak olumlu veya olumsuz soru biçimi şeklinde oluşturulmuştur.

Ölçek için belirlenen belirtke tablosu hedefleri ilgili alan yazın taranarak ve alan uzmanları ile görüşmeler doğrultusunda belirlenmiştir. Hedefler;

- İnsan haklarının etik temelleri (Aristoteles, Platon, Kant, Nietzsche, Kuçuradi) ,
- İnsan haklarının hukuku,
- Temel haklar (Yaşama hakkı, Düşünce hakkı, Kanaat Özgürlüğü Hakkı, Beslenme Hakkı, Eğitim Hakkı, Sağlık Hakkı, Çalışma Hakkı) ,
- Ekonomik haklar, sosyal ve kültürel haklar (dil, cinsiyet, ırk, renk, veya ekonomik ayrımcılığın yapılmaması,
- Uluslar arası insan hakları belgeleri,
- Eğitim ve insan hakları eğitiminin amacı,
- İnsan haklarının korunmasının amacı ve yolları,
- İnsan haklarını koruyan kurum ve kuruluşlar

konularında belirlenmiştir. Çoktan seçmeli olarak hazırlanmış insan hakları ölçeğinde sunulan durumlarda bir bilgi sorulmuş veya bir durum verilerek hangi hakkın ihlali yada korunması üzerinde durulduğunun tespit edilmesi istenmiştir.

İlgili alan yazın tarandıktan ve uzman görüşleri alındıktan sonra her bir hedef için en az iki soru olmak üzere 51 soru hazırlanmıştır. Hazırlanan ölçek kapsam geçerliliği, görünüş geçerliği ve yetişkinlerin düzeyine uygunluk için; altı İnsan Hakları Uzmanına, 4 Felsefe Uzmanına, 4 Program Geliştirme Uzmanına, 3 Ölçme Değerlendirme Uzmanına, ve 1 Okul Öncesi Eğitimi Uzmanının görüşüne sunulmuştur.

Uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

- Hazırlanan ölçekte bulunan soruların cevaplanma süreleri ve yönergelerin açıklığını ölçmek için pilot uygulama ile ilgili sorunların tespit edilmesi

amacıyla Hacettepe Üniversitesi İnsan Hakları Bölümü yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden oluşan 10 kişi, Hacettepe Üniversitesi Felsefe Bölümü öğrencilerinden oluşan 10 kişi ile Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği ABD yüksek lisans ve doktora öğrencilerinden 10 kişiye, Ankara ili Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı anaokullarında görev yapan 10 okul öncesi öğretmenine uygulanmıştır.

- Gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra ölçekler kapsam ve görünüş geçerliliği için uzman görüşüne tekrar sunulmuştur.
- Çoktan seçmeli maddelerin yer aldığı 51 soruluk ölçek Ankara ili Hacettepe Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Başkent Üniversitesi dördüncü sınıf felsefe bölümü 4. Sınıf öğrencileri ile okul öncesi eğitimi bölümü 4. sınıf öğrencilerinden oluşan 250 kişiye uygulanmıştır. Felsefe bölümünün seçilmesinin amacı lisans düzeyinde Türkiye'de insan hakları lisans bölümümü bulunmaması, insan hakları dersleri ve etik dersleri almış olması sebebiyle bilen grup olarak kabul edilmiştir. Okul öncesi eğitimi öğrencileri insan hakları ile ilgili ders almamış olan gruptur. Bu işlem ölçeğin uygulandığı grubun bilgi düzeylerinin eşitlenmesi için uygulanmıştır.
- Uygulama sonrası madde analizi yapılmıştır. Madde güçlük ve madde ayırt edicilik değerlerine göre (0.939) 25 madde seçilmiştir. 25 soruluk ölçeğin madde analizi işlemleri sonrasında KR-20 güvenilirlik katsayısı 0.875 olarak hesaplanmıştır
- 51 soruluk ölçeğin madde analizi işlemleri yapılmıştır. Sorular seçilirken çoğunlukla orta güçlük düzeyinde olan ve ayırt edicilik indeksi .30 un üzerinde olan maddeler seçilmiştir.
- Madde şıkları için doğru cevap ve çeldiricilerin işlerliğine dikkat edilerek seçme yapılmıştır. Seçilen sorularda çeldiriciler ile ilgili problem var ise uzmanlar ile

tekrar görülmüş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra az sayıda kolay ve zor maddeler ile testin nihai haline alınmıştır.

Tablo 2.4.'te uygulanan istatistiksel işlemler ve madde analizi sonrası seçilen soruların hedeflere göre dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 2. 4.Madde Analizi Sonrası 51 Soruluk Testten Seçilen Soruların Hedeflere Göre Dağılımı

Kazanım	İlgili Soru Numarası
Platon'un adalet görüşünü bilir	1
Kişinin bütün eylemlerinin sorumluluğunun kendisinde olduğunu bilir. (Aristoteles)	2
Kişinin eyleminin değerini belirleyen şeyin, eylemi belirleyen subjektif ilke olduğunu bilir(Kant)	3
Nietzsche'nin özgür insan görüşünü bilir	4
İnsan haklarının temelinin insanın değerinde olduğunu bilir	5
İnsana saygı göstermek ile insan haklarına saygı göstermenin bağlantısını kurar	6-7
İnsan haklarının insanın onurunu koruma ve insanın olanaklarını gerçekleştirme imkanı sağladığını bilir	8
Bir insanın haksızlığa uğradığını anlaması için kendi durumunu başkasının durumu ile kıyaslaması gerektiğini bilir	9
Uluslar arası insan hakları belgelerini bilir	10-11
İnsan haklarının korunmasını sağlamada ulusal ve uluslar arası hukuk prosedürünü bilir.	12
Eğitimin çocuğun ebeveynlerine, kültürel kimliğe, dil ve değerlerine, ülkesinin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygınlıklarının geliştirilmesini amaçladığını bilir	13
İnsan hakları eğitiminin tek tek durumları ve yasaları değerlendirmek için farkındalık yarattığını bilir	14
İnsan hakları eğitiminin ülkemizde gerekli olduğunu bilir	15
Çocuklara; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ve etnik köken, engellilik, doğuş ve diğer statüler nedeniyle herhangi bir ayırım yaparak davranılmasının çocuk hakları sözleşmesine aykırı olduğunu bilir	16
Bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye karşı korunması için yasal düzenlemeler olduğunu bilir	18- 19- 20
Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğunun ebeveyn kadar devletin üzerinde olduğunu bilir	21
Çocuğun ekonomik sömürüye ve cinsel suiistimale karşı korunma hakkı olduğunu bilir	22
Çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkının olduğunu bilir	23
Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyine göre davranmanın ayrımcılık olduğunu bilir.	24
Çocuğun eğitim hakkının fırsat eşitliği ilkesi temel alınarak yapılandırılması gerektiğini bilir	25

3.3.2. İnsan Hakları Görüşme Formu:

Alan yazın taranarak ve uzman görüşleri alınarak ölçekte eksik kalan bilgilerin elde edilmesi, grubun kendi ifadeleri ve görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Görüşme formu Patton (1987)'ın belirttiği gibi bir konuda farklı insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amaçlanarak yapılmaktadır. Bu çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formu olarak hazırlanmıştır (Ek-2). Standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formu, belirli bir sıraya konmuş bir dizi sorudan oluşur, bu sorular aynı sıra ile her görüşülen bireye sorulur (Patton, 1987). İnsan Hakları Görüşme Formu dokuz sorudan oluşmaktadır, bu form deney grubundaki gönüllü olan on kişiye eğitim öncesi ve sonrası uygulanmıştır.

3.3.3. İnsan Hakları Günlükleri

Eğitim Programı süresince her katılımcının doldurduğu formlardır. Katılımcılardan eğitimin akışını, kendi görüş ve düşüncelerini aktardıkları günlükler tutmaları istenmiştir. Günlükler eğitim etkinliğinin ısınma çalışmaları, canlandırma çalışmaları, kısa film ve belgesel gösterimi ve teorik ve sunum etkinlikleri ile ilgili doldurulmuştur. İnsan Hakları Günlükleri formları etkinlik geçişlerinde ve gün sonunda doldurulmuştur (Ek-3).

3.3.4. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği Program Değerlendirme Formu:

Araştırmacı deney grubu tarafında eğitim programının değerlendirilmesi için eğitim etkinliklerinin sonunda altı şapkalı düşünme tekniği kullanılarak oluşturulmuş formu kullanmıştır. Edward De Bono tarafından geliştirilen 'Altı Şapkalı Düşünme Tekniği' derslerde düşünmenin geliştirilmesinde kullanılacak bir tekniktir. Bu teknik düşünce kaynağının diğer yan düşüncelerle birleştirilmesinden oluşmaktadır. Farklı düşüncelerin birbirine karışmasını önlediği, yaratıcı düşünmeye teşvik ettiği ve tartışmaların kısırlaşmasını önlediği için önemli kararlar veya hükümlerde bireye yardımcı olmaktadır. Ayrıca duyguların mantıktan yaratıcılığın bilgi birikiminden ayrılmasında yardımcı bir tekniktir (De Bono, 1985).

Eğitim programının hedeflerine ne kadar ulaşılıp ulaşılmadığını ortaya koymak amacı ile altı bölümde programın değerlendirilmesi istenmiştir. Beyaz şapka bölümünde eğitimi tarafsız bir biçimde bilgiyi merkeze alarak; Kırmızı şapka bölümünde eğitim hakkında duygusal yönden bir bakış açısı ile; Siyah şapka bölümünde eğitim hakkında eleştirel ve karamsar yönden; Sarı şapka bölümünde eğitim hakkında iyimser ve yapıcı yönden; Yeşil şapka bölümünde eğitim hakkında yaratıcı ve yenilikçi bir bakış açısı ile Mavi şapka ile eğitim hakkında analiz ve sonuç çıkarma bakış açısı ile değerlendirilme yapılması istenmiştir (Ek-4).

3.2.4. Deneysel İşlemler:

Bu bölümde araştırmada kullanılan deneysel işlemler tanıtılacaktır.

Deney grubuna, araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan etik ve hukuki temeller üzerine kurulmuş insan hakları eğitimi programı (Ek-5) uygulanmıştır.

Araştırmacı yüksek lisans çalışmalarını etik ve hukuk temelli insan hakları programı derslerini alarak tamamlamıştır.

Program öğeleri olan hedef, içerik, öğretim-öğrenme süreci ve değerlendirme boyutları arasındaki ilişkiler düşünülerek hazırlanmıştır. Programın içeriğinde yer alacak konuların seçiminde ilgili alan yazın taranmıştır.

Hedefler, içerik, öğretim- öğrenme süreci ve değerlendirme boyutları ile ilgili insan hakları uzmanları, felsefe uzmanları, okul öncesi eğitimi uzmanları, program geliştirme uzmanları ve yaratıcı drama uzmanları ile görüşülmüş ve onların dikkat ettiği hususlarda düzenlemeler yapılmıştır.

Ancak ilgili konunun genişliği, insan haklarının etik temellendirmenin öneminin yanı sıra hukuk temellendirmesine de yer verilmesi gereklıği, insan hakları belgelerinin ve hakların çokluğu nedeni ile ve sınırlı bir program hazırlanacağı için program hedefleri tespit edilirken yine ilgili yazın ve yetişkinlerin ihtiyaçları göz önüne alınmıştır.

Program geliştirilirken hedefler göz önüne alınarak eğitim etkinlikleri, kısa film ve belgesel gösterimi ve sunu (teorik temellendirme) olarak üç bölümde hazırlanmıştır.

Program geliştirilirken bilişsel alan, duyuşsal alan ve devinişsel alanlar dikkate alınmıştır. Konu başlıkları, hedef alan, hedefler, strateji, yöntem ve teknikler belirlenmiştir.

Öğretme stratejileri olarak sunuş yoluyla öğretme stratejisi ve buluş yoluyla öğretme stratejisi kullanılmıştır. Öğretme yöntemleri olarak anlatma, tartışma, örnek olay ve problem çözme yöntemleri kullanılmıştır. Öğretme teknikleri olarak, gösteri, beyin fırtınası, soru-cevap, ikili ve grup çalışmaları, eğitsel oyunlar, drama ve rol oynama, doğaçlama, bilinç koridoru, dedikodu halkası, tümevarım, rol içinde yazma ve forum tiyatro teknikleri kullanılmıştır.

Program yirmi saat süresince hazırlanmış, eğitim programı beş gün olarak planlanmıştır. Her gün için hazırlanan oturumun birinci kısmı farklı eğitim stratejileri kullanarak yaşayarak öğrenme temelinde hazırlanmış, ikinci kısım ise teorik sunum, kısa film ve belgesel gösterimi ve tartışma etkinlikleri olarak planlanmıştır.

Gösterilen kısa film ve belgeseller Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın hazırladığı reklam filmleri, Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı'nın arşivlerinden yararlanılarak seçilen uluslar arası film festivallerinde gösterime giren insan hakları filmleri, belgeselleri ve kısa film festivallerinde ödül almış insan hakları konulu filmler araştırmada kullanılmıştır.

Hazırlanan program ve hedefler uzmanların görüşleri doğrultusunda düzeltmeler yapılarak, tekrar hazırlanmış ve uzmanlara tekrar sunulmuştur. Düzeltmeler alındıktan sonra uygulama yapılmıştır.

Uygulama ile ilgili gerekli izinler Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığı ve Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı'ndan alınmıştır (Ek-6).

Uygulama yapılan mekan, uygulama yapılan okulun seminer salonunda, beyaz perde, yansıtıcı, bilgisayar malzemeleri olan geniş ve drama etkinlikleri için boşluğa sahip portatif sandalyelerin olduğu bir iç mekanda uygulanmıştır.

İnsan Hakları Eğitimi Programı için belirlenmiş konular ve hedefler aşağıda belirtilmiştir.

Konu: Platon ve Adalet Görüşü

Hedefler:

- Platon'un insanda bilgi-edinen yan, fiziksel ihtiyaç duyan yan ve öfkelenen-coşan yan ayrımını anlama
- Adil insan olabilmenin insanın yanları ile ilişkisini fark edebilme
- Adaletin kişinin hak ettiğini alması olduğunu anlama
- Adaletin hak sağlayan bir ilke olduğunu fark edebilme

Konu: Aristoteles ve Özgürlük Görüşü

Hedefler:

- İyi şeyler yapmanın kişinin kendi seçimi olduğunu fark edebilme
- Kötü şeyler yapmanın kişinin kendi seçimi olduğunu fark edebilme
- Kişilerin yaptıkları eylemin sorumluluğunu alması gerektiğini anlama
- Kişilerin yaptıkları hataların sebebini başkasında aramaması gerektiğini anlama

Konu: Kant ve Etik Görüşü

Hedefler:

- Yapılan eylemin sonucunun eylem için belirleyici olmadığını fark edebilme
- Yapılan eylemin hangi niyetle yapıldığının önemi olduğunu fark edebilme
- Değerli eylemin iyi niyetle yapılan eylem olduğunu anlama

Konu: Nietzsche ve Özgürlük Görüşü

Hedefler:

- Değer yargısının anlamının ne olduğunu bilme
- Değer yargısı ile değer arasındaki ayrımı fark edebilme
- Nietzsche'nin değer yargılarıyla hareket etmeyen insanın özgür olacağı görüşünü anlama

Konu: Kuçuradi ve Değer Görüşü

Hedefler:

- Kuçuradi'nin insanı değerli kılan özelliklerini yorumlayabilme
- İnsanın olanaklar varlığı olduğunu fark edebilme
- İnsanın değerinin tür olarak insanı diğer varlıklardan ayıran özelliklerden kaynaklandığını kavrayabilme

Konu: İnsan Haklarının Temeli

Hedefler:

- İnsan haklarının önemini anlayabilme
- İnsan haklarının korumanın önemini anlayabilme
- İnsan haklarının korunması gerekliliği ile insanın değerinin bilgisi arasındaki ilişkiyi fark edebilme

Konu: İnsan Başarıları

Hedefler:

- İnsanın değerleri olarak nitelendirilen insan başarılarını bilme

Konu: İnsan Haklarına Saygı ve Gerektirdikleri

Hedefler:

- İnsanın sadece insan olmasından dolayı hakları olduğunu fark edebilme
- İnsanın belirli bir şekilde muamele görmesi ve etmesi gerektiğini anlayabilme
- İnsan hakları ilkelerinin belirli bir şekilde muamele görmesi ve etmesi gerektirdiğini fark edebilme
- İnsan haklarına saygı göstermenin insana saygı göstermek olduğunu kavrayabilme
- İnsan haklarını korumanın insana saygı göstermekle mümkün olacağını kavrayabilme

Konu: İnsan Hakları Bilgisel Kaynaklı Normlardır

Hedefler:

- İnsan hakları ilkelerinin norm olduğunu anlayabilme
- İnsan hakları ilkelerinin bilgisel kaynaklı normlar olduğunu fark edebilme

Konu: İnsan Hakları ve İnsan Onuru Bağlantısı

Hedefler:

- İnsan haklarının insanın onurunu koruma imkanı sağladığını fark edebilme

- İnsan haklarının insanın olanaklarını gerçekleştirme imkanı sağladığını fark edebilme
- İnsanın onurunun korunmadığı durumları ayırt edebilme, örnekleyebilme

Konu: Haksızlık

Hedefler:

- Haksızlığa uğradığını bilebileceğini fark edebilme
- Kişinin haksızlığa uğradığını belirleyebilmesi için kendi durumunu aynı koşullarda başkasının durumu ile kıyaslaması gerektiğini kavrayabilme

Konu: Evrensellik, Devredilmezlik, Bütünlük

Hedefler:

- İnsan hakları ilkelerinin evrensel olduğunu kavrayabilme
- İnsan hakları ilkelerinin devredilmez olduğunu kavrayabilme
- İnsan hakları ilkelerinin bir bütün olduğunu kavrayabilme

Konu: Anayasa

Hedefler:

- İnsan hakları ilkelerinin uluslar arası belge metinlerinde yer aldığını kavrayabilme
- İnsan hakları ilkelerinin uluslar arası bildiri metinlerinde yer aldığını kavrayabilme
- İnsan hakları ilkelerinin anayasalarda yer alması gerekliliğini fark edebilme

Konu: Uluslar Arası İnsan Hakları Belgeleri

Hedefler:

- Birleşmiş Milletlerin oluşturmuş olduğu başlıca insan hakları belgelerini bilme
- Birleşmiş Milletler belgeleri ile diğer uluslar arası belgeleri ayırt edebilme

Konu: İnsan Haklarının Hukuk Yolu ile Korunması

Hedefler:

- Ülkemizde hukuk yollarını tüketmiş kişinin çözümsüz kalmadığını bilme
- Ülkemizde hukuk yollarını tüketmiş kişinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurabileceğini bilme

Konu: Eğitimin Amaçları

Hedefler:

- Eğitimin anlayış ve hoşgörü kazandırmayı amaçladığını bilme

- Eğitimin kadın-erkek eşitliği hakkında bilgilendirme amacını bilme
- Eğitimin etnik eşitlik hakkında bilgilendirme amacını bilme
- Eğitimin hoşgörülü bir toplumda yaşamanın önemi hakkında bilgilendirme amacını bilme

Konu: İnsan Hakları Eğitimi

Hedefler:

- İnsan hakları eğitiminin yasaları değerlendirmede etkili olduğunu kavrayabilme
- İnsan hakları eğitiminin tek tek durumları değerlendirmede etkili olduğunu kavrayabilme

Konu: Ülkemizde İnsan Hakları Eğitimi

Hedefler:

- İnsan hakları belgelerini imzalayan ülkelere taraf devlet dendiğini kavrayabilme
- Ülkemizin bir taraf devlet olduğunu bilme
- Ülkemizin insan haklarının hukuk yolu ile korunmasının etkili bir mekanizma olduğunu fark edebilme
- Ülkemizin insan hakları bilincini oluşturmak ile yükümlü olduğunu fark edebilme
- Ülkemizde insan hakları eğitiminin gerekliliğinin bir sözleşme yükümlülüğü olduğunu fark edebilme

Konu: Çocuk Eğitiminin Temel Amaçları

Hedefler:

- Eğitimin çocuğun kişiliğinin gelişimini amaçladığını bilme
- Eğitimin çocuğun zihinsel yeteneklerinin gelişimini amaçladığını bilme
- Eğitimin çocuğun bedensel yeteneklerinin gelişimini amaçladığını bilme
- Eğitimin çocuğun insan haklarına saygısının geliştirilmesini amaçladığını bilme
- Eğitimin çocuğun özgürlüklere saygısının geliştirilmesini amaçladığını bilme
- Eğitimin çocuğun kültürel kimliğe saygısının geliştirilmesini amaçladığını bilme
- Eğitimin çocuğun kendisinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesini amaçladığını bilme

Konu: Çocuk Hakları ve Öğretmen

Hedefler:

- Çocukların haklarının korunmasında öğretmenlerin sorumlu olduğunu bilme

- Çocukların haklarını bilmeleri için öğretmenlerin insan hakları bilgisine ihtiyacı olduğunu fark edebilme
- Çocuk haklarının korunmasını sağlamaları için öğretmenlerin insan hakları bilgisine ihtiyacı olduğunu fark edebilme
- Öğretmenin ayrımcılık yapmasının bir hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Öğretmenin istismarda bulunmasının bir hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Öğretmenin aşağılayıcı muamele etmesinin bir hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Öğretmenin suiistimalde bulunmasının bir hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Çocuklara ırkları nedeniyle ayırım yaparak davranılmasının hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Çocuklara renkleri nedeniyle ayırım yaparak davranılmasının hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Çocuklara cinsiyetleri nedeniyle ayırım yaparak davranılmasının hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Çocuklara dilleri nedeniyle ayırım yaparak davranılmasının hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Çocuklara dinleri nedeniyle ayırım yaparak davranılmasının hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Çocuklara etnik kökenleri nedeniyle ayırım yaparak davranılmasının hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Çocuklara engelleri nedeniyle ayırım yaparak davranılmasının hak ihlali olduğunu kavrayabilme
- Görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun yaşına uygun şekilde ifade özgürlüğü olduğunu kavrayabilme
- Çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşlerini serbestçe ifade özgürlüğü olduğunu bilme
- Çocuğun bedensel şiddete karşı korunmasının bir hak olduğunu fark edebilme
- Çocuğun bedensel suiistimale karşı korunmasının bir hak olduğunu fark edebilme
- Çocuğun bedensel bedensel veya zihinsel karşı korunmasının bir hak olduğunu fark edebilme

- Çocuğun bedensel ihmal karşı korunmasının bir hak olduğunu fark edebilme
- Çocuğun en iyi sağlık düzeyine kavuşma hakkı olduğunu bilme
- Çocuğun gelişimi için gerekli hayat standartlarının olduğunu kavrayabilme
- Çocuğun gelişiminden aile kadar devletin sorumlu olduğunu bilme
- Çocuğun gelişimi için devletin sorumluluklarını yerine getirmesinin yasal zorunluluk olduğunu bilme
- Çocuğun ekonomik sömürüye karşı korunma hakkı olduğunu bilme
- Çocuğun cinsel sömürüye karşı korunma hakkı olduğunu bilme
- Çocuğun kültürel yaşama tam olarak katılma hakkı olduğunu bilme
- Çocuğun sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkı olduğunu bilme
- Öğrencilere sosyo-ekonomik durumlarına göre davranmanın ayrımcılık olduğunu kavrayabilme
- Çocukların eğitim alma hakkı olduğunu bilme
- Çocuğun eğitim hakkının fırsat eşitliği ilkesi temel alınarak yapılandırılması gerektiğini kavrayabilme

3.2.5. Veri Çözümleme Teknikleri:

Geliştirilen İnsan Hakları Ölçeğini geçerliliğinin ve güvenilirliğinin hesaplanmasında madde güçlük ve ayırt edicilik indeksleri hesaplanmış KR-20 iç tutarlılık/güvenirlilik katsayısı bulunmuştur. Maddeleri 1 ve 0 ile puanlanan testlerde testin bütününe ait güvenirlilik katsayısının hesaplanmasında Kuder Richardson-20 formülü/güvenirlilik katsayısı kullanılmaktadır. Bu işlemler için ITEMAN for Windows (Version 3.50) Paket programı kullanılmıştır.

Elde edilen nitel ve nicel verilerin değerlendirilmesinde farklı teknikler kullanılmıştır.

Nicel verilerin çözümlenmesin aritmetik ortalama ve standart sapma hesaplanmış ve ortalamalar arasındaki farkların anlamlılığını test etmek ve deneysel işlemin etkili olup olmadığını ortaya koymak için bağımsız örneklem t-testi ve tekrarlı ölçümler için t-testi hesaplanmıştır. Bu işlemler için SPSS 15.0 paket programından faydalanılmıştır.

Nitel verilerin çözümlenmesinde betimsel analiz/içerik analiz yöntemi kullanılmıştır, bu bağlamda elde edilen veriler kategorilere ayrılmış, yüzde ve frekansları belirlenmiş, birbirleriyle ve nicel veriler ilişkilendirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Araştırmada nicel boyutu oluşturan alt problemde elde edilen bulgular önce istatistiksel sonra mantıksal yorumlanmıştır. Nitel alt problemlere ilişkin veriler ise tematik kodlar yoluyla örgütlenmiş, doğrudan alıntılarının ardından araştırmacı yorumu şeklinde kurgulanmıştır.

4.1. İnsan Hakları Ölçeğine İlişkin Bulgular

Deney ve kontrol grubunun İnsan Hakları Ölçeği ön test puanlarına ilişkin t testi sonuçları Tablo 3.1.'de sunulmuştur.

Tablo 3. 1. İnsan Hakları Ölçeğinin Ön Test Puanlarının Deney ve Kontrol Gruplarına İlişkin t Testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Deney	16	11.38	4.71	30	-.597	.555
Kontrol	16	12.31	4.14			

Tablo 3.1.'e bakıldığında katılımcıların insan hakları ölçeği ön test puanlarının gruba göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [$t(30) = -.597, p > .05$]. Deney grubu katılımcılarının insan haklarına yönelik bilgi düzeyleri ($\bar{X} = 11.38$), kontrol grubundakilere kıyasla ($\bar{X} = 12.31$), daha düşük olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır.

Deney ve kontrol grubunun İnsan Hakları Ölçeğinin ön test puanlarına ilişkin t testi sonuçları Tablo 3.2.'de sunulmuştur.

Tablo 3. 2. İnsan Hakları Ölçeğinin Son Test Puanlarının Deney ve Kontrol Gruplarına İlişkin t Testi Sonuçları

Grup	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Deney	16	22.62	1.40	30	11.342	.000
Kontrol	16	10.12	4.17			

Tablo 3.2.'e bakıldığında katılımcıların insan hakları ölçeği ön test puanlarının gruba göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir [t (30)= 11.342, p < .05]. Uygulanan İnsan Hakları Eğitimi sonrasında yapılan ölçümlerde deney grubundaki katılımcıların insan hakları bilgi düzeylerinin ($\bar{X}$ =22.62), kontrol grubundakilere kıyasla ($\bar{X}$ =10.12), daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgu insan haklarına yönelik bilgi ile gruplar arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.3.'de İnsan Hakları Ölçeğinin deney grubu için ön test son test ortalama puanlarının t testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. 3. İnsan Hakları Ölçeğinin Deney Grubu İçin Ön Test Son Test Ortalama Puanlarının t Testi Sonuçları

Ölçüm	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Ön Test	16	11.37	4.71	15	-8.703	.000
Son test	16	22.62	1.40			

Tablo 3.3 incelendiğinde deney grubu katılımcılarının insan hakları programı uygulamadan önce elde edilen ön test puanlarının ($\bar{X}$ = 11.37), insan hakları programı uyguladıktan sonrasında artış gösterdiği ($\bar{X}$ = 22.62), bu artışın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir [t (15)= -8.703, p < .05].

Tablo 3.4.'de İnsan Hakları Ölçeğinin deney grubu için ön test son test ortalama puanlarının t testi sonuçları verilmiştir.

Tablo 3. 4. İnsan Hakları Ölçeğinin Kontrol Grubu İçin Ön Test Son Test Ortalama Puanlarının t Testi Sonuçları

Ölçüm	N	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Ön Test	16	12.18	3.98	15	1.705	.109
Son test	16	10.93	4.17			

Tablo 3.4. incelendiğinde kontrol grubu katılımcılarının ön test ve son test puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı belirlenmiştir [$t(15) = 1.705$, $p > .05$]. Kontrol grubunda anlamlı bir artış olmadığı görülmektedir.

4.2. İnsan Hakları Görüşme Formuna İlişkin Bulgular:

Aşağıdaki tablolarda insan hakları standartlaştırılmış açık uçlu görüşme formundaki sorulara deney grubu katılımcıları arasından gönüllü olarak belirlenen on kişi (n=10) ile yapılan görüşmeler sonucu alınan yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3.5.'de deney grubu katılımcılarının "Hak nedir?" sorusuna verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 5. Görüşme yapılan öğretmenlerin "Hak nedir?" sorusuna verdikleri yanıtlar:

EĞİTİM ÖNCESİ	f
Ayrıcalıklar <ul style="list-style-type: none"> • Kişiye tanınan ayrıcalıktır • Kişinin doğuştan veya sonradan sahip olduğu ayrıcalıklar • Bireylere verilen inisiyatiflerdir. Bu inisiyatifleri bireyin istediği an Kullanabilmesidir 	3
Özgürlük <ul style="list-style-type: none"> • Kişilerin bireysel özgürlük alanı • Diğer insanların sınırlarını zorlamadan, kişisel özgürlüklerimiz 	2
Bireyin sahip olduğu, istendiğinde kullanabileceği konular	1
Eşit dağılım. Özel durumlar çıkarıldığında insanlara herhangi bir ayrıcalık tanınmadan emeğinin, insanlığının karşılığının olması	1
Kişinin sağlıklı, mutlu, bir şekilde yaşayabilmesi için şart olan unsurlar	1
İnsanın doğumuyla beraber kendisine verilen sınırların bütünü	1
<i>Cevapsız</i>	1
EĞİTİM SONRASI	f
Borçlu olunan şey <ul style="list-style-type: none"> • İnsan olan herkese borçlu olunan sağlanması gereken şeydir • Doğuştan edinilen almaya ve vermeye borçlu olduğumuz şeydir • İnsanların sahip oldukları ve birbirlerine borçlu oldukları özgürlükler • Doğuştan ve sonradan edinilen almaya borçlu olduğumuz şeydir • İnsan olan herkese sağlanması gereken şey 	6
İnsanların birbirlerine olanaklarını gerçekleştirmeleri için birbirlerine verdikleri Özgürlükler	1
Başkalarının haklarını engellemeden insanın ihtiyaçlarını edinmesidir	1
İnsanların dünyaya geldikleri anda sahip oldukları haklar	1
Özgürlük	1
<i>Cevapsız</i>	-

- Bu kategoride toplanan yanıtların açılımını göstermektedir.

Çalışma grubunu oluşturan on öğretmene "Hak nedir?" sorusu sorulduğunda insan hakları eğitimi almadan önce öğretmenlerin bu soruya altı farklı kategoride cevap

verdikleri görülmektedir. “*Ayrıcalıklar*” kategorisinde üç kişinin (kişiye tanınan ayrıcalıktır, bir kişinin doğuştan veya sonradan sahip olduğu ayrıcalıklar, bireylere verilen inisiyatiflerdir ve bu inisiyatifleri bireyin istediği an kullanabilmesidir), “*Özgürlük*” kategorisinde iki kişinin (kişilerin bireysel özgürlük alanı, diğer insanların sınırlarını zorlamadan, kişisel özgürlüklerimiz), “*Bireyin sahip olduğu ve isteğiyle kullandığı konular*”, “*Emeğin karşılığı*”, “*Mutlu yaşama için şart olan unsur*” ve “*Doğuştan insana verilen sınırların bütünü*” kategorilerinde birer kişinin cevap verdiği görülmektedir.

Aynı gruba insan hakları eğitimi verildikten sonra “**Hak nedir?**” sorusu sorulduğunda altı kişinin “*Borçlu olunan şey*” kategorisinde (insan olan herkese borçlu olunan sağlanması gereken şeydir, doğuştan edinilen almaya ve vermeye borçlu olduğumuz şeydir, insanların sahip oldukları, birbirlerine borçlu oldukları özgürlükler, doğuştan ve sonradan edinilen almaya borçlu olduğumuz şeydir ve insan olan herkese sağlanması gereken şey), birer kişinin “*İnsanların birbirlerine olanaklarını gerçekleştirmeleri için birbirlerine verdikleri özgürlükler*”, “*Başkalarının haklarını engellemeden insanın ihtiyaçlarını edinmesidir*” , “*İnsanların dünyaya geldikleri anda sahip oldukları haklar*” ve “*Özgürlük*” ifadelerini kullandıkları görülmektedir.

Bu soruya eğitim öncesinde bir öğretmen yanıt vermemişken, eğitim sonrasında yanıt vermeyen öğretmen olmamıştır.

Tablo 3.6.’de deney grubu katılımcılarının “Haksızlığa uğradığınızı nasıl anlarsınız?” sorusuna verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 6. : Görüşme yapılan öğretmenlerin “Haksızlığa uğradığınızı nasıl anlarsınız?” sorusuna verdikleri yanıtlar:

EĞİTİM ÖNCESİ	f
Kısıtlandığımda <ul style="list-style-type: none"> • Kendimi kısıtlanmış hissettiğimde • Bir şeyleri yapabilmem kısıtlanması ile • Hakkım olanı almaya çalıştığımda ve bunun önüne geçip engellendiğimde 	3
Haklarımın farkında olduğumda <ul style="list-style-type: none"> • Sahip olduğum haklardan haberdar olmam durumunda • Sahip olduğum hakların farkında isem o hakkın ihlal edildiğini anlayabilirim • Sahip olmam gereken, hakkım olan bir konuda gerekçesiz yere men edilirimsem 	3
Sahip olduğum yetki ve imtiyazların sebebi olmadan veya zorla elimden alınması veya suiistimal edilmesi durumunda	1
İnsanlara eşit bir seçim, dağılım yapılmadığını anlamak çok zor değil hak ettiğimden fazlasını istemediğim için, hak ettiğimi alamadığımı anlamak zor olmuyor	1
Haksızlığa uğradığımı diğer insanlarla ölçerek	1
<i>Cevapsız</i>	1
EĞİTİM SONRASI	f
Kıyaslama yaptığımda <ul style="list-style-type: none"> • Aynı durumda bulunan başka biriyle kendi durumumuzu kıyasladığımızda • Kendi durumumu başkasının durumu ile kıyasladığımda • Benimle eşit olduğumu düşündüğüm kişiyle kıyasladığımda • Aynı şartlarda olduğum insanlarla kendimi kıyaslarım • Kendimizle aynı durumda olan insanlarla kendimizi karşılaştırdığımızda • Kendi durumumu başkası ile kıyasladığımda • Aynı konumdakilerle kıyaslama yaptığımda • Kıyaslama yaptığımda 	8
Hakkım olanı alamadığım zaman	1
Engelleniyorsam	1
<i>Cevapsız</i>	-

- Bu kategoride toplanan yanıtların açılımını göstermektedir.

Çalışma grubunu oluşturan on öğretmene “**Haksızlığa uğradığınızı nasıl anlarsınız?**” sorusu sorulduğunda insan hakları eğitimi almadan önce öğretmenlerin bu soruya beş farklı kategoride cevap verdikleri görülmektedir. “*Kısıtlandığımda*” kategorisinde üç kişinin (kendimi kısıtlanmış hissettiğimde, bir şeyleri yapabilmem kısıtlanması ile, hakkım olanı almaya çalıştığımda ve bunun önüne geçip engellendiğimde), “*Haklarımın farkında olduğumda*” kategorisinde üç kişinin (sahip olduğum haklardan haberdar olmam durumunda sahip olduğum hakların farkında isem o hakkın ihlal edildiğini anlayabilirim, sahip olmam gereken, hakkım olan bir konuda gerekçesiz yere men edilirimsem), “*Sahip olduğum yetki ve imtiyazların sebebi olmadan elimden alınması*”, “*İnsanlara eşit dağılım yapılmadığı için*” ve “*haksızlığa uğradığımı diğer insanlarla ölçerek*” kategorilerinde birer kişinin cevap verdiği görülmektedir.

Aynı gruba insan hakları eğitimi verildikten sonra **“Haksızlığa uğradığınızı nasıl anlarsınız?”** sorusu sorulduğunda sekiz kişinin *“Kıyaslama yaptığımda”* kategorisinde (aynı durumda bulunan başka biriyle kendi durumumuzu kıyasladığımızda, kendi durumumu başkasının durumu ile kıyasladığımda, benimle eşit olduğumu düşündüğüm kişiyle kıyasladığımda, aynı şartlarda olduğum insanlarla kendimi kıyaslarım, kendimizle aynı durumda olan insanlarla kendimizi karşılaştırdığımızda, kendi durumumu başkası ile kıyasladığımda, aynı konumdakilerle kıyaslama yaptığımda, kıyaslama yaptığımda), bir kişinin *“Hakkım olanı alamadığım zaman”* ifadesini ve bir kişinin *“Engelleniyorsam”* ifadesini kullandığı görülmektedir. Cevap vermeyen kişinin olmadığı görülmektedir.

Bu soruya eğitim öncesinde bir öğretmen yanıt vermemişken, eğitim sonrasında yanıt vermeyen öğretmen olmamıştır.

Tablo 3.7.’de deney grubu katılımcılarının *“İnsan Hakları nedir?”* sorusuna verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 7. : Görüşme yapılan öğretmenlerin “İnsan Hakları nedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar:

EĞİTİM ÖNCESİ	f
Her insanın sahip olduğu haklardır	1
Bireyin sahip olduğu, istenildiği anda kullanılabilceği; mahrum edildiğinde hukuki yollarla da sahip olabileceği konular	1
İnsan olarak doğmuş canlılara, önceki insanlar tarafından tanınmış herkesçe kabul edilen izinler	1
İnsanları korumayı amaçlayan unsurlar	1
Uluslar arası platformda bireylerin belirlenmiş olan özgürlük alanları	1
Doğuştan sahip olduğumuz, vazgeçilmesi beklenemez insani imtiyazlar	1
Devletler tarafından belirlenen kanunlar ve yasalar	1
<i>Cevapsız</i>	3
EĞİTİM SONRASI	f
Onur, olanak, değer <ul style="list-style-type: none"> İnsan onurunu korumanın normlara dönüştürülmüş hali İnsanların doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez, devredilemez, insan onurunu ve değerini dikkate alan normlardır İnsanların yaşamları sırasında özgürlüklerini kısıtlamadan olanaklarını gerçekleştirme imkanı veren haklar İnsan onur ve olanaklarını korumak için oluşturulmuş haklar bütünü İnsanın içindeki değeri ve onuru koruyan normlar Değer koruyan muamele görme ve muamele etme ilkeleridir Yaşam, eğitim, özgürlük gibi insanın olanaklarını gerçekleştirmesini sağlayan Haklardır 	7
Hukuk üstü ilkelerdir, normlardır	1
İnsanların doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez, taviz verilemez ve devredilemez İlkelerdir	1
İletişim hakkı, yaşama hakkı, gizlilik (mahremiyet hakkı) vb. insanlara verilen Özgürlüklerdir	1
<i>Cevapsız</i>	-

- Bu kategoride toplanan yanıtların açılımını göstermektedir.

Çalışma grubunu oluşturan on öğretmene “**İnsan Hakları nedir?**” sorusu sorulduğunda insan hakları eğitimi almadan önce birer kişinin “*Her insanın sahip olduğu haklardır*” ifadesini, “*Bireyin sahip olduğu, istenildiği anda kullanabileceği; mahrum edildiğinde hukuki yollarla da sahip olabileceği konular*”, “*İnsan olarak doğmuş canlılara, önceki insanlar tarafından tanınmış herkesçe kabul edilen izinler*”, “*İnsanları korumayı amaçlayan unsurlar*”, “*Uluslar arası platformda bireylerin belirlenmiş olan özgürlük alanları ifadesini*”, “*Doğuştan sahip olduğumuz, vazgeçilmesi beklenemez insani imtiyazlar*” ve “*Devletler tarafından belirlenen kanunlar ve yasalar*” ifadelerini kullandıkları görülmektedir.

Aynı gruba insan hakları eğitimi verildikten sonra “**İnsan Hakları nedir?**” sorusu sorulduğunda öğretmenlerden yedi kişinin “*Onur, olanak ve değer*” kategorisinde (insan onurunu korumanın normlara dönüştürülmüş hali, insanların doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez, devredilemez, insan onurunu ve değerini dikkate alan normlardır, insanların yaşamları sırasında özgürlüklerini kısıtlamadan olanaklarını gerçekleştirme imkanı veren haklar, insan onur ve olanaklarını korumak için oluşturulmuş haklar bütünü, insanın içindeki değeri ve onuru koruyan normlar, değer koruyan muamele görme ve muamele etme ilkeleridir, yaşam, eğitim, özgürlük gibi insanın olanaklarını gerçekleştirmesini sağlayan haklardır), birer kişinin “*Hukuk üstü ilkelerdir, normlardır*”, “*İnsanların doğuştan sahip olduğu vazgeçilemez, taviz verilemez ve devredilemez ilkelerdir*” ve “*İletişim hakkı, yaşama hakkı, gizlilik (mahremiyet hakkı) vb. insanlara verilen özgürlüklerdir*” ifadelerini kullandıkları görülmektedir.

Bu soruya, eğitim öncesinde üç öğretmen yanıt vermemişken, eğitim sonrasında yanıt vermeyen öğretmen olmamıştır.

Tablo 3.8.’de deney grubu katılımcılarının “İnsan Hakları Sözleşmeleri’nden bildiğiniz var mı, nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 8. : Görüşme yapılan öğretmenlerin “İnsan Hakları Sözleşmeleri’nden bildiğiniz var mı, nelerdir?” sorusuna verdikleri yanıtlar:

EĞİTİM ÖNCESİ	f
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	3
Barınma hakkı, korunma hakkı, dil,din,ırk gözetmeden hakların eşitliği	2
İnsanların haklarını bilmesi, gerektiğinde kullanabilmesini, mahrum edildiğinde hukuksal yönden arayabilmesini öğretir	1
Din,dil,ırk özgürlüğü, barınma hakkı, savunma hakkı	1
<i>Cevapsız</i>	3
EĞİTİM SONRASI	f
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi	9
Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi	4
Çocuk Hakları Sözleşmesi	4
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi	3
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi	1
Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme	1
İnsanların hepsi eğitim hakkına sahiptir, insanların kanun önünde eşitliği vardır	1
<i>Cevapsız</i>	-

*Bazı öğretmenler bu soruya 1’den fazla yanıt verdikleri için frekans dağılımında 10’dan fazla sayıya ulaşılmıştır.

- Bu kategoride toplanan yanıtların açılımını göstermektedir.

Çalışma grubunu oluşturan on öğretmene “**İnsan Hakları Sözleşmeleri’nden bildiğiniz var mı, nelerdir?**” sorusu sorulduğunda insan hakları eğitimi almadan önce öğretmenlerin bu soruya dört farklı kategoride cevap verdikleri görülmektedir. “*İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*” ifadesini, üç kişinin, “*Barınma hakkı, korunma hakkı, dil, din, ırk gözetmeden eşitlik ilkesi*” ifadesini, iki kişinin, “*İnsanların haklarını bilmesi, gerektiğinde kullanabilmesini, mahrum edildiğinde hukuksal yönden arayabilmesini öğretir*” ifadesini ve bir kişinin “*Din, dil, ırk özgürlüğü, barınma hakkı, savunma hakkı*” ifadesini 1 kişinin kullandığı görülmektedir.

Aynı soru insan hakları eğitimi verildikten sonra yöneltildiğinde öğretmenlerden dokuz kişinin “*İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*” ifadesini, dört kişinin “*Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi*” ifadesini, dört kişinin “*Çocuk Hakları Sözleşmesi*” ifadesini, dört kişinin “*Başkalarının haklarını engellemeden insanın ihtiyaçlarını edinmesidir*” ifadesini, üç kişinin “*Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi*” ifadesini ve birer kişinin “*Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması*

Sözleşmesi”, “*Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme*” ve “*İnsanların hepsi eğitim hakkına sahiptir, insanlar kanun önünde eşitliği vardır*” ifadelerini kullandıkları görülmektedir.

Bu soruya, eğitim öncesinde üç öğretmen yanıt vermemişken, eğitim sonrasında yanıt vermeyen öğretmen olmamıştır.

Tablo 3.9.’da deney grubu katılımcılarının “İnsan Hakları Sözleşmeleri sizce neyi korumayı hedeflemektedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 9. : Görüşme yapılan öğretmenlerin “İnsan Hakları Sözleşmeleri sizce neyi korumayı hedeflemektedir?” sorusuna verdikleri yanıtlar:

EĞİTİM ÖNCESİ	f
Toplum	
• Toplum	
• İnsanlar	2
Tüm insanların haklarını	1
İnsanların haklarını bilmesi, gerektiğinde kullanabilmesinin mahrum edilmemesini hukuksal yönden arayabilmesini öğretir	1
İnsanların doğalarında var olan sahip oldukları davranış biçimlerini düzenlemek için var olduğunu düşünüyorum	1
Kişiler arasındaki olumsuz durumlarda ve kişinin yaşamı boyunca yaşadığı Problemler	1
Kişilik hakları, insani değerler	1
Kişilerin yaşama haklarını korumayı	1
Bireylerin özgürlük alanlarını	1
<i>Cevapsız</i>	1
EĞİTİM SONRASI	f
İnsan onurunu	6
İnsanların olanaklarını gerçekleştirme imkanını	3
İnsanın değerini	2
İnsanı	1
İnsanların yaşama hakkını korumalı, ifade özgürlüğü vermeli	1
<i>Cevapsız</i>	-

*Bazı öğretmenler bu soruya 1’den fazla yanıt verdikleri için frekans dağılımında 10’den fazla sayıya ulaşılmıştır.

- Bu kategoride toplanan yanıtların açılımını göstermektedir.

Çalışma grubunu oluşturan on öğretmene “**İnsan Hakları Sözleşmeleri sizce neyi korumayı hedeflemektedir?**” sorusu sorulduğunda insan hakları eğitimi almadan önce

öğretmenlerin bu soruya sekiz farklı kategoride cevap verdikleri görülmektedir. “Toplum” kategorisinde iki kişinin ve birer kişinin “İnsanların haklarını” , “Hukuksal yönden arayabilme” , “Davranış biçimlerini düzenlemek” , “Kişinin yaşadığı problemler” , “Kişilerin yaşama hakkı”, “Özgürlük” ve “Kişilik hakları ve insani değerler” ifadelerini kullandığı görülmektedir.

Aynı gruba insan hakları eğitimi verildikten sonra **“İnsan Hakları Sözleşmeleri sizce neyi korumayı hedeflemektedir?”** sorusu sorulduğunda öğretmenlerden altı kişinin “İnsan onurunu” ifadesini, üç kişinin “İnsanların olanaklarını gerçekleştirme imkanını” ifadesini, iki kişinin “İnsanın değerini” ifadesini, birer kişinin “İnsanı”, “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi”, “Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme” ve “İnsanların yaşama hakkını korumalı, ifade özgürlüğü vermeli” ifadelerini kullandıkları görülmektedir.

Bu soruya, eğitim öncesinde bir öğretmen yanıt vermemişken, eğitim sonrasında yanıt vermeyen öğretmen olmamıştır.

Tablo 3.10.’da deney grubu katılımcılarının “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin koruduğu çocuk hakları içinden bildiklerinizi belirtiniz.” sorusuna verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 10. : Görüşme yapılan öğretmenlerin “Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin koruduğu çocuk hakları içinden bildiklerinizi belirtiniz.” sorusuna verdikleri yanıtlar:

EĞİTİM ÖNCESİ	f
İstismar <ul style="list-style-type: none"> • Çocuk İstismarı • Çocuk yaşta olan bireyler cinsel istismara maruz bırakılmaz • İstismar • Çocukları dövemezsiniz • Şiddet 	5
Çalıştırılmama <ul style="list-style-type: none"> • Çocukları çalıştıramazsınız • Çocuk yaşta olan bireyler çalıştırılmaz • Çocukların çalıştırılması 	3
Güvenlik hakkı <ul style="list-style-type: none"> • Korunma • Güvenlik hakkı 	3
Beslenme	3
Barınak	2
Sevilme	1
<i>Cevapsız</i>	3
EĞİTİM SONRASI	f
Cinsel İstismar <ul style="list-style-type: none"> • Hiçbir çocuk cinsel istismara maruz bırakılmaz • Cinsel obje olarak kullanılmaz 	8
Ekonomik Sömürü <ul style="list-style-type: none"> • Hiçbir çocuk ticari kazanç sağlamak için kullanılmaz • Çocuklar ticari kazanç için sömürülemez • Ekonomik Sömürü • Çalıştırılmaz 	6
Fiziksel İstismar <ul style="list-style-type: none"> • Fiziksel istismar • Şiddet hiçbir çocuk için kabul edilemez 	5
Beslenme	4
Yaşama	3
Güvenlik	3
Sağlık	3
Eğitim <ul style="list-style-type: none"> • Her çocuğun dil, din, ırk, renk, cinsiyet ayrımı olmaksızın eğitim hakkından faydalanması • Her çocuk eğitim hakkına sahiptir engellenemez • Eğitim hakkı elinden alınmaz 	3
Kültür ve Oyun	2
İstismar	1
Sosyal, zihinsel, fiziksel, gelişimsel özelliklerini	1
<i>Cevapsız</i>	-

*Bazı öğretmenler bu soruya 1’den fazla yanıt verdikleri için frekans dağılımında 10’dan fazla sayıya ulaşılmıştır.

- Bu kategoride toplanan yanıtların açılımını göstermektedir.

Çalışma grubunu oluşturan on öğretmene **“Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin koruduğu çocuk hakları içinden bildiklerinizi belirtiniz.”** sorusu sorulduğunda insan hakları eğitimi almadan önce öğretmenlerin bu soruya altı farklı kategoride cevap verdikleri görülmektedir. *“İstismar”* kategorisinde beş kişinin (çocuk İstismarı, çocuk yaşta olan bireyler cinsel istismara maruz bırakılamaz, çocukları dövemezsiniz, şiddet, istismar), *“Çalıştırılmama”* kategorisinde üç kişinin (çocuk yaşta olan bireyler çalıştırılmaz, çocukları çalıştıramazsınız, çocukların çalıştırılması), *“Güvenlik Hakkı”* kategorisinde üç kişinin (koruma, güvenlik hakkı), *“Beslenme”* kategorisinde üç kişinin, *“Barınak”* kategorisinde iki kişinin olduğu ve *“Sevilme”* ifadesini kullanan bir kişinin olduğu görülmektedir.

Aynı gruba insan hakları eğitimi verildikten sonra aynı soru sorulduğunda insan hakları eğitimi aldıktan sonra öğretmenlerin bu soruya on bir farklı kategoride cevap verdikleri görülmektedir. *“Cinsel İstismar”* kategorisinde sekiz kişinin (cinsel obje olarak kullanılamaz, hiçbir çocuk cinsel istismara maruz bırakılamaz), *“Ekonomik Sömürü”* kategorisinde altı kişinin (hiçbir çocuk ticari kazanç sağlamak için kullanılamaz, çocuklar ticari kazanç için sömürülemez, ekonomik Sömürü, çalıştırılmaz), *“Fiziksel İstismar”* kategorisinde beş kişinin (şiddet hiçbir çocuk için kabul edilemez, fiziksel istismar), *“Beslenme”* kategorisinde dört kişinin, *“Yaşama”* kategorisinde üç kişinin, *“Güvenlik”* kategorisinde üç kişinin, *“Sağlık”* kategorisinde üç kişinin, *“Eğitim”* kategorisinde üç kişinin (her çocuk dil, din, ırk, renk, cinsiyet ayrımı olmaksızın eğitim hakkından faydalanması, her çocuk eğitim hakkına sahiptir engellenemez, eğitim hakkı elinden alınamaz) ve *“Kültür ve Oyun”* kategorisinde iki kişinin cevap verdiği görülmektedir. Bir kişinin *“İstismar”* ifadesini ve bir kişinin *“Sosyal, zihinsel, fiziksel, gelişimsel özelliklerini”* ifadesini kullandıkları görülmektedir. Cevap vermeyen kişinin olmadığı görülmektedir.

Bu soruya, eğitim öncesinde 3 öğretmen yanıt vermemişken, eğitim sonrasında yanıt vermeyen öğretmen olmamıştır.

Tablo 3.11.’de deney grubu katılımcılarının “İnsan hakları eğitimi sizce neyi amaçlamalıdır?” sorusuna verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 11. : Görüşme yapılan (n=10) öğretmenlerin “İnsan hakları eğitimi sizce neyi amaçlamalıdır?” sorusuna verdikleri yanıtlar:

EĞİTİM ÖNCESİ	f
Haklar <ul style="list-style-type: none"> • Kişisel haklarımızı öğrenmemiz açısından çok önemli • Hak ve sınırları bilmeyi amaçlamalı • Kişilerin kendi hak ve özgürlüklerini tanınması • İnsan hakları konusunda bilinçlendirmeyi 	4
İnsan Davranışı <ul style="list-style-type: none"> • İnsanların davranışlarını düzenlemeyi amaçlamalıdır. Mümkün olduğunca her bireyin kendi sınırları içinde özgürlüğü tanınmalıdır • Kişinin otokontrolünü sağlayarak kendini ve etrafındaki düşünmektir. çıkar olmadan yapılmasının belirlenmesinin önemli olduğunu düşünüyorum 	2
İnsan arasında sınıf farklılıklarını dikkate almadan, kanunlar karşısında insanlar arasında eşitlik sağlamak	1
Yasal düzenlemelerden haberdar olunması	1
Bütün insanlığı nasıl mutlu kılabilirim	1
Cevapsız	1
EĞİTİM SONRASI	f
İnsan Hakları Bilgisi <ul style="list-style-type: none"> • İnsanlara empati ve hoşgörü kazandırmayı insan hakları bilgisi oluşturmayı • Kişilerin kendi hak ve sorumluluklarından haberdar olması için gerekli farkındalığı sağlamayı • İnsanların sosyal, fiziksel, zihinsel, ekonomik, kültürel ve barınma gibi sahip olması gereken hakları ve nasıl sahip olmaları gerektiğini insanlara öğretmeyi • İnsanların haklarından haberdar olmasını 	8
Kişileri hakları konusunda bilgilendirmeyi ve bu bilgiler ışığında kişilerin birbirlerine adaletli ve insani şekilde davranmasını	1
İnsan olanaklar bütünü olduğundan insanı haklarından haberdar etmesini	1
İnsana değer vermeyi	1
Cevapsız	-

*Bazı öğretmenler bu soruya 1’den fazla yanıt verdikleri için frekans dağılımında 10’den fazla sayıya ulaşılmıştır.

- Bu kategoride toplanan yanıtların açılımını göstermektedir.

Çalışma grubunu oluşturan on öğretmene “İnsan hakları eğitimi sizce neyi amaçlamalıdır?” sorusu sorulduğunda insan hakları eğitimi almadan önce öğretmenlerin bu soruya beş farklı kategoride cevap verdikleri görülmektedir. “Haklar” kategorisinde dört kişinin (kişisel haklarımızı öğrenmemiz açısından çok önemli, hak ve sınırları bilmeyi amaçlamalı, İnsan hakları konusunda bilinçlendirmeyi, kişilerin kendi hak ve özgürlüklerini tanınması), “İnsan davranışı” kategorisinde iki kişinin (insanların davranışlarını düzenlemeyi amaçlamalıdır mümkün olduğunca her bireyin kendi sınırları içinde özgürlüğü tanınmalıdır, kişinin otokontrolünü sağlayarak kendini ve etrafındaki düşünmektir. Çıkar olmadan yapılmasının belirlenmesinin önemli

olduğunu düşünüyorum) ve birer kişinin “*Kanunlar karşısında eşitlik*”, “*Yasal düzenlemelerden haberdar olunması*” ve “*Bütün insanlığı nasıl mutlu kılabilirim*” ifadelerini kullandıkları görülmektedir.

Aynı gruba insan hakları eğitimi verildikten sonra “**İnsan hakları eğitimi sizce neyi amaçlamalıdır?**” sorusu sorulduğunda öğretmenlerden sekiz kişinin “*İnsan hakları bilgisi*” kategorisinde (insanlara empati ve hoşgörü kazandırmayı insan hakları bilgisi oluşturmayı, kişilerin kendi hak ve sorumluluklarından haberdar olması için gerekli farkındalığı sağlamayı, insanların sosyal, fiziksel, zihinsel, ekonomik, kültürel ve barınma gibi sahip olması gereken hakları ve nasıl sahip olmaları gerektiğini insanlara öğretmeyi, insanların haklarından haberdar olmasını) cevap verdiği ve birer kişinin “*Kişileri hakları konusunda bilgilendirmeyi ve bu bilgiler ışığında kişilerin birbirlerine adaletli ve insani şekilde davranmasını*”, “*İnsan olanaklar bütünü olduğundan insanı haklarından haberdar etmesini*” ve “*İnsana değer vermeyi*” ifadelerini kullandıkları görülmektedir.

Bu soruya, eğitim öncesinde bir öğretmen yanıt vermemişken, eğitim sonrasında yanıt vermeyen öğretmen olmamıştır.

Tablo 3.12.’de deney grubu katılımcılarının “Uluslar arası düzeyde insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum veya kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.” sorusuna verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 12. : Görüşme yapılan öğretmenlerin “Uluslar arası düzeyde insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum veya kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.” sorusuna verdikleri yanıtlar:

EĞİTİM ÖNCESİ	f
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	3
UNICEF	3
Birleşmiş Milletler	1
UNESCO	1
Tüketiciyi koruma	1
WHO	1
<i>Cevapsız</i>	3
EĞİTİM SONRASI	f
Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	7
Birleşmiş Milletler	3
İnsan Hakları Yüksek Komiserliği	3
İnsan Hakları Komitesi	2
UNICEF	2
Avrupa Konseyi	1
Kişisel ve Sosyal Haklar Komitesi	1
Çocuk Hakları Komitesi	1
İşkenceye Karşı Komite	1
UNESCO	1
<i>Cevapsız</i>	-

*Bazı öğretmenler bu soruya 1’den fazla yanıt verdikleri için frekans dağılımında 10’den fazla sayıya ulaşılmıştır.

- Bu kategoride toplanan yanıtların açılımını göstermektedir.

Çalışma grubunu oluşturan on öğretmene “**Uluslar arası düzeyde insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum veya kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.**” Sorusu sorulduğunda insan hakları eğitimi almadan önce öğretmenlerin bu soruya altı farklı kategoride cevap verdikleri görülmektedir. Üç kişinin “*Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi*” cevabını, üç kişinin “*UNICEF*” cevabını ve birer kişinin “*Birleşmiş Milletler*”, “*UNESCO*”, “*Tüketiciyi Koruma*” ve “*WHO*” cevabını verdiği görülmektedir. Üç kişi cevap vermemiştir.

Aynı gruba insan hakları eğitimi verildikten sonra aynı soru sorulduğunda, öğretmenlerin insan hakları eğitimi aldıktan sonra öğretmenlerin bu soruya on iki farklı kategoride cevap verdikleri görülmektedir. Yedi kişinin “*Avrupa İnsan Hakları*

Mahkemesi” cevabını, üç kişinin “*Birleşmiş Milletler*” cevabını, üç kişinin “*İnsan Hakları Yüksek Komiserliği*” cevabını, iki kişinin “*İnsan Hakları Komitesi*” cevabını, iki kişinin “*UNICEF*” cevabını ve birer kişinin “*Avrupa Konseyi*”, “*Kişisel ve Sosyal Haklar Komitesi*”, “*Çocuk Hakları Komitesi*” , “*İşkenceye Karşı Komite*” ve “*UNESCO*” cevaplarını verdikleri görülmektedir.

Bu soruya, eğitim öncesinde üç öğretmen yanıt vermemişken, eğitim sonrasında yanıt vermeyen öğretmen olmamıştır.

Tablo 3.13.’de deney grubu katılımcılarının “Türkiye’de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.” sorusuna verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 13. : Görüşme yapılan öğretmenlerin “Türkiye’de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.” sorusuna verdikleri yanıtlar:

EĞİTİM ÖNCESİ	f
İnsan Hakları Komisyonu	1
Mahkemeler	1
Dernekler	1
<i>Cevapsız</i>	8
EĞİTİM SONRASI	f
İl ve İlçe İnsan Hakları Komisyonu	6
TBMM	3
İnsan Hakları Derneği	2
Mazlum-Der	2
Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı	1
Türkiye İnsan Hakları Vakfı	1
Af Örgütü Türkiye Şubesi	1
Mahkeme	1
<i>Cevapsız</i>	-

*Bazı öğretmenler bu soruya 1’den fazla yanıt verdikleri için frekans dağılımında 10’den fazla sayıya ulaşılmıştır.

- Bu kategoride toplanan yanıtların açılımını göstermektedir.

Çalışma grubunu oluşturan on öğretmene “Türkiye’de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.” sorusu sorulduğunda insan

hakları eğitimi almadan önce öğretmenlerin bu soruya üç farklı kategoride toplanmıştır (*İnsan Hakları Komisyonu , Mahkemeler, Dernekler*).

İnsan hakları eğitimi aldıktan sonra öğretmenlerin eğitim öncesi yanıtlardan farklı yedi kategori olmak üzere toplam sekiz farklı kategoride cevap verdikleri görülmektedir. Altı kişinin “*İl ve İlçe İnsan Hakları Komisyonu*” cevabını, üç kişinin “*TBMM*” cevabını, iki kişinin “*İnsan Hakları Derneği*” cevabını, iki kişinin “*Mazlum-Der*” cevabını, birer kişinin “*Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı*”, “*Türkiye İnsan Hakları Vakfı*” , “*Af Örgütü Türkiye Şubesi*” ve “*Mahkeme*” cevaplarını verdikleri görülmektedir.

Bu soruya, eğitim öncesinde sekiz öğretmen yanıt vermemişken, eğitim sonrasında yanıt vermeyen öğretmen olmamıştır.

4.3. İnsan Hakları Günlüklerine İlişkin Bulgular:

Deney grubundaki katılımcıların İnsan Hakları Günlükleri örnekleri ve bulguların tematik kodlar ile yorumlanmış hali aşağıda sunulmuştur.

1. Katılımcı

1. gün:

Isınma Etkinlikleri: Tanışma etkinliklerinde kendimi rahat hissettim. Genelde böyle kurslar beni gerginleştirir. Ama katılımımızı sağlayan eğitimci işinde o kadar iyiydi ki çok mutlu oldum.

Canlandırma Etkinlikleri: Kısa tiyatral etkinliğimizde sonucun önemli olduğunu düşünüyorum ama anlatıldığı gibi niyetinde önemli olacağını düşünmeye başladım. Toplumda süregelen olayların hangi açıdan önemli olabileceğini yaşayarak gördüm. Uygulanan etkinlikler ve uygulayan eğitimci harikaydı. Katıldığım seminerin içinde en iyisiydi. Etkinliklerin içerikleri mükemmeldi. Özellikle eğitimcinin bizleri iştiraki, çalışma ve aktarma sistemi çok güzeldi. Daha önce aldığımız seminerlerde projeksiyondan yansıyan yazı ve onu okuyan eğitimci olurdu. Diğer seminerler nefret duygusu geliştirmiştir. Bu seminerimiz mükemmeldi. Ayrıca öğretmen arkadaşlar arasında ayrımcılık vardı bu seminer bizi birbirimize yakınlaştırdı. Önyargılı olmayı bırakan arkadaşları gördüm bunda sanırım eğitim konusunun insan hakları olması da etkiliydi.

2. gün.

Isınma Etkinlikleri: İnsan değerlidir... Bu etkinlik de çok güzeldi. Arkadaşlarımın neler düşündüğünü ve neler düşünemediğini gördüm. İnsanlarla fikir alışverişinde bulunmak beni mutlu etti. Öğrendiklerimi aktarabileceğimi fark ettim. Sadece küçük çocuklara faydalı olduğumu düşünüyordum ama insanlara da faydalı olabilirim mesela hak konusunda aldığım kadar vermem gerektiğini gördüm. Ayrıca çok yaratıcıymışım bunu fark ettim. Kartonların baş harflerinden hangi kelimeler olduğunu ben buldum onu gibi. O kelimeler hakkında neler düşündüğümüzü arkadaşlarımızla paylaşmış olduk. Arkadaşlarımın neler düşündüğünü bilmek hoşuma gitti.

Canlandırma Etkinlikleri: Yargıda söz sahibi olsaydım farklı kararlar verirdim. İnsanın içinde var olan olanaklarını, normları düşünerek karar vermeleri gerekir. Hakimlerin ne kadarı böyle düşünmekte bilemiyorum.

3. gün

Isınma Etkinlikleri: Evet hayır etkinliği farkındalığımızı ortaya koymamızı sağladı. Okuduğumuz ve ayırdığımız insan hakları beyannamesi ve çocuk hakları sözleşmesi maddeleri bu haklar hakkında farkındalığımızı arttırdı.

Canlandırma Etkinlikleri: Verilen anahtar kelimelerle kendimize beyanname oluşturduk Bizim elimizde olan anahtar kelimelerin çok anlamlı ve hayatımızda çok önemli yeri olduğunu biraz daha fark ettik. Verilen fotoğraflarla afiş oluşturduk ve bu fotoğraflara uygun sloganlar bulduk. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Beyannamesine ek protokol oluşturduk.

4. gün:

Isınma etkinlikleri: Gruplar oluşturduk ve çocuk hakları, eğitim hakkında konuştuk. Hoşgörü adalet, eşitlik, özgürlük hakkında günler sonra hem fikir olduk.

Canlandırma Etkinlikleri: alınan eğitimin gerekliliği ve kendimi karşıt görüşün yerine koyma şansı yakaladık. Forum tiyatro tekniği uygulandı. Bu teknikle değiştirmek istediğimiz yerde kendimizde sahneye girebildik.

5. gün

Isınma-Canlandırma Etkinlikleri: Bugün çocuk hakları ile ilgili kavramları öğrenmem ve ilgili maddeleri öğrenmem çok önemliydi. Öğrencilerime kendi hakları ile ilgili etkinlikler yapacağım.

Bu benim ve okul personelinin adına çok güzel bir etkinlikti. Eğitimcinin konuya inanması ve idealist olması ve verici olması çok güzeldi. Bugün bana hiç selam vermeyen bir arkadaşımın bana selam verdiğini gördüm. Bu eğitim konusu ile bizi farklılaştırmaya başladı şimdiden. AIHM'e başvuru yazmamız önemli bir bilgiydi.

Kısa film/Belgeseller: İzlediğimiz görüntülere tepkimiz oluştur ve dünyadaki yanlışları fark etmemize yardımcı oldu. Dünyada bu görüntülerin hala var olması ve birilerinin

yaşamında yer alıyor olması çok acı. İnsan hakları ihlalleriyle ilgili kısa film izledik. İzlediğimiz filmlerdeki gerçeklerden dolayı çok üzüldüm ve insan olarak herkesin bir şeyler yapması gerektiğine karar verdim. Hak ihlalini bildirmemiz için “Alo 150”yi tanıdık.

Sunumlar: Her gün sunum vardı ama etkinliklerden sonra olması merak ettiğimiz şeyleri öğrenmemize ve üzerine tartışmamıza neden oldu. Etkinliklerle bazı sorular cevapsız bırakılmıştı bu bölümde her gün konuştuk. Bundan dolayı daha iyi öğrendiğimi düşünüyorum

Birinci katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, eğitim içinde kullanılan öğretim strateji ve tekniklerinin eğitimi etkili kıldığını belirttiği görülmektedir. Katılımcının “Öğretmen arkadaşlar arasında ayrımcılık vardı bu seminer bizi birbirimize yakınlaştırdı. Önyargılı olmayı bırakan arkadaşları gördüm bunda sanırım eğitim konusunun insan hakları olması da etkiliydi.”, “Toplumda süregelen olayların hangi açıdan önemli olabileceğini yaşayarak gördüm”, “Öğrendiklerimi aktarabileceğimi fark ettim. Sadece küçük çocuklara faydalı olduğumu düşünüyordum ama hak konusunda aldığım kadar vermem gerektiğini gördüm.”, “Yargıda söz sahibi olsaydım farklı kararlar verirdim. İnsanın içinde var olan olanaklarını, normları düşünerek karar vermeleri gerekir. Hakimlerin ne kadarı böyle düşünmekte bilemiyorum.”, “Sadece küçük çocuklara faydalı olduğumu düşünüyordum ama insanlara da faydalı olabilirim mesela hak konusunda aldığım kadar vermem gerektiğini gördüm”, “Öğrencilerime kendi hakları ile ilgili etkinlikler yapacağım.”, “Bugün bana hiç selam vermeyen bir arkadaşımın bana selam verdiğini gördüm. Bu eğitim konusu ile bizi farklılaştırmaya başladı şimdiden”, “AİHM’e başvuru yazmamız önemli bir bilgiydi.” ve “İzlediğimiz filmlerdeki gerçeklerden dolayı çok üzüldüm ve insan olarak herkesin bir şeyler yapması gerektiğine karar verdim.” ifadelerinin dikkat çekici olduğu görülmektedir.

2. Katılımcı

1.gün.

Isınma Etkinlikleri: Tanışma etkinliği yapıldı. Okula yeni geldiğim için benim açımdan iyi bir fırsattı. Hem kendimi tanıttım hem de rahat bir ortam olduğu için kaynaşma fırsatı buldum.

Canlandırma Etkinlikleri: Rol kartlarıyla yaptığımız etkinlikte davranışlarımızın niyeti ve sonucu üzerine konuştuk. İkinci canlandırmada bana düşen rol biraz entelektüel yani ağır basan biriydi. Biraz odaklanmakta zorlandım. Ama özellikle aynı evde yaşayan evli olmayan çiftin canlandırması akılda kalıcı oldu ve bunun bir değer yargısı olduğunu anladım. Üçüncü canlandırma ise güçlü bir kariyeri olan kadının iç çatışmalarını yansıttı. Bilinç koridoru oluşturduk. Gerçi ben bilinç koridorunun akılcı yanı olsam da kendimi Özgür karakterinin yerine koymamı sağladı.

2. gün.

Isınma Etkinlikleri: “İnsan değerlidir çünkü” şeklinde cümle tamamlama oyunu oynadık. İnsan neden değerli artık anlatabilirim. Bulduğumuz nedenleri pankarta yazdık. Beyin fırtınası zevkliydi. Diğer ısınma etkinliği insan haklarının neden korunması gerekliliği ve koruyan kurumlar hakkında bilgilendirici oldu. Üçüncü etkinlikte sınıfımızdaki bir öğrenciyi şiddet uygulamakla suçlanan birini canlandırdık. Bu etkinliğe fazla kişi katılmak istemedi çünkü düşünmek bile rahatsız edici geldi ama aslında hayatta böyle öğretmenler olduğu bir gerçektir... Onur, gurur ve şeref pankartlarına kendi cümlelerimizi yazdık bu kelimelerin bu kadar farklı olduğunu daha önce düşünmemiştim. İnsan onurunun önemini anlamaya başladım.

Canlandırma Etkinlikleri: AİHM’de gerçek dava raporlarını inceledik. Sonucunu bilmeden kendi öngördüğümüz kararları yazdık, elimizde insan hakları açısından önemli bir yetki varmış gibi hissetmek garip bir sorumluluktu. Birinin hakları ile ilgili karar vermek sandığımdan da önemliymiş. Etkinlik geçişlerinde değerlendirmeler yapmamız aklımızdaki soruları cevaplamamızı sağladı.

3. gün

Isınma Etkinlikleri: Haksız muameleye ve işkenceye maruz kalan insanları konu alan bir slayt seyrettik. Slayttaki görüntüleri düşünerek “Evet” ve “Hayır” sloganları hazırladık ve pankartlara yazdık. Daha sonra pek çok hakla ilgili cümlelerden oluşan kağıtları, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve İnsan Hakları Beyannamesi olarak iki kategoride topladık, bu sözleşme maddelerini daha iyi anlamamı ve dikkat etmemi sağladı. Her iki sözleşmede hakları okuduk ve bazılarının üzerine konuştuk.

Canlandırma Etkinlikleri: Verilen üç kelime için dört madde için kelimelerin de içinde bulunduğu İnsan Hakları maddeleri oluşturdu. Çocuk haklarını vurgulamak için, pek çok resmin içinden kendi sloganımızı öne çıkaran resimler seçtik ve pankart hazırladık. Bu pankartları destekleyici şekilde İnsan Hakları ve Çocuk Hakları Sözleşmelerinde yer alan maddelerden bize göre güncellenmesi veya eklenmesi gereken maddeler bulduk. Bu maddeleri eklemek benim sözleşmeleri çok daha iyi anlayabilmemi hatta bazı maddeleri ezberlememe yardımcı oldu.

4. gün.

Isınma Etkinlikleri: Yürüyerek başlayan ısınma etkinliğinde öncelikle eğitim, çocuk haklarının eğitimde gerekliliği ve yeri üzerine konuştuk. Bir öğretmen olarak çocuk hakları açısından sorumluluğumu daha önemli olduğunu fark ettim.

Canlandırma Etkinlikleri: Komisyon olarak İnsan Hakları Eğitiminin gerekliliğini karşıt fikirlerle münazara ederek tartıştık. İnsan hakları eğitiminin gerekliliği üzerine düşünmemiz açısından faydalıydı. Sonra forum tiyatro canlandırması yaptık. Forum tiyatrodaki ihlal edilen bir kişinin yaşadığı dialoglarda kendini ifade edemediğinde, sahneye girip onun hakkını savunabilmek çok heyecanlıydı.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: “Üzgün yüz” maskeleri takarak çocukların hangi haklarının ihlal edildiği üzerine örnekler verdik. Hakkı ihlal edilen çocuk olup bunu ifade etmek, onun yerinde hissetmek çok etkileyiciydi, ben tecavüze uğradığımı söyledim, bir çocuğun bunu yaşadığında ne hissedebileceğini birazda olsa düşünmek bile beni çok üzdü.

Canlandırma Etkinlikleri: Hazırlanmış gazete sayfasına kendi istediğimiz bir çocuk hakkını ihlal durumunu haber yaptık. Ben eşleştiğim kişiyle, cinsel istismara uğrayan

bir çocuğu haber yaptım, gazetelerde çoğu kez okuyup geçtiğimiz haberi satır satır yazınca daha iyi anladım neden çocuk hakları korunmalı. Ayrıntılarıyla durumu anlatmak çok üzücüydü. Sonra bazı gerçek haberlerden herhangi birini seçerek “ insan hakları” ve “ değer yargıları” açısından değerlendirdik. Verilen haber örnekleri çok ürkütücü olduğu için değer yargıları açısından değerlendirmek çok zor geldi.

Kısa filmler/belgeseller: Savaşlar, aç insanlar, sokakta yaşayan, ayrımcılığa uğrayanlar, cinsel istismara uğrayanlar hayatta neler var ve biz bazı şeylere gözümüzü kapıyoruz, hak ve adalet karşılıklı olmalıymış gerçektende.

Sunumlar: Etkinlikler sonrası kısa ve net olarak akılda kalıcı bilgiler aldık.

İkinci katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Özellikle aynı evde yaşayan evli olmayan çiftin canlandırması akılda kalıcı oldu ve bunun bir değer yargısı olduğunu anladım.”, “İnsan değerlidir çünkü” şeklinde cümle tamamlama oyunu oynadık. İnsan neden değerli artık anlatabilirim.”, “İnsan haklarının neden korunması gerekliliği ve koruyan kurumlar hakkında bilgilendirici oldu.”, “ sınıfımızdaki bir öğrenciye şiddet uygulamakla suçlanan birini canlandırdık. Bu etkinliğe fazla kişi katılmak istemedi çünkü düşünmek bile rahatsız edici geldi ama aslında hayatta böyle öğretmenler olduğu bir gerçektir”, “Onur, gurur ve şeref pankartlarına kendi cümlelerimizi yazdık bu kelimelerin bu kadar farklı olduğunu daha önce düşünmemiştim. İnsan onurunun önemini anlamaya başladım.”, “AİHM’de gerçek dava raporlarını inceledik. Sonucunu bilmeden kendi öngördüğümüz kararları yazdık, birinin hakları ile ilgili karar vermek sandığımdan da önemliymiş.”, “Etkinlik geçişlerinde değerlendirmeler yapmamız aklımızdaki soruları cevaplamamızı sağladı.”, “Sözleşme maddelerini daha iyi anlamamı ve dikkat etmemi sağladı”, “İnsan Hakları ve Çocuk Hakları Sözleşmelerinde yer alan maddelerden bize göre güncellenmesi veya eklenmesi gereken maddeler bulduk. Bu maddeleri eklemek benim sözleşmeleri çok daha iyi anlayabilmemi hatta bazı maddeleri ezberlememe yardımcı oldu.”, “Bir öğretmen olarak çocuk hakları açısından sorumluluğumun daha önemli olduğunu fark ettim.”, “Forum tiyatrodaki hakkı ihlal edilen bir kişinin yaşadığı diyaloglarda kendini ifade edemediğinde, sahneye girip onun hakkını savunabilmek çok heyecanlıydı.”, “Hakkı

ihlal edilen çocuk olup bunu ifade etmek, onun yerinde hissetmek çok etkileyiciydi, ben tecavüze uğradığımı söyledim, bir çocuğun bunu yaşadığında ne hissedebileceğini birazda olsa düşünmek bile beni çok üzdü.”, “Ben eşleştiğim kişiyle, cinsel istismara uğrayan bir çocuğu haber yaptım, gazetelerde çoğu kez okuyup geçtiğimiz haberi satır satır yazınca daha iyi anladım neden çocuk hakları korunmalı.” , “bazı gerçek haberlerden herhangi birini seçerek “ insan hakları” ve “ değer yargıları” açısından değerlendirdik. Verilen haber örnekleri çok ürkütücü olduğu için değer yargıları açısından değerlendirmek çok zor geldi” ve “Savaşlar, aç insanlar, sokakta yaşayan, ayrımcılığa uğrayanlar, cinsel istismara uğrayanlar hayatta neler var ve biz bazı şeylere gözümüzü kapıyoruz, hak ve adalet karşılıklı olmalıymış gerçektende.” İfadeleri dikkat çekici olduğu görülmektedir.

3. Katılımcı

1. gün.

Isınma Etkinlikleri: Tanışma amaçlı ve gerçek anlamda birbirimize ısınıp, pozitif enerji veren etkinlikti. Hareketli olması bizim doğal yanlarımızı da ortaya çıkardı. Kısacası eğlenceli bir başlangıç doğru bir etkinlik seçimiydi. Bazı törelerin değer yargısı olabileceği konusunda etkinlik yaptık. Bu durumu bile can sıkıcıydı ama kendimi böyle bir durumun içinde hissetmek empati kurmamı sağladı. Değer yargularından nasıl kurtulabilirizi düşündürdü. Ben bir köyde iki yıl görev yapmışım bu bakış açılarının yoğun olduğu bir köydü. Orda çocuklarıma doğru şeyler aşıladığımı düşündüm. Biz öğretmenlere çok iş düştüğünü düşündüm.

Canlandırma Etkinlikler: Özel hayata müdahale edilmemesi konusunda yaptığımız canlandırma çok gerçekçi ve keyifliyi. Ama şu dönemde önüne nasıl geçileceğini düşündüm, çünkü çağımızda gitgide duyarsızlaştık, bencilleştik ve bu durumlarda etraftaki insanları önyargıyla eleştirmek, duyularımızı başkalarının hayatlarına dönük açmamıza neden oldu galiba.. Özgür karakteri için bilinç koridoru oluşturduk. Başka arkadaşlarımdan bakış açılarını görmek, duymak beni etkiledi. Hatta bazı fikirleri “vay be!” dedirtti. Başkalarından bir şeyler öğrenmeye açık olmam da bu etkinliği sevmemi etkiledi.

2. Gün.

Isınma Etkinlikleri: "İnsan değeridir" çalışması bana tekrar değerli olduğumu hissettirdi. Farklılıklarımı bilmek güven verdi, duruş ve bakışımı bile değiştirdi diyebilirim. İnsan haklarının önemini farkına vardım. İnsan haklarının neden korunması gerektiği konusunda bilinçlenmek önemliydi. Kimler tarafından korunacağımı bilmek benim farkındalığımı arttırdı..

Canlandırma Etkinliği: Çıkmaza düştüğüm ve takıldığım bir etkinlik oldu. Canlandırma olsa bile çocuğa şiddetle suçlanmam kendimi kötü hissettirdi. Kişisel özelliklerimi söyleyerek ve mesleğimi severek yaptığımı belirterek kendimi, haklarımı savunmaya çalıştım. Diğer etkinlikte kendimi avukat gibi hissettim, davanın sonucunu doğru tahmin etmem beni mutlu etti. Gerçek bir dava inceleyerek dava ve davalı arasındaki hukuksal işlemleri incelemek ilk kez karşılaştığım için keyifliydi.

3. gün

Isınma Etkinlikleri: insan hakları ve çocuk hakları konusunda izlediklerimiz tüylerimi ürperten görüntülerdi. Bir an için kendimin ne kadar şanslı olduğumun farkına vardım. Evet-hayır etkinliğiyle tepkimizi ortaya koyabildik. İnsan hakları ve çocuk hakları konusunda bilinçlendiğimi hissettim.

Canlandırma Etkinlikleri: Kendi insan hakları maddelerimizi oluşturduk, kendimizin yazması duyarlılığımızı arttırdı. Çocuk haklarıyla ilgili afiş hazırladık.

4. gün

Isınma Etkinlikleri: İkişerli gruplar halinde eğitim ve haklar hakkında konuşarak çocuk hakları, özgürlük, eşitlik, adalet hakkında ortak bir fikir geliştirdik.

Canlandırma Etkinlikleri: Alınan eğitimlerin gerekliliği hakkında konuştuk. Forum tiyatrosu benim için çok etkileyiciydi, hakkı çiğnenen bir kişiye yardımcı oldum.

5.gün

Isınma etkinlikleri: Üzgün yüz maskeleri takarak hakları çiğnenen çocukların yerine girmemiz beni çok üzdü, çok acıydı. Kendimi çocukların yerine koymak bile çok korkutucuydu aramızda bazıları cinayete kurban olmuştu, bazıları dövülmüştü, bazıları zorla çalıştırılıyordu.

Canlandırma Etkinlikleri: Gazetede çocukların uğradığı haksız durumları ifade eden bir haber yazmak beni çok üzdü İkinci olarak gerçek haberlerden okuduğum beden eğitimi öğretmenin taciz davası benim için son noktaydı. Aslında gazetelerde her gün görmeye alıştığımız şeyler ne kadar da sarsıcıymış bu gün anladım. AİHM'e başvuru etkinliği hayatımız için çok öğreticiyi.

Kısa filmler/belgeseller: Kısaca çok beğendim, çok öğretici oldu.. İstismar, insan haklarıyla ilgili izlediğimiz kısa film çok etkileyiciydi. İnsan haklarıyla ilgili bilgi alıp, şikayet edebileceğimiz ALO 150 numarasını öğrendik.

Sunumlar: Her gün sonunda konuyla ilgili sunumlar etkinliklerle birleşince çok akılda kalıcı oldu. Kant'ın düşüncesi beni çok etkiledi.

Üçüncü katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Bazı törelerin değer yargısı olabileceği konusunda etkinlik yaptık. Bu durumu bile can sıkıcıydı ama kendimi böyle bir durumun içinde hissetmek empati kurmamı sağladı”, “Ben bir köyde iki yıl görev yapmıştım bu bakış açılarının yoğun olduğu bir köydü. Orda çocuklarıma doğru şeyler aşıladığımı düşündüm. Biz öğretmenlere çok iş düştüğünü düşündüm.”, “İnsan değeridir” çalışması bana tekrar değerli olduğumu hissettirdi. Farklılıklarımı bilmek güven verdi, duruş ve bakışımı bile değiştirdi diyebilirim.”, “İnsan haklarının önemini farkına vardım.”, “İnsan haklarının neden korunması gerektiği konusunda bilinçlenmek önemliydi.”, “Kimler tarafından korunacağımı bilmek benim farkındalığımı arttırdı.”, “kendimi avukat gibi hissettim, davanın sonucunu doğru tahmin etmem beni mutlu etti. Gerçek bir dava inceleyerek dava ve davalı arasındaki hukuksal işlemleri incelemek ilk kez karşılaştığım için keyifliydi.”, “insan hakları ve çocuk hakları konusunda izlediklerimiz tüylerimi ürperten görüntülerdi. Bir an için kendimin ne kadar şanslı olduğumun farkına vardım.”, “Kendi insan hakları maddelerimizi oluşturduk, kendimizin yazması duyarlılığımızı arttırdı”, “Forum tiyatro benim için çok etkileyiciydi, hakkı çiğnenen bir kişiye yardımcı oldum.”, “Kendimi çocukların yerine koymak bile çok korkutucuydu aramızda bazıları cinayete kurban olmuştu, bazıları dövülmüştü, bazıları zorla çalıştırılıyordu”, “Aslında gazetelerde her gün görmeye alıştığımız şeyler ne kadar da sarsıcıymış bu gün anladım.” , “AİHM'e

başvuru etkinliği hayatımız için çok öğreticiyi.”, “.İnsan haklarıyla ilgili bilgi alıp, şikayet edebileceğimiz ALO 150 numarasını öğrendik” ve “Kant’ın düşüncesi beni çok etkiledi.” ifadelerinin dikkat çekici olduğu görülmektedir.

4. katılımcı

1. gün:

Isınma Etkinlikleri: Tanışma etkinlikleri sırasında çalışmanın akıbetiyle ilgili heyecanlandım. Arkadaşlarımla kaynaşma fırsatı bulmak beni mutlu etti.

Canlandırma Etkinlikleri: Yaptığımız canlandırma farklı durumlarda ne hissedebileceği konusunda bana fikir verdi. Kendimi iyi hissettim. Bilinç koridoru beni düşündürdü.

2. Gün

Isınma Etkinlikleri: İnsanın neden değerli olduğu bilgisini öğrenmek beni mutlu etti. İnsan olduğum için değerli olduğumu hatırladım. Onur, şeref ve gurur kavramlarının farkını anlamamı ve insan onurunun önemini anladım.

Canlandırma Etkinlikleri: Bugünkü bütün etkinlikler bizi düşünmeye yönlendirdi. Arkadaşlarımla düşüncelerini görme fırsatı verdi. Davaların sonucunu bulmaya çalışmak çok etkileyiciydi.

3. gün

Isınma Etkinlikleri: Etkinliğe başlarken yürüyüş yapmak dikkatimi topladı. Slayt ve müzik uyumluydu. “Evet” ve “Hayır”ların ortak olanlarını bulduk bireysel değildi. Düşünmeye sevk etti etkinlikler.

Canlandırma Etkinlikleri: Fotoğraflarla poster oluşturulması, verilen fotoğraftaki resimler çok etkileyiciydi.

4. gün

Isınma Etkinlikleri: Etkinliklere katılarak olaylar ve haklar hakkında iyice düşünebilmeye başladım. Kendimi artık daha iyi verebiliyorum.

Canlandırma Etkinlikleri: Grup olarak yapılan forum tiyatro gerçekten güzeldi öğrencilerime uygulamayı düşünüyorum.

5. gün

Isınma Etkinlikleri: Maskelerle haksızlığa uğrayan çocukların yerine koyduk kendimizi, anlık da olsa çocuk olarak haksızlığa uğramak beni çok etkiledi.

Canlandırma Etkinlikleri: Kendimiz gazete haberleri oluşturduk. Yaşanan olaylardan dolayı haksızlığa uğrayan kişinin durumu hakkında empati kurma şansını yakaladık.

Kısa film/belgeseller: Belgesellerdeki olayları izleyince üzülüm Haksızlığa uğrayan insanlara yardım etmemiz gerektiğini düşündüm. Bu konuyla ilgili film yapılmış olmasına sevindim, bu konuda bir şeyler yapılmaya başlandığını gösteriyor ülkemizde.

Sunumlar: Sunumlarda haksızlığa nasıl uğradığımı anlayacağımı, ne yapacağımı, resmi kurumları, uluslar arası belgeleri öğrendim.

Dördüncü katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “İnsanın neden değerli olduğu bilgisini öğrenmek beni mutlu etti.”, “ İnsan olduğum için değerli olduğumu hatırladım.”, “Onur, şeref ve gurur kavramlarının farkını anlamamı ve insan onurunun önemini anladım.”, “Etkinliklere katılarak olaylar ve haklar hakkında iyice düşünebilmeye başladım.”, “Maskelerle haksızlığa uğrayan çocukların yerine koyduk kendimizi, anlık da olsa çocuk olarak haksızlığa uğramak beni çok etkiledi.”, “Kendimiz gazete haberleri oluşturduk. Yaşanan olaylardan dolayı haksızlığa uğrayan kişinin durumu hakkında empati kurma şansını yakaladık”, “Haksızlığa uğrayan insanlara yardım etmemiz gerektiğini düşündüm” ve “Sunumlarda haksızlığa nasıl uğradığımı anlayacağımı, ne yapacağımı, resmi kurumları, uluslar arası belgeleri öğrendim.” İfadelerinin dikkat çekici olduğu görülmektedir.

5. Katılımcı

1.gün.

Isınma Etkinlikleri: Eğitimcimle tanıştık. Değer yargıları üzerine düşünmemi sağladı.

Canlandırma Etkinlikleri: Eylemin niyetiyle sonucu üzerine tartıştık. Niyetin önemini kavradık.Kendimi ifade etmeye zorlandığım kişilere karşı duygusal tepkilerimi

ölçebileceğim etkinlikler oldu. Ön yargılar ile oluşan bakışın karşındaki kişiyi ne kadar etkilediğini fark ettim

2.gün.

Isınma Etkinlikleri: İnsan değerlidir çalışmasında kişisel görüşlerimizi ifade ettik. İnsan hakları konusunda bilinç kazandık. Hepimizin uğrayabileceği bir haksızlık durumunda kendimi ifade etmek ve savunmak beni mutlu etti. Onur, şeref ve gurur kelimelerini anlatırken farklılıkların farkında olduğumu hissettim.

Canlandırma Etkinlikleri: Mahkeme kararını yazarken insan hakları konusunda bilinçlendiğimi hissettim.

3. gün:

Isınma Hareketleri: Haksızlığa hayır adalete evet benim sloganım bu oldu, kendimi iki gün sonunda insan hakları ile ilgili daha bilinçli hissettim.

Canlandırma Etkinlikleri: İnsan hakları maddeleri yazma fırsatını bulmak kendimi çok önemli hissettirdi.

4. gün:

Isınma Etkinlikleri:Eğitimci olarak birleşmiş milletlere göre eğitimin amacı ve insan hakları eğitiminin önemi hakkında bilinçlendim.

Canlandırma Etkinlikleri: eğitimi hakkı elinden alınan bir çocuk ve kadına yönelik şiddet ne kadarda duyduğumuz bir şey olsa da durumun içinde canlandırma yapmak daha iyi anlamamı sağladı.

5. gün:

Isınma Etkinlikleri: İhlal edilen hakları çocuk ile bağdaştırdık.

Canlandırma Etkinlikleri: Gerçekten hak ihlali konusunda bir haber yazmaya çalışmak çok düşündürücüydü. Artık hukuksal terimler kullanmaya başladığımı görmekte çok sevindiriciydi.

Kısa filmler/ belgeseller: Kısa filmlerin kullanılması eğitim boyunca benim daha çok aklımda kalmasını sağladı.

Sunumlar: İlk gün öğrendiklerimizin ve etkinliklerde oynadığımız oyunların meğer filozofların düşünceleri olduğunu öğrenmek beni çok etkiledi sanırım felsefe o kadar da sıkıcı değilmiş.

Beşinci katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Eylemin niyetiyle sonucu üzerine tartıştık. Niyetin önemini kavradık.”, “İnsan hakları konusunda bilinç kazandık.”, “ Hepimizin uğrayabileceği bir haksızlık durumunda kendimi ifade etmek ve savunmak beni mutlu etti.”, “Onur, şeref ve gurur kelimelerini anlatırken farklılıkların farkında olduğumu hissettim.”, “Mahkeme kararını yazarken insan hakları konusunda bilinçlendiğimi hissettim.”, “Haksızlığa hayır adalete evet benim sloganım bu oldu, kendimi iki gün sonunda insan hakları ile ilgili daha bilinçli hissettim.”, “İnsan hakları maddeleri yazma fırsatını bulmak çok önemli hissettirdi.”, “İnsan hakları maddeleri yazma fırsatını bulmak kendimi çok önemli hissettirdi.”, “Gerçekten hak ihlali konusunda bir haber yazmaya çalışmak çok düşündürücüydü. Artık hukuksal terimler kullanmaya başladığımı görmekte çok sevindiriciydi.”, “Kısa filmlerin kullanılması eğitim boyunca benim daha çok aklımda kalmasını sağladı.” ve “İlk gün öğrendiklerimizin ve etkinliklerde oynadığımız oyunların meğer filozofların düşünceleri olduğunu öğrenmek beni çok etkiledi sanırım felsefe o kadar da sıkıcı değilmiş.” ifadeleri dikkat çekici bulunmuştur.

6. katılımcı

1.gün:

Isınma Etkinlikleri: Tanışma etkinliği oldu iyi hissettim. İnsan hakları ile ilgili merak uyandırdı.

Canlandırma Etkinlikleri: Farklı açılardan düşünmemi sağladı, bütün eylemlerimin sorumluluğu bende olduğunu düşünmemi sağladı. Etkinlikler güzeldi eğitimcimiz çok iyi yönlendirme yapabiliyor. Adalet kavramını ayrıntılı görmek benim için çok önemliydi.

2. gün.

Isınma Etkinlikleri. İnsanın neden değerli olduğu üzerine konuşmamız insan haklarını daha çok önemsememi sağladı. Kartonlara kelimelerin yazılması beni rahat hissettirdi.

Canlandırma Etkinlikleri: Yargıda söz sahibi olsaydım öğrendiğimiz adaleti uygulamaya çalışırdım ve adil olmak için elimden geleni yapardım.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Evet-hayır etkinliği slayt gösterileri arkasından farkındalığımızı ortaya koymamızı sağladı. İzlediğimiz görüntülere tepki göstermemiz için bir fırsat oldu. Okuduğumuz ve ayırdığımız insan hakları beyannamesi maddeleri bilinç düzeyimizi arttırdı.

Canlandırma Etkinlikleri: Verilen anahtar sözcüklerle kendimiz insan haklarına uygun maddeler oluşturduk, konuya daha çok konsantre olmamızı sağladı. İnsan istismarına dair fotoğraflardan afiş oluşturmak benim için etkileyiciydi.

4.gün.

Isınma Etkinlikleri: İki kişilik ve sonra tüm grup bir araya gelerek insan hakları eğitimi üzerine tartıştık.

Canlandırma Etkinlikleri: Bizim insan hakları eğitimcisi olarak canlandırma yapmamız aldığımız eğitimi daha iyi anlamamızı sağladı, yaşadığımız durumu bakan, uzman, eğitimci olarak canlandırmak eğitimin önemini anlamamı sağladı. Forum tiyatro ile değer ve haklar konusunda tartıştık etkili bir yöntemdi. İlk kez görüyorum, başarılı bir yöntem olarak düşündüm.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: Maskeler ile hak ihlalini işlememiz çok etkiledi beni, aslında hayatta da böyle hakkı ihlal edilen kişi saklanıyor, ihlalci saklanacağı yerde.

Canlandırma Etkinlikleri: Gazetede haber oluşturduk. Gerçek gazetelerin içine yazmak beni bir gazeteci gibi hissettirdi, verdiğim manşeti ve haberi daha ayrıntılı düşünmemi sağlattı. Haklarımın ihlalini anlattığım AİHM'e mektup etkinliği başvurunun nasıl yazılacağını öğrenmemizi sağladı.

Kısa filmler/belgeseller: Dünyada hala böyle görüntülerin olması, yaşananlar beni kızdırdı. Açgözlü, ırkçı insanların hepsini engellemek için insan haklarının çözüm olduğunu anladım.

Sunumlar: Platon'un insanın üç yanı konusu çok ilginç geldi bana. Ulusal ve uluslar arası insan hakları kurumlarını öğrenmek bana güvende hissettirdi.

Altıncı katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Farklı açılardan düşünmemi sağladı, bütün eylemlerimin sorumluluğu bende olduğunu düşünmemi sağladı.”, “Adalet kavramını ayrıntılı görmek benim için çok önemliydi.”, “İnsanın neden değerli olduğu üzerine konuşmamız insan haklarını daha çok önemsememi sağladı”, “Yargıda söz sahibi olsaydım öğrendiğimiz adaleti uygulamaya çalışırdım ve adil olmak için elimden geleni yapardım.”, “Okuduğumuz ve ayırdığımız insan hakları beyannamesi maddeleri bilinç düzeyimizi arttırdı.”, “Bizim insan hakları eğitimcisi olarak canlandırma yapmamız aldığımız eğitimi daha iyi anlamamızı sağladı, yaşadığımız durumu bakan, uzman, eğitimci olarak canlandırmak eğitimin önemini anlamamı sağladı.”, “ Forum tiyatro ile değer ve haklar konusunda tartıştık etkili bir yöntemdi. İlk kez görüyorum, başarılı bir yöntem olarak düşündüm.”, “Maskeler ile hak ihlalini işlememiz çok etkiledi beni, aslında hayatta da böyle hakkı ihlal edilen kişi saklanıyor, ihlalcisi saklanacağı yerde.”, “Gerçek gazetelerin içine yazmak beni bir gazeteci gibi hissettirdi, verdiğim manşeti ve haberi daha ayrıntılı düşünmemi sağlattı.”, “Haklarımın ihlalini anlattığım AİHM’e mektup etkinliği başvurunun nasıl yazılacağını öğrenmemizi sağladı.”, “Dünyada hala böyle görüntülerin olması, yaşananlar beni kızdırdı. Açgözlü, ırkçı insanların hepsini engellemek için insan haklarının çözüm olduğunu anladım.” Ve “Platon'un insanın üç yanı konusu çok ilginç geldi bana. Ulusal ve uluslar arası insan hakları kurumlarını öğrenmek bana güvende hissettirdi.” İfadeleri dikkat çekici bulunmuştur.

7. Katılımcı

1.gün.

Isınma Etkinlikleri: Eylemin niyeti önemli. Değer yargıları insan değerini azaltan bir şey.

Canlandırma Etkinlikleri:Özel hayata müdahale edilmemelidir. İnsanlar düşüncelerini ifade etme özgürlüğüne sahiptir.

2.gün.

Isınma Etkinlikleri: İnsan değerlidir çalışmasında düşüncelerimizi yazmak beni rahatlattı.

Canlandırma Etkinlikleri: İnsan haklarının öneminin farkına vardık. İnsan haklarının neden korunması gerektiğini yazmak beni bilinçlendirdi. İnsan haklarını koruyan kurum ve kuruluşları yazmak beni bilgilendirdi. Mahkeme etkinliğinde bize yapılan haksızlığı nasıl savunacağımızı gördük. Onur, şeref ve gurur kavramlarının bizim için önemini anladık. AİHM sonuçlarını yazmak İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurduğumuzda nasıl bir süreç izleneceğini öğrenmemizi sağladı.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Gördüğümüz fotoğraflar insan hakları için utanç vericiydi. Sözleşmelere ile ilgili maddeleri ayırdık. Evet ve hayır etkinliğinde sessizce durumu bedenimizle anlatmaya çalışmamız çok etkileyiciydi

Canlandırma Etkinlikleri: Belirli kelimeleri kullanarak haklar ile ilgili maddeler yazdık. Ek protokol çalışması öğretici oldu ben daha önce ek protokolleri bilmiyordum. Fotoğraflarla afiş çalışması yaptık.

4.gün.

Isınma Etkinlikleri: Eğitim hakkı üzerine düşündük, eğitimde fırsat eşitliği ve eğitimin haklar açısından farklı tanımlarını öğrendim.

Canlandırma Etkinliği: Eğitim hakkı elinden alınan bir çocuk için çözüm üretmek önemliydi.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: Haksızlığa uğrayan çocuklar olduk.

Canlandırma Etkinlikleri: Gazete haberi oluşturduk ve manşet yazık. Gerçek haberleri okuduğumuzda insan haklarının herkesin bilmesini istedim.

Kısa filmler/belgeseller: Yaşanan olaylara insan hakları bakışıyla bakmamı sağladı. Belgeseldeki çocukları görmek beni üzdü ama konuyla ilgili bir şeyler yapıldığını öğrenmiş oldum.

Sunum: İnsan değerlidir çünkü onur sahibidir ve olanaklar varlığıdır.

Yedinci katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde “Eylemin niyeti önemli. Değer yargıları insan değerini azaltan bir şey.”, “Özel hayata müdahale edilmemelidir. İnsanlar düşüncelerini ifade etme özgürlüğüne sahiptir.”, “İnsan haklarının öneminin farkına vardık. İnsan haklarının neden korunması gerektiğini yazmak beni bilinçlendirdi.”, “İnsan haklarını koruyan kurum ve kuruluşları konuşmak beni bilgilendirdi.”, “ Mahkeme etkinliğinde bize yapılan haksızlığı nasıl savunacağımızı gördük.”, “Onur, şeref ve gurur kavramlarının bizim için önemini anladık.”, “AİHM sonuçlarını yazmak İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvurduğumuzda nasıl bir süreç izleneceğini öğrenmemizi sağladı.”, “Ek protokol çalışması öğretici oldu ben daha önce ek protokolleri bilmiyordum.”, “Eğitim hakkı üzerine düşündük, eğitimde fırsat eşitliği ve eğitimin haklar açısından farklı tanımlarını inceledik.”, “Eğitim hakkı elinden alınan bir çocuk için çözüm üretmek önemliydi”, “Gerçek haberleri okuduğumuzda insan haklarının herkesin bilmesini istedim.” ve “İnsan değerlidir çünkü onur sahibidir ve olanaklar varlığıdır.” İfadelerinin dikkat çekici olduğu belirlenmiştir.

Sekizinci Katılımcı

1. gün.

Isınma Etkinlikleri: Eğitimciyi tanıdık yeni gelen arkadaşlarımızla kaynaştık.

Canlandırma Etkinlikleri: Niyet ve sonuç tartışması yaptık. Niyetin önemini anladım.

Dedikodu yaparak insanların özel hayat mahremiyetine girildiğini öğrendim.

2.gün.

Isınma Etkinlikleri: İnsan değerlidir çalışmasında görüşlerimi aktardım. İnsan hakları konusunda bilinç kazandım. Hepimizin uğrayabileceği bir haksızlık durumunda kendimi savunmak beni mutlu etti.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: BM sözleşmelerini öğrendim. Çocuk haklarının bir öğretmen olarak eğitimime aktarmam gerektiğini anladım.

Canlandırma Etkinlikleri: Verilen konularda insan hak maddeleri oluşturduk. Ek protokol örneği oluşturduk. Haklar üzerine eslik gördüğümüz yanları belirledik, bir kaç gün önce hakları bilmiyorken artık bunları yapıyorum.

4.gün.

Isınma etkinlikleri: Eğitim hakkını düşündük, fikirlerimizi söyledik.

Canlandırma etkinlikleri: Eğitim nedir, eğitim hakkı nedir ve çocuğun eğitimi nasıl olmalıdır üzerine düşündük ve sırayla ikişerli grupların fikirlerini dinledik. 12 yaşında Ayşe isimli kız çocuğuna ailesi tarafından evlenme baskısı yapıldığını canlandırdık. En güzel yanı izleyicinin alkışla durdurup istediği karakterin yerine geçebilmesiydi. Ayşe'nin hangi haklarının ihlal edildiğini konuştuk.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: Olaylara farklı bakış açılarından bakmanın yararını anladım. Ne olursa hak ihlali olurdu düşündüm.

Canlandırma Etkinlikleri: Çocuklarla ilgili yapılan çalışmalarda ortaya çıkan örnekler biz öğretmenlerin bakışını değiştirmek ve geliştirmek açısından faydalı oldu.

Kısa filmler/belgeseller: Duyarlılığımızı arttıracak kısa filmler izledik. Gerçeklerden kaçmamamız gerektiğini hatırladım. İnsan haklarının ihlal edildiği durumları izlemek bana bir şeyler yapmam gerektirdiğini düşündürdü. Sahip olduğumuz önemli haklara farkına vardım.

Sunumlar: İnsan hakları ve hukukla ilgili kavramları öğrenmek önemliydi.

Sekizinci katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Niyet ve sonuç tartışması yaptık. Niyetin önemini anladım.”, “Dedikodu yaparak insanların özel hayat mahremiyetine girildiğini öğrendim.”, “İnsan değerlidir çalışmasında görüşlerimi aktardım.”, “İnsan hakları konusunda bilinç kazandım.”, “Hepimizin uğrayabileceği bir haksızlık durumunda kendimi savunmak beni mutlu etti.”, “BM sözleşmelerini öğrendim.”, “Verilen konularda insan hak maddeleri oluşturduk. Ek protokol örneği oluşturduk. Haklar üzerine eslik gördüğümüz yanları belirledik, bir kaç gün önce hakları

bilmiyorken artık bunları yapıyorum.”, “12 yaşında Ayşe isimli kız çocuğuna ailesi tarafından evlenme baskısı yapıldığını canlandırdık. En güzel yanı izleyicinin alkışla durdurup istediği karakterin yerine geçebilmesiydi. Ayşe'nin hangi haklarının ihlal edildiğini konuştuk.”, “Olaylara farklı bakış açılarından bakmamın yararını anladım.”, “İnsan haklarının ihlal edildiği durumları izlemek bana bir şeyler yapmam gerektirdiğini düşündürdü”, “Sahip olduğumuz önemli haklara farkına vardım.” ve “İnsan hakları ve hukukla ilgili kavramları öğrenmek önemliydi” ifadelerinin dikkat çekici olduğu görülmektedir.

Dokuzuncu Katılımcı:

1.gün.

Isınma Etkinlikleri: Tanışma etkinliklerinde arkadaşlarımla göz göze geldik.

Canlandırma Etkinlikleri: Yaptığımız etkinliklerde neden sonuç düşündük. Herkesin kendine göre açıklamaları vardı. Özgür karakterinin bilinç koridoru toplumun yargıları hakkında düşünmemi sağladı.

2.gün.

Isınma Etkinlikleri: İnsan değerlidir etkinliğinde insan verdiğimiz değeri tekrar düşünme fırsatı bulduk. Yaptığımız etkinlikte haklarımızı, haklarımızın neden korunması ve kimlerce korunması gerektiğini konuştuk, beklentilerimizin farkına vardık.

Canlandırma Etkinlikleri: Mahkeme sonuçlandırdık ve bir dava hakkında karar verdik . Bir tarafta haksızlığa uğrayan birinin hakkını verirken diğerinin bazı haklarını elinden aldık. Suçlu bile olsa hak ve özgürlüğünün kısıtlanmasının zor olduğunu algıladık.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Duygularımızı beden dili ile ifade ettik. BM sözleşmelerini öğrendim.

Canlandırma Etkinlikleri: Bazı kelimeleri kullanarak sözleşme maddeleri oluşturduk, hepimizin kendisini ifade etmesini sağladığını düşünüyorum. BM maddelerine eklemek yada değiştirmek istediklerimizi yazdık, bu bize BM sözleşme maddelerini değerlendirme imkanı sağladı. Fotoğraflarla afiş hazırladık, biz çocuk olamayan çocuklar sloganı oluşturduk.

4.gün.

Isınma Etkinlikleri: Eğitim hakkı ve eğitim hakkında düşündük insan hakları eğitiminin önemini konuştuk.

Canlandırma Etkinlikleri: İnsan hakları eğitimi konusunda bir arkadaşımız gereksiz olduğunu, bizlerde gerekli olduğunu savunduk, empati kurarak anlamış olduk. Evlenmek istemeyen birinin evlendirilmeye zorlanması ile ilgili drama etkinliği yaptık. Teknik çok güzeldi, alkışla rol değişimi yaptık. Evlendirilmeye zorlanan çocuğun kendini savunmasında haklarını bilmesinin önemini anladık.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: Çocuk haklarının ihlalini maskelerle konuştuk.

Canlandırma Etkinlikleri: Gazeteye haber, başlık, manşet yazdık, çocukları anlamamız için önemliydi. Haberleri değer yargısı ve insan hakları açısından incelememiz olaylara nasıl bakmamız gerektiğini anlamamızı sağladı.

Kısa filmler/belgeseller: Düşünce özgürlüğü filmi ve belgeseli çok etkileyiciydi. Belgesellerde ve kısa filmlerde insanların ve çocukların uğradığı haksızlıkları izledik. Beni en çok kuşların tele dönüştüğü görüntü etkiledi.

Sunum: İnsan hakları eğitimi ile ilgili sunumlar benim için çok öğretici oldu. İhlal durumlarında yardımcı kurumları öğrendiğime sevindim.

Dokuzuncu katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Özgür karakterinin bilinç koridoru toplumun yargıları hakkında düşünmemi sağladı.”, “İnsan değerlidir etkinliğinde insan verdiğimiz değeri tekrar düşünme fırsatı bulduk.”, “Yaptığımız etkinlikte haklarımızı, haklarımızın neden korunması ve kimlerce korunması gerektiğini konuştuk, beklentilerimizin farkına vardık.”, “Mahkeme sonuçlandırdık ve bir dava hakkında karar verdik .”, “Bir tarafta haksızlığa uğrayan birinin hakkını verirken diğerinin bazı haklarını elinden aldık. Suçlu bile olsa hak ve özgürlüğünün kısıtlanmasının zor olduğunu algıladık.”, “BM sözleşmelerini öğrendim.”, “Bazı kelimeleri kullanarak sözleşme maddeleri oluşturduk, hepimizin kendisini ifade etmesini sağladığımı düşünüyorum.”, “ BM maddelerine eklemek yada değiştirmek

istediklerimizi yazdık, bu bize BM sözleşme maddelerini değerlendirme imkanı sağladı”. “Evlendirilmeye zorlanan çocuğun kendini savunmasında haklarını bilmesinin önemini anladık.”, “Haberleri değer yargısı ve insan hakları açısından incelememiz olaylara nasıl bakmamız gerektiğini anlamamızı sağladı.”, “Düşünce özgürlüğü filmi ve belgeseli çok etkileyiciydi”, “Beni en çok kuşların tele dönüştüğü görüntü etkiledi.”, “İnsan hakları eğitimi ile ilgili sunumlar benim için çok öğretici oldu.” ve “İhlal durumlarında yardımcı kurumları öğrendiğime sevindim.” ifadelerinin dikkat çekici bulunmuştur.

Onuncu Katılımcı:

1.gün:

Isınma Etkinliği: Tanışma etkinlikleri hareketliydi.

Canlandırma Etkinliği: Eylemin niyetinin önemli olduğu çalışması yaptık. Değer yargılarının insan üzerindeki etkisini öğrendik. İnsanlar değer yargısına göre davranmadığında özgürleşirler. İnsanların özel hayatları ile ilgili mahremiyet hakları vardır.

2.gün.

Isınma Etkinlikleri:İnsan değerlidir çalışması sonucunda değerli olduğumuzu hatırladık. Eğitici haksızlığa uğradığımızı nasıl anlayacağımızı, haksızlıklarda kendimizi nasıl savunacağımızı gösterdi. İnsan onurunun önemini gördük.

Canlandırma Etkinlikleri: Mahkeme sonucunu kendi cümlelerimizle yazmamız beni mutlu etti.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Slayt gösterisi izledik. İnsanlara yapılan zulümleri gördük beni çok hüznlendirdi bundan sonra evet hayır etkinliği yaptık, evet hayırları yansıtan fotoğraflar çekmemiz çok hoşuma gitti. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi maddelerinin bulunduğu küçük kağıtları ayırdık, kartonlara yapıştırdık. Ardından orijinal sözleşmeler ile kıyasladık.

Canlandırma Etkinlikleri: Kendi insan hakları maddelerimizi kartlara yazdık, insanların daha ne gibi haklara sahip olabileceğini gördük. İşkence gören, zorla çalıştırılan, hakları verilmeyen kişilerin fotoğraflarından afiş hazırladık.

4.gün.

Isınma Etkinlikleri: İnsan hakları ,eğitim ve çocuk eğitimi hakkında çalıştık.

Canlandırma Etkinlikleri: Eğitimin amacını ve gerekliliğini belirten konuşmalara ve tartışmalar yaptık. İnanmadığımız halde inanmadığımız konuyu savunmak benim bu tip insanların neden böyle düşündüğünü anlamamı sağladı. Öyle biri olmadığımı sevindim.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: Haksızlığa uğrayan çocukların gözüyle kendimizi ifade etme olanağı bulduk.

Canlandırma Etkinlikleri: Gazete haberi yazarak haksızlığa uğramış kişinin hangi haklarının gasp edildiği ile ilgili haber yaptık. Bu karşı tarafın bakış açısını kazandırdı. Gazete haberleri yorumlanarak insan hakları ve değer yargıları bakımından değerlendirme yapıldı. AİHM'e mektup ile başvuru yaptığımız etkinlik benim için çok önemli oldu, kendi hakkım çiğnendiğin de ve çözümü ülkemde bulamadığımda nasıl bir şey yazmam gerektiğini artık biliyorum.

Kısa filmler/belgeseller: İnsanların istismara uğradıkları belgeseller ve filmler izlemek beni çok etkiledi. İnsanların uğradıkları haksızlıkları tekrar hatırladık.

Sunumlar: Sunumlar her gün olmasına rağmen hareketli etkinliklerden sonra olduğundan sıkılmadım. Çok şey öğrendim felsefe ile ilgili öğrendiklerime çok mutluyum. Nietzsche bana hep çok karmaşık gelmişti ama onun bir fikrini etkinlikler ile fark etmeden öğrenmişim.

Onuncu katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “. Değer yargılarının insan üzerindeki etkisini öğrendik.”, “İnsanlar değer yargısına göre davranmadığında özgürleşirler.”, “İnsanların özel hayatları ile ilgili mahremiyet hakları vardır.”, “İnsan değerlidir çalışması sonucunda değerli olduğumuzu hatırladık.”, “ Eğitici haksızlığa

uğradığımızı nasıl anlayacağımızı, haksızlıklarda kendimizi nasıl savunacağımızı gösterdi.”, “ İnsan onurunun önemini gördük.”, “ İnsanlara yapılan zulümleri gördük beni çok hüznlendirdi bundan sonra evet hayır etkinliği yaptık, evet hayırları yansıtan fotoğraflar çekmemiz çok hoşuma gitti.”, “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve Çocuk Hakları Sözleşmesi maddelerinin bulunduğu küçük kağıtları ayırdık, kartonlara yapıştırdık. Ardından orijinal sözleşmeler ile kıyasladık.”, “Kendi insan hakları maddelerimizi kartlara yazdık, insanların daha ne gibi haklara sahip olabileceğini gördük”, “AİHM’e mektup ile başvuru yaptığımız etkinlik benim için çok önemli oldu, kendi hakkım çiğnendiğin de ve çözümü ülkemde bulamadığımda nasıl bir şey yazmam gerektiğini artık biliyorum.”, “Sunumlar her gün olmasına rağmen hareketli etkinliklerden sonra olduğundan sıkılmadım.” ve “Çok şey öğrendim felsefe ile ilgili öğrendiklerime çok mutluyum. Nietzsche bana hep çok karmaşık gelmişti ama onun bir fikrini etkinlikler ile fark etmeden öğrenmişim.” İfadeleri dikkat çekici olarak belirlenmiştir.

On birinci katılımcı

1.gün.

Isınma Etkinlikleri: Tanışma etkinliklerinde rahat hissettim, mutlu oldum.

Canlandırma Etkinlikleri: Etkinliklerimizden önce olaylarda sonucun önemli olduğunu düşünüyordum artık niyetinde önemli olacağını düşünmeye başladım.

2. gün.

Isınma Etkinlikleri: Adaletin bir borç olduğunu düşünmek farklı ve önemli geldi.

Canlandırma Etkinlikleri: Mahkeme kararlarını yazmaya çalışmamız çok ilginç bir etkinlikti, fikirlerimin değerli olduğunu hissettim.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Evrensel İnsan Hakları Beyanamesi duyduğum ama içeriğini bilmediğim bir şeydi, maddeleri incelemek haklarımı öğrenmemi sağladı.

Canlandırma Etkinlikleri: Birleşmiş Milletler sözleşmelerine ek protokoller yazmamız bana farklı bir bakış açısı kazandı. Etkinlikler arası sözlü değerlendirmeler yapmamız benim fikirlerimin önemsendiğini hissetmemi sağladı.

4. gün.

Isınma Etkinlikleri: Hak ve eğitim üzerine konuştuk.

Canlandırma Etkinlikleri: Bireylerin haklarının farkında olmasının kendisine yapılacak haksızlıkları engellemesi ve başkalarına haksızlık yapmaması için önemli olduğunu anladım

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: Ayrımcılık, sosyal adalet, kültürel ve sanatsal yaşama katılma hakkı ve sağlık düzeyine kavuşma hakkı gibi kavramların içeriğini öğrendim.

Canlandırma Etkinlikleri: Haberleri tartışmamız, kendi fikirlerimizi arkadaşlarımızla paylaşmamız bana çok şey kattı.

Kısa filmler/ Belgeseller: Her gün etkinliklerde kısa filmler ve belgeseller olması beni çok etkiledi. Özellikle “Taşlaşan Vicdanlar” filmi beni çok etkiledi. Belgeseller ve Alo 150 gibi tanıtıcı reklam filmleri, komisyon tanıtımları da çok bilgilendirici oldu.

Sunumlar: İzleme komiteleri, komisyonlar, komiteler ve komiserlikler olduğunu ilk defa duydum. Her gün sunumlarda bir çok bilgi öğrendim.

On birinci katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Etkinliklerimizden önce olaylarda sonucun önemli olduğunu düşünüyordum artık niyetinde önemli olacağını düşünmeye başladım.”, “Adaletin bir borç olduğunu düşünmek farklı ve önemli geldi.”, “Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi duyduğum ama içeriğini bilmediğim bir şeydi, maddeleri incelemek haklarımı öğrenmemi”, “Etkinlikler arası sözlü değerlendirmeler yapmamız benim fikirlerimin önemsendiğini hissetmemi sağladı.”, “Bireylerin haklarının farkında olmasının kendisine yapılacak haksızlıkları engellemesi ve başkalarına haksızlık yapmaması için önemli olduğunu anladım”, “Ayrımcılık, sosyal adalet kültürel ve sanatsal yaşama katılma hakkı ve sağlık düzeyine

kavuşma hakkı gibi kavramların içeriğini öğrendim”, “Her gün etkinliklerde kısa filmler ve belgeseller olması beni çok etkiledi.”, “Özellikle “Taşlaşan Vicdanlar” filmi beni çok etkiledi. Belgeseller ve Alo 150 gibi tanıtıcı reklam filmleri, komisyon tanıtımları da çok bilgilendirici oldu.” ve “İzleme komiteleri, komisyonlar, komiteler ve komiserlikler olduğunu ilk defa duydum. Her gün sunumlarda bir çok bilgi öğrendim.” ifadeleri dikkat çekici bulunmuştur.

On ikinci Katılımcı

1.gün.

Isınma Etkinlikleri: Alacağım eğitimin sıkıcı olacağını düşünüyordum ama tanışma etkinlikleri çok eğlenceli geçti.

Canlandırma Etkinlikleri. Bugüne kadar düşündüğüm bazı fikirlerimle ilgili sorguladım kendimi. Şiddet gören bir kişinin neler düşünebileceğini ve neler yapabileceğini anladım.

2. gün.

Isınma Etkinlikleri: İnsanın değerini , insan haklarının insanın onurunu korumayı amaçlandığını öğrendim. İnsan başarılarının bilim, felsefe, hukuk vb. şeyle olduğunu düşündüm.

Canlandırma Etkinlikleri: Davalar çok etkiledi beni.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Sözleşmeler hakkında bilgi aldım.

Canlandırma Etkinlikleri: Maddeleri uygun sözleşmeye yapıştırmak beni çok heyecanlandırdı. Etkinlik bitimi yerleştirdiğim maddelerin doğru olanlarını görmek beni çok mutlu etti.

4.gün.

Isınma Etkinlikleri: BM çalışmaları çok faydalı oldu. Olay canlandırmalarında kendimi başkalarının yerine koyabildim, sadece kendi haklarımı değil başkalarının haklarını korumam gerektiğini anladım.

Canlandırma Etkinlikleri: Forum tiyatrosu beni çok etkiledi, çok gerçekçiydi, haksızlığa uğrayan benmişim gibi hissettirdi.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: Bir çocuk olarak başımdan geçenleri anlatmak tüylerimi ürpertti.

Canlandırma Etkinlikleri: Beş günlük etkinlikler ve gerçek haberlerden yola çıkmak beni tamamen bir hak savunucusu haline getirdi. AİHM'e başvuruda bulunduğum mektup yazmak kendi çiğnenen hakkımı belirtme imkanı verdi.

Kısa filmler/belgeseller: İnsan haklarıyla ve insanın değeri ile ilgili olan kısa film ve belgeseller hem sanatsal açıdan hem içerik açısından çok etkileyiciydi.

Sunumlar: Eğlendiğimiz, hüznünlendiğimiz, tartıştığımız etkinliklerin aslında çok önemli bilgiler olduğunu sunumlarda fark ettim. Sıkılmadan çok şey öğrenmiş hissettim.

On ikinci katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Bugüne kadar düşündüğüm bazı fikirlerimle ilgili sorguladım kendimi.”, “ Şiddet gören bir kişinin neler düşünebileceğini ve neler yapabileceğini anladım.”, “ İnsanın değerini , insan haklarının insanın onurunu korumayı amaçlandığını öğrendim.”, “ İnsan başarılarının bilim, felsefe, hukuk vb. şeyler olduğunu düşündüm.”, “Sözleşmeler hakkında bilgi aldım.”, “Maddeleri uygun sözleşmeye yapıştırmak beni çok heyecanlandırdı.”, “ Etkinlik bitimi yerleştirdiğim maddelerin doğru olanlarını görmek beni çok mutlu etti.”, “Olay canlandırmalarında kendimi başkalarının yerine koyabildim, sadece kendi haklarımı değil başkalarının haklarını korumam gerektiğini anladım.”, “Forum tiyatrosu beni çok etkiledi, çok gerçekçiydi, haksızlığa uğrayan benmişim gibi hissettirdi.”, “Bir çocuk olarak başımdan geçenleri anlatmak tüylerimi ürpertti.”, “Beş günlük etkinlikler ve gerçek haberlerden yola çıkmak beni tamamen bir hak savunucusu haline getirdi.”, “İnsan haklarıyla ve insanın değeri ile ilgili olan kısa film ve belgeseller hem sanatsal açıdan hem içerik açısından çok etkileyiciydi.”, “Eğlendiğimiz, hüznünlendiğimiz, tartıştığımız etkinliklerin aslında çok önemli bilgiler olduğunu sunumlarda fark ettim. Sıkılmadan çok şey öğrenmiş hissettim.” ve “AİHM'e başvuruda bulunduğum mektup

yazmak kendi çiğnenen hakkımı belirtme imkanı verdi.” ifadeleri dikkat çekici bulunmuştur.

On üçüncü Katılımcı

1.gün.

Isınma Etkinlikleri: Dönem başı olmasından dolayı yeni arkadaşlarım atanmıştır.

Onlarla ve eğitimcimizle tanışmak eğlenceli bir şekilde oldu.

Canlandırma Etkinlikleri: Kaza yapan arabada kişilerin kendini savunma şekilleri beni çok düşündürdü.

2.gün

Isınma Etkinlikleri: İnsanın haklarının neden korunması gerektiğini düşünmek ve arkadaşlarımın düşüncelerini öğrenmek önemliydi. İnsan haklarını koruyan kurumları bugüne kadar bilmediğimi fark ettim.

Canlandırma Etkinlikleri: Gerçek mahkeme kararları görmek, AİHM'deki davaların niteliğini anlamak önemliydi.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Savaşlar hakkında düşündüm ve insan haklarının bir çok kısmının ihlal edildiğini düşündüm.

Canlandırma Etkinlikleri: Sözleşmeler ile ilgili bir komisyon oluşturmamızın istendiğinde kendimi çok değerli ve sorumlu hissettim.

4.gün.

Isınma Etkinlikleri: Eğitim hakkında birbirimizin düşüncelerini öğrenmemiz önemli bir süreçti.

Canlandırma Etkinlikleri: Eğitimcimiz kendi yaptığı eğitim programı ile ilgili komisyon kararı, bakan görüşmesi yapmamızı istediğinde İnsan hakları eğitiminin gerekliliğini bizde daha iyi anladık içselleştirdik.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: İstismar üzerine düşündüm.

Canlandırma Etkinlikleri: Gazete haberleri yazmak durumun ciddiyetini fark etmemi sağladı.

Kısa filmler/ belgeseller: Haklar konusunda duygularımızı uyardı, seçilen filmleri dikkat çekici buldum. İzlediğimiz zaman, etkinlik geçişleri açısından çok yerindeydi.

Sunumlar: İnsan hakları ile ilgili bir çok bilgiyi öğrenme şansım oldu.

On üçüncü katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Kaza yapan arabada kişilerin kendini savunma şekilleri beni çok düşündürdü.”, “İnsan haklarını koruyan kurumları bugüne kadar bilmediğimi fark ettim.”, “Gerçek mahkeme kararları görmek, AİHM’deki davaların niteliğini anlamak önemliydi.”, “Savaşlar hakkında düşündüm ve insan haklarının bir çok kısmının ihlal edildiğini düşündüm.”, “Sözleşmeler ile ilgili bir komisyon oluşturmamızın istendiğinde kendimi çok değerli ve sorumlu hissettim.”, “Eğitcimimiz kendi yaptığı eğitim programı ile ilgili komisyon kararı, bakan görüşmesi yapmamızı istediğinde İnsan hakları eğitiminin gerekliliğini bizde daha iyi anladık içselleştirdik.”, “Haklar konusunda duygularımızı uyardı, seçilen filmleri dikkat çekici buldum. İzlediğimiz zaman, etkinlik geçişleri açısından çok yerindeydi.” ve “İnsan hakları ile ilgili bir çok bilgiyi öğrenme şansım oldu.” İfadeleri dikkat çekici bulunmuştur.

On dördüncü Katılımcı

1. gün.

Isınma Etkinlikleri: Tanışırken eğlendik. Çok hareketli başladık.

Canlandırma Etkinlikleri: Rol kartları ile yaptığımız etkinlikte parası olmadığı için kursa gidemeyen çocuğun kursa gitmesinin sağlanması beni çok etkiledi. Namus cinayeti ile ilgili canlandırmada beni çok düşündürdü. Etkinlikler arası geçişlerde eğitiminin sorular sorması, fikrimizi sorması beni mutlu etti.

2.gün.

Isınma Etkinlikleri: Mahkemede kendimi savunmak beni çok zorladı. İnsanın haklarını bilmesinin önemli olduğunu anladım.

Canlandırma: AIHM' ne bireysel başvuru yapılabildiğini öğrendim

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Ekonomik, Kültürel ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi'ni ilk defa öğrendim.

Canlandırma Etkinlikleri: İnsan- onur- akıl , Irk-renk-dil kelimelerinden insan hakları ile ilgili bir madde yazabileceğimi hiç sanmazdım.

4.gün.

Isınma Etkinlikleri:Resim çizme etkinliğinde çok eğlendim.

Canlandırma Etkinlikleri: İnsan hakları eğitiminin ülkemizde neden gerekli olduğu ile ilgili rapor yazmak bana çok fikir verdi.

5. gün.

Isınma Etkinlikleri: Farklı türden haksızlıklar üzerine etkinlikler yaptık, ayrımcılık üzerine konuştuk.

Canlandırma Etkinlikleri: Çocukların yaşadığı haksızlıkları yazmak çok zordu, insan hakları bilincine herkesin ulaşması lazım.

Kısa Filmler/Belgeseller: İlgi çekiciydi. Filmleri keşke daha geniş kitleler izleyebilse. Eve gittiğimde eşime de bulup izletmeye karar verdim ama bazıları festival filmiymiş bulmayacağım sanırım.

Sunumlar: Öğrendiklerimi dışarıdaki arkadaşarımla paylaştım, öğrencilerimede öğreteceğim.

On dördüncü katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Rol kartları ile yaptığımız etkinlikte parası olmadığı için kursa gidemeyen çocuğun kursa gitmesinin sağlanması beni çok etkiledi.”, “ Namus cinayeti ile ilgili canlandırmada beni çok

düşündürdü.”, “Etkinlikler arası geçişlerde eğitimcinin sorular sorması, fikrimizi sorması beni mutlu etti.”, “ Mahkemede kendimi savunmak beni çok zorladı. İnsanın haklarını bilmesinin önemli olduğunu anladım.”, “AİHM’ ne bireysel başvuru yapılabildiğini öğrendim.”, “İnsan hakları eğitiminin ülkemizde neden gerekli olduğu ile ilgili rapor yazmak bana çok fikir verdi.”, “Çocukların yaşadığı haksızlıkları yazmak çok zordu, insan hakları bilincine herkesin ulaşması lazım.”, “Filmleri keşke daha geniş kitleler izleyebilse.”, “Eve gittiğimde eşime de bulup izletmeye karar verdim ama bazıları festival filmiymiş bulmayacağım sanırım.” ve “Öğrendiklerimi dışarıdaki arkadaşarımla paylaştım, öğrencilerime de öğreteceğim.” ifadelerini kullandığı görülmektedir.

On beşinci katılımcı

1.gün.

Isınma Etkinlikleri: Eğlenceli başladık umarım sıkıcı devam etmez.

Canlandırma Etkinlikleri: Düşünce özgürlüğü ile ilgili sempozyum hazırlamak benim düşüncelerimi değiştirdi yaptığım canlandırmada beni düşüncelerimi ifade etme hakkım konusunda cesaretlendirdi.

2.gün.

Isınma Etkinlikleri: Hakları bilmenin önemini anladım.

Canlandırma Etkinlikleri: AİHM kararları benim için ilginçti. Dava raporlarının gerçek olması öğreticiydi.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Gerçek Sözleşmeleri incelemek benim için önemliydi. Daha önce belgeleri hiç görmemiştim.

Canlandırma Etkinlikleri: Komisyonlar ve raporlar oluşturmamız sözleşmelerin oluşturulma sürecini anladım.

4.gün.

Isınma Etkinlikleri: Öğretmen olarak eğitim kavramı hakkında çok eksik olduğumu anladım.

Canlandırma Etkinlikleri: İnsan hakları eğitiminin nende gerekli olduğunu artık biliyorum. Öğrencilerime insan hakları öğretmenin bir yasal sorumluluğum olduğunu öğrendim.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: Toplumda yapılan hak ihlali olaylarına daha duyarlı olmam gerektiğini hissettim. Kendimi hakkı ihlal edilmiş bir çocuğun yerine koymak farkındalığımı arttırdı. Aslında ne kadar sorunsuz bir çocukluk geçirdiğimi fark ettim. Kendi adıma şanslı olduğumu ama başkaları adına birçok şey yapmam gerektiğini düşündüm.

Canlandırma Etkinlikleri: Kısa sürede haber yazabilmem yaratıcılık yönümü geliştirdiğimi düşündürdü. Yaptığım haberin can sıkıcı olduğunu düşünsem de, tüm insanlara duyurmak ve başkalarına mesaj vermek çok hoşuma gitti. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru mektubu yazmamız kendi hakkımı savunmamı sağladı.

Kısa Filmler/Belgeseller: Bazı filmler kanımı dondurdu ama herkesin izlemesi lazım.

Sunumlar: Eğlenceli etkinliklerden sonra sıkıcı gelmedi hatta etkinliklerde aklımda oluşan bazı soruların cevabını aldım.

On beşinci katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Düşünce özgürlüğü ile ilgili panel hazırlamak benim düşüncelerimi değiştirdi yaptığım canlandırmada beni düşüncelerimi ifade etme hakkım konusunda cesaretlendirdi.”, “ Hakları bilmenin önemini anladım.”, “Canlandırma Etkinlikleri: AIHM kararları benim için ilginçti. Dava raporlarının gerçek olması öğreticiydi.”, “Gerçek Sözleşmeleri incelemek benim için önemliydi. Daha önce belgeleri hiç görmemiştim.”, “ Komisyonlar ve raporlar oluşturmamız sözleşmelerin oluşturulma sürecini anladım.”, “Toplumda yapılan hak ihlali olaylarına daha duyarlı olmam gerektiğini hissettim.”, “Bazı filmler kanımı dondurdu ama herkesin izlemesi lazım”, “Eğlenceli etkinliklerden sonra sıkıcı gelmedi

hatta etkinliklerde aklımda oluşan bazı soruların cevabını aldım.” ve “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuru mektubu yazmamız kendi hakkımı savunmamı sağladı.” ifadeleri dikkat çekici bulunmuştur.

On altıncı Katılımcı

1.gün.

Isınma Etkinlikleri: Çok hareketli başladık, başta biraz çekindim ama sonra çok eğlendim.

Canlandırma Etkinlikleri: Özgür karakterinin iradesi, fiziksel ihtiyaçlar duyan yanı ve bilgili yanı olarak canlandırdıklarımız ve bilinç koridorunda konuştuklarımız beni çok etkiledi. İnsan olan herkesin insan haklarını hak ettiğini öğrenmek beni çok mutlu etti.

2.gün.

Isınma Etkinlikleri: İnsan onuru üzerine çalışmalar beni düşündürdü.

Canlandırma Etkinlikleri: Dava konusu ve içeriği, kararlar çok ilginçti.

3.gün.

Isınma Etkinlikleri: Bildirgeler hakkında çok ayrıntılı çalışmalara yaptık, akılda kalıcı oldu.

Canlandırma Etkinlikleri: Kendim madde yazabileceğimi düşünmezdim benim için önemliydi. Bununla birlikte etkinlik aralarında değerlendirme yapmamız, fikirlerimizin ve duygularımızın önemli olduğunu hissettirmekte.

4.gün.

Isınma Etkinlikleri: Eğitimin önemini tekrar anladım. Ama hoşgörü, ayrımcılığı önleyen gibi kavramlar ile eğitim tanımlamasını daha önce bilmiyordum.

Canlandırma Etkinlikleri: İnsan haklarını öğrencilerime de bir şekilde anlatmam öğretmem gerektiğini fark ettim.

5.gün.

Isınma Etkinlikleri: İhlal edilen hakları bize yapılmış gibi düşündüğümüz sessiz an çok gerçekçiydi hepimiz hissederek cevap verdik sanırım.

Canlandırma Etkinlikleri: Gazete kupürü ve bizim manşet oluşturmamız etkileyiciydi. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru mektubu yazmam, kendi ihlal edildiğini düşündüğüm hakkımı anlatmamı sağladı.

Kısa Filmler/ Belgeseller: Bu eğitimde beni drama çalışmaları ve belgeseller çok etkiledi.

Sunumlar: Çok öğreticiydi ve sıkıcı olmadı, çünkü hem canlı etkinliklerden sonraydı hem de sorular ile tartışmalara açık yapıldı.

On altıncı katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, “Özgür karakterinin iradesi, fiziksel ihtiyaçlar duyan yanı ve bilgili yanı olarak canlandırdıklarımız ve bilinç koridorunda konuştuklarımız beni çok etkiledi. İnsan olan herkesin insan haklarını hak ettiğini öğrenmek beni çok mutlu etti.”, “Kendim madde yazabileceğimi düşünmezdim benim için önemliydi.”, “Bununla birlikte etkinlik aralarında değerlendirme yapmamız, fikirlerimizin ve duygularımızın önemli olduğunu hissettirmekte.”, “Eğitimin önemini tekrar anladım. Ama hoşgörü, ayrımcılığı önleyen gibi kavramlar ile eğitim tanımlamasını daha önce bilmiyordum.”, “İnsan haklarını öğrencilerime de bir şekilde anlatmam öğretmem gerektiğini fark ettim.”, “İhlal edilen hakları bize yapılmış gibi düşündüğümüz sessiz an çok gerçekçiydi hepimiz hissederek cevap verdik sanırım.”, “Gazete kupürü ve bizim manşet oluşturmamız etkileyiciydi”, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuru mektubu yazmam, kendi ihlal edildiğini düşündüğüm hakkımı anlatmamı sağladı.”, “Bu eğitimde beni drama çalışmaları ve belgeseller çok etkiledi.” ve “Çok öğreticiydi ve sıkıcı olmadı, çünkü hem canlı etkinliklerden sonraydı hem de sorular ile tartışmalara açık yapıldı.” ifadeleri dikkat çekici bulunmuştur.

4.4. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formuna İlişkin Bulgular:

Aşağıdaki tablolarda Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme formundaki sorulara deney grubu katılımcılarının verdiği yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3.14. 'de deney grubu katılımcılarının Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Beyaz Şapka Statüsünde verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 14. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Beyaz Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar:

BEYAZ ŞAPKA (Tarafsız Şapka)	
Kişi	Değerlendirmesi
1.	İyi bir uygulama idi
2.	Başarılı bir eğitimdi
3.	Eğitime katılan herkesin konu ile ilgili fikir belirtme fırsatı bulabildiğini ve haklar konusunu ayrıntılı olarak inceleme fırsatı bulduğunu düşünüyorum
4.	Konu hakkında herkesin fikrinin ayrıntılı olarak alındığını düşünüyorum
5.	Seminer zamanında olması beni ilk bakışta yoğun olduğumuz için (okul açılışı hazırlıkları) tedirgin etti ama çok başarılı bir çalışma oldu. Konu akışının doğru planlanması ve bana çok şey kattığını bildiğim etkinlikler sayesinde İyi ki yoğun dönemde olsam bile bu seminere katıldım. Bana enerji verdi. Aslında hızlı okul temposuna çabuk alışmama neden oldu.
6.	Çok memnun kaldığım eğitimlerden biriydi. Çok verimli ve faydalı oldu benim için. Tüm insanların alması gereken bir eğitimdir. Bu eğitim yaygınlaştırılmalı.
7.	Gerekli ve verimli bir eğitimdi. Herkesin faydalanması ve bilgilendirilmesi gerekir.
8.	Başarılı bir çalışma olduğunu düşünüyorum
9.	İnsan haklarının var olduğunu düşünme fırsatı buldum
10.	Özgürce fikrimizi söyledik. Haklar konusunu daha detaylı ve görsel şekilde öğrendik
11.	İnsan hakları ve çocuk hakları konusunda ayrıntılı bilgilendirme yapıldı
12.	Oldukça yararlı ve iyi hazırlanmış bir eğitim süreciydi. Başlayan her çalışmada yeni bir sürpriz ile karşılaştım. Farklı alanlarda bizi etkiledi
13.	Çalıştığımız kurumlarda kullanılması gerektiğini düşününce son derece gerekli bir eğitimdi. Bir hayli uğraşmış, oluşturulmuş etkinlikler ve yaratıcı çalışmalarla eğlenceli hale getirilmişti
14.	Başarılı bir programdı
15.	Haklarımın bilincinde olmamı sağlayan bilgileri öğrendim
16.	İnsan hakları bilgisi verildi

Çalışmaya katılan öğretmenler E. Bono'nun altı şapka düşünme tekniğindeki "Beyaz Şapka" statüsünde fikirlerini beyan etmişlerdir. Eğitimin etkili olduğu, başarılı olduğu, etkileyici olduğu, katılımcıların konu ile ilgili görüşlerini ifade etme fırsatı bulabildiğini, haklar konusunun ayrıntılı incelendiği, konu akışının doğru planlandığı, verimli ve faydalı olduğu, gerekli bir eğitim olduğu, insan haklarının var olduğunu düşündürdüğü, haklar konusunda ayrıntılı bilgilendirme alındığı, başlayan her çalışmada yeni bir sürpriz ile karşılaşıldığı, gerekli bir eğitim olduğu, hayli uğraşarak

hazırlanmış bir program olduğu, etkinliklerin eğlenceli hale getirildiği ve insan hakları bilgisinin kazanıldığı düşünceleri yoğunluk kazanmıştır.

Tablo 3.15.' de Deney grubu katılımcılarının Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Kırmızı Şapka Statüsünde verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 15. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Kırmızı Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar:

KIRMIZI ŞAPKA (Duygusal Şapka)	
Kişi	Değerlendirmesi
1.	Belgeseller beni çok duygulandırdı
2.	Düşündüm, yaşamımızı düşününce insanlar arası eşitlik olmadığından uygulaması zor bir durum olduğunu düşününce kızgınlık hissediyorum
3.	Üzerinde çalıştığımız haberleri okuduğumda hissettiğim üzüntüyle beraber genel olarak yeni şeyler öğrendiğim için mutluyum
4.	Farklı nitelik ve nicelikte haberlerin üzüntüye ve şaşkınlığa neden olması, farklı şeylerin öğrenilmesi
5.	İhtiyaç duyduğum bir seminer konusu olması, sunan ve hazırlayan Sultan öğretmenimden pozitif enerji almam, konu akışının güzel olması da ilgimi arttırdı.
6.	İzlediğim kısa filmler ve slaytlar beni hüznlendirdi. Hatta ağladım diyebilirim. Geçirdiğim 5 gün hiç sıkılmadan geçti. Çok ilgimi çeken konular vardı. Drama şeklindeki paylaşımlarda çok mutlu oldum.
7.	İzlediğimiz kısa film ve belgesellerdeki yaşanan dramlar beni çok üzdü. Keşke böyle olaylar hiçbir yerde yaşanmasa.
8.	Biraz sıkıldım
9.	Hak ihlalleri sonucunda insanların ne kadar acı çektiklerini gördüm ve bu beni çok üzdü
10.	Bazı haberleri izlediğimde çok üzüldüm. Bunun yanı sıra yeni şeyler öğrendiğim için çok mutluyum
11.	Yapılan çalışmalarda, slayt gösterileri ve kısa filmlerde duygulandım
12.	Kendi adıma değerlendirmem gerekirse benim bakış açımı değiştirdi. Çalışma sırasında da kimi zaman hüznlendik, kimi zaman sinirlenip bunaldık, kimi zamanda eğlenceli vakit geçirdik
13.	Çok katı olduğum durumlar üzerine düşünmemi sağladı. En başta kendi değerimin farkında olmak benim için etkileyiciydi. Gösterilen kısa filmler oldukça dokunaklı önyargılarımı kırması açısından önemliydi
14.	Belgeseller beni çok etkiledi
15.	İzlediğimiz kısa film beni üzdü
16.	Çocuklara yapılanların olduğu haberler beni çok sinirlendirdi

Çalışmaya katılan öğretmenle E. Bono'nun altı şapka düşünme tekniğindeki "Kırmızı Şapka" statüsünde fikirlerini beyan etmişlerdir. Kısa film ve belgesellerin duygulandırdığı ve önyargıları kırdığı, hak ihlalleri konusunda kızgınlık ve üzüntü oluştuğu, yeni şeyler öğrenmekten mutlu olduğu, ihtiyaç duyulan bir eğitim olduğu,

araştırmacının enerjisinin ilgiyi arttırdığı, beş günün sıkılmadan geçtiği, bakış açısını değiştirdiği, katı olduğu düşünölen ve ön yargılı durumlar hakkında düşöndürdüğu ve kendi değerinin farkında olmaktan etkilenildiği düşönceleri yoğunluk kazanmıştır.

Tablo 3.16.' da deney grubu katılımcılarının Altı şapkalı Düşönmeye Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Siyah şapka Statüsünde verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 16. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Siyah Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar:

SİYAH ŞAPKA (Karamsar Şapka)	
Kişi	Değerlendirmesi
1.	Haksızlık yapanları izlemek, savaş görüntüleri çok üzücü
2.	Haklarımı hiç bilmediği fark ettim
3.	Bu eğitimde öğretilenlerin okul öncesi çocuklarına ne şekilde (hangi etkinliklerle) öğretilebileceği konusunda bilgi almak isterdim
4.	Bu eğitimin çocuklara nasıl uygulanacağı hakkında bilgi almak isterim
5.	Karamsar gördüğüm konu videolar, kısa filmlerdi. Ama bu durumda gerçekleri yansıttığı için farkındalığımı arttırdı.
6.	İzlediğim slaytlarda biraz karamsarlığa kapıldım. İnsanların hakları her zaman her dönemde gasp ediliyor. Hatta şiddet, eziyet gören insanlar var ve ben bundan nefret ediyorum. Bir de cinsel istismar haberleri okudum ve sinirlerim çok bozuldu.
7.	Hakları çiğnenen çocukları, insanları ve başlarından geçen olayları öğrenince içime hüznün çöktü
8.	Okul dışında uygulanmasını isterdim
9.	Acı çeken insanların ve acı çektirenlerin çokluğu .Bu durumun akıbeti düşündürdü.
10.	Bu hakları öğrenen kişilerin kimse tarafından engellenmeden hakkını savunabileceğinden kuşkuluyum
11.	Mahkemelerin konu aldığı durumlar ülkede yaşananlar konusunda karamsarlığa sürükledi
12.	İzlediğim videolar, filmler çok karamsarlaştırdı. Kurallar ve yasalar varken bunların uygulanamaması daha da can sıkıcı. Ülkemizde yasaların tam uygulanamamış olup, bunların AİHM’de çözülüyor olması T.C. vatandaşı olarak beni çok üzüyor. İncelediğimiz davalarda bunu gördüm
13.	Etkinliğe dair olumsuz duygu ve düşüncelere sahip değilim ancak insan haklarına dair gerekli uygulamaların gerçekleştirileceğine dair inancım zayıf
14.	Gazete haberleri çok üzücüydü
15.	AİHM’e giden dava konuları düşündürücüydü
16.	İnsan hakları uygulanması zor

Çalışmaya katılan öğretmenle E. Bono’nun altı şapka düşünme tekniğindeki “Siyah Şapka” statüsünde fikirlerini beyan etmişlerdir. Hak ihlali ve savaş görüntülerinin çok üzücü olduğu, haklarını daha önce bilmediğini fark ettiği, insan haklarının okul öncesi çocuklarına ne şekilde uygulanacağı hakkında bilgi almak istenildiği, kısa film ve belgesellerin karamsarlık yarattığı ama farkındalık arttırdığı, şiddet,eziyet, istismar görüntü ve haberlerinin nefret duygusu yarattığı ve sinirlendirdiği, insanların

başlarından geçen olayları bilmenin hüznü yarattığı, haklarını engellenmeden savunabileceğinden kuşkulu olduğunu, mahkemelerin konu aldığı durumların ülkede yaşananlar konusunda karamsarlığa sürüklediği ve etkinliğe karşı olumsuz düşünce sahibi olmadığı ancak gerekli uygulamaların olacağına dair inancının zayıf olduğu düşünceleri yoğunluk kazanmıştır.

Tablo 3.17.'de Deney grubu katılımcılarının Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Sarı Şapka Statüsünde verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 17. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Sarı Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar:

SARI ŞAPKA (İyimser Şapka)	
Kişi	Değerlendirmesi
1.	Çok iyi ve çok başarılı idi
2.	Sınıf içi uygulanabilir
3.	Yeni şeyler öğrenmek, insanlık için önemli olan bir konuda bilgi edinmek eğlenceli ve mutluluk verici olduğu kadar yararlıydı da
4.	Yararlı ve verici
5.	Eylül semineri zamanında olması nedeniyle Sultan Hocamın emek vermesi ve konunun bizler için yararlı olduğunu bilmek bu seminere istekli katılmamı sağladı.
6.	Bu tür etkinliklerin insanların yararına olacağını düşünüyorum. Her yaşa, her insana bu eğitimin verilmesi gerektiğini düşünüyorum.
7.	Bu tür etkinliklerle insanların eğitilebileceğini ve dünyanın daha yaşanabilir hale geleceğini düşünüyorum.
8.	İnsan haklarının uygulanabilirliği mutlu etti
9.	“Haklarım varmış yaşasın” demek ne güzel ve onu yaşayabilmek
10.	Bu gibi eğitimlerin yaygınlaşması ve sahip çıkılması
11.	Hakların olduğunu bilmek iyimser bakmamı sağladı
12.	Bir gün her şeyin daha adaletli, demokratik, insancıl olacağına inanıyorum. Çocukların korunması ile ilgili hukuki boyutların olduğunu öğrenmek beni mutlu etti
13.	Yaptığımız canlandırmalar, küçük drama etkinlikleri eğlenceliydi. Sadece bilgi yüklemesinden kaçınıldı
14.	Yeni bilgiler öğrendim
15.	Bildiğim bilgilerin bazılarını tekrar etmiş oldum
16.	Bu eğitimlerin yaygınlaşması gerek, çocuklarıma uygulamaya çalışacağım

Çalışmaya katılan öğretmenler E. Bono'nun altı şapka düşünme tekniğindeki "Sarı Şapka" statüsünde fikirlerini beyan etmişlerdir. Eğitimin yararlı, iyi ve başarılı olduğu, sınıf içi /öğrencilerine uygulanabilir olduğu, insanlık için önemli bir konuda bilgi edinmenin mutluluk verici olduğu, araştırmacının emek verdiğini hissetmenin katılımı olumlu yönde etkilediği, her yaşa ve her insana bu eğitimin verilmesinin gerekli olduğunu düşündürdüğü bu tür etkinliklerle insanların eğitilebileceğini ve dünyanın daha yaşanabilir bir yer olacağını, insan haklarının varlığını görmenin ve uygulanabilirliğini görmenin mutluluk yarattığı, bu gibi eğitimlerin yaygınlaştırılması ve sahip çıkılması, bir gün her şeyin daha adaletli, demokratik ve insancıl olacağına inandığı, çocukların korunması ile ilgili hukuki boyutun olduğunu öğrenmenin mutluluk yarattığı, bilgi yüklemesinden kaçınılarak canlandırmalar ve etkinlikler ile eğlenceli hale geldiği, araştırmacının etkili olduğunu, emek verdiğini ve öğrencilerine uygulamaya çalışacağı düşünceleri yoğunluk kazanmıştır.

Tablo 3.18.'de Deney grubu katılımcılarının Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Yeşil Şapka Statüsünde verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 18. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Yeşil Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar:

YEŞİL ŞAPKA (Yaratıcı Şapka)	
Kişi	Değerlendirmesi
1.	Dramaların bazılarını sınıfta uygulayacağım (yaş grubuna göre düzenleyip)
2.	Tüm öğrencilerim eşit
3.	Konular üzerine verilen örnekler ve drama çalışmaları yaratıcılığımızı son derece destekledi
4.	Örnekler ve drama çalışmaları farklı ve güzeldi
5.	Canlandırmalar, etkinlikler tamamıyla üretkenliğimizi artıran konulardır.
6.	Kendime güvenimi kaybettiği bazı konularda tekrar güvenim perçinlendi. Çok daha yetenekli olduğumu fark ettim, farkındalığımı arttırdı.
7.	Bu tür eğitimleri olan insanlar kendi hayatlarında uygulamalı ve etrafındaki herkesi de bilgilendirmeli.
8.	Haklarımız arttırılabilir
9.	Çalışmalar içindeki drama çalışmaları eğitim için dramanın önemini ve insanların eğitim adına nasıl yönlendirilmesi gerektiğini gösterdi ve hatırlattı.
10.	Hakları öğrenen insanların bazı şeyleri görmezden gelmeyip başka insanlara faydalı olabileceği
11.	Çocuklara da bu konuda faydalı olabilecek, kendilerini ifade edebilecekleri ortam yaratılabilirdi
12.	Araştırmacı bizim hakların korunması ile ilgili fikir üretmemiz için bize kısa filmler ve çalışmalar sundu. Bana göre belki insan haklarına uygun değil ama cezaların daha da ağırlaşması belki biraz daha caydırıcı etki yaratabilir.
13.	Drama etkinlikleri, doğaçlamalar ve canlandırmalar yaratıcıydı. Bu tarz canlandırmaları insan hakları eğitimi vermem gerektiğinde kullanabileceğimi düşünüyorum
14.	Forum tiyatroyu bende çocuklarıma uygulayacağım
15.	Eğitimde kullanacağım
16.	Çocuk hakları eğitimi ile ilgili kendimi geliştireceğim ve bu etkinlikleri kullanmaya çalışacağım

Çalışmaya katılan öğretmenler E. Bono'nun altı şapka düşünme tekniğindeki "Yeşil Şapka" statüsünde fikirlerini beyan etmişlerdir. Drama etkinliklerinin bazılarının sınıfta uygulanabileceği, tüm öğrencilerinin eşit olduğu, konular üzerinde verilen örneklerin ve drama çalışmalarının farklı, güzel olduğu ve yaratıcılıklarını ve üretkenliklerini desteklediği, bu tür eğitimleri alan insanların kendi hayatlarına bilgilerini uygulamaları ve etrafındaki herkesi bilgilendirmesi gerektiği, insan haklarının arttırılabileceği, insanların eğitim adına nasıl yönlendirilmesi gerektiğini gösterdiği ve hatırlattığı, haklarını öğrenen insanların bazı şeyleri görmezden gelmeyip başka insanlara faydalı

olabileceğini, çocuklara da faydalı olabilecek ve kendilerini ifade edecekleri ortam yaratılması gerektiği, insan haklarına uygun olmasa da yasaların daha da ağırlaştırılabileceği, forum tiyatrosu tekniğini öğrencilere uygulayacağı, eğitimde kullanacağı, kendisini çocuk hakları ile ilgili geliştireceği ve burada öğrenilen etkinlikleri uyarlayacağı düşünceleri yoğunluk kazanmıştır.

Tablo 3.19. 'da Deney grubu katılımcılarının Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Mavi Şapka Statüsünde verdikleri yanıtlar bulunmaktadır.

Tablo 3. 19. Çalışma grubunun Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Programı Değerlendirme Formu Kırmızı Şapka Statüsünde Verdikleri Yanıtlar:

MAVİ ŞAPKA (Değerlendiren Şapka)	
Kişi	Değerlendirmesi
1.	Haz verici, mutluluk veren bir çalışma. İnsanı rahatlatıyor, iyi bir uygulama idi.
2.	İnsanlık için değerli bir çalışma
3.	Genel olarak eğitici, eğlenceli bir çalışma oldu
4.	Verimli ve eğlenceliydi
5.	Kişisel gelişimimi destekleyen başarılı bir çalışma idi. Doğru tabir ise Sultan Hocam bir taşa 3 kuş vurdu. Çünkü bende aile bireylerime tüm öğrendiklerimi ve hissettiklerimi anlattım.
6.	Eğitimin içeriği çok güzeldi. Eğitici çok iyi iletişim kuran birisi, hem eğiticinin şahsını hem de etkinlikleri uygulama şeklini çok beğendim.
7.	Genel olarak eğitim verimli geçti. Hak ve özgürlüklerin ne kadar önemli olduğunu anladık. Umarım herkes gerçek anlamda insan haklarını anlar ve uygular.
8.	Bu eğitim daha kısa olabilir
9.	Genel olarak eğitici ve eğlendiriciydi.
10.	Bu eğitim oldukça etkiliydi ve yararı olduğunu düşünüyorum
11.	Etkinlikleri eğlenceli hale getirilmesi ve kısa filmlerin gösterilmesi duygulanım geliştirmemize yardımcı oldu
12.	Oldukça yararlı olduğunu düşünüyorum
13.	Kendi adıma birey farkındalığının arttığını ve bilinç düzeyimi yükseltme gereği duyduğumu söyleyebilirim. Gösterilen kısa filmler, slayt sunuları ve pankart çalışmaları haklarımızı yaşayarak öğrenme açısından başarılıydı
14.	Öğretmenimiz çok sorumluluk sahibi, pozitif enerji veren ve görevine saygılı bir insandır. Konuları etkili bir şekilde anlattı, hiç sıkılmadan öğrendik
15.	Faydalı bir eğitim oldu
16.	Çocuk hakları eğitimi de düzenlenirse çok memnun oluruz

Çalışmaya katılan öğretmenler E. Bono'nun altı şapka düşünme tekniğindeki "Mavi Şapka" statüsünde fikirlerini beyan etmişlerdir. Haz ve mutluluk veren , insanları rahatlatan bir çalışma, insanlık için değerli bir çalışma, etkili, faydalı, eğitici ve eğlenceli bir çalışma, kişisel gelişimi destekleyen başarılı bir çalışma, aile bireylerine öğrenilenlerin aktarıldığı, içeriğin güzel olduğu, araştırmacının iyi iletişim kurduğunu, şahsının , katılımcıların haklarına saygılı olmasının ve etkinlikleri uygulama şeklinin beğenildiği, hak ve özgürlüklerin öneminin anlaşıldığı, herkes tarafından gerçek anlamda insan haklarının anlaşılıp uygulanmasının istendiği, etkinliklerin eğlenceli

hale getirilmesi ve kısa filmlerin uygulanmasının duygulanım yarattığı , birey farkındalığının arttığı ve bilinç düzeyinin yükseltme gereği duyduğu bir çalışma, kısa filmler, slayt sunumları ve pankart çalışmalarının hakları yaşayarak öğrenme fırsatı sunduğu, araştırmacının sorumluluk sahibi, iyi bir enerjisi olan, görevine ve kişilere saygılı olduğu ve konuları etkili bir şekilde anlattığı ve çocuk hakları eğitiminin de düzenlenmesinin istendiği düşünceleri yoğunluk kazanmıştır.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular ve bu bulgulara ilişkin yorumlar üzerinde durulmuştur. Araştırmada nicel boyutu oluşturan alt problemlerden elde edilen istatistiksel bulgular ve nitel bulgular doğrultusunda elde edilen veriler yorumlanmış ve tartışılmıştır. Nitel alt problemlere ilişkin verilerin tematik kodlar yoluyla örgütlenmiş bulguları, araştırmacı yorumu ve tartışması şeklinde kurgulanmıştır.

5.1. İnsan Hakları Ölçeği:

Bu bölümde deney (n=16) ve kontrol (n=16) gruplarının eğitim öncesinde ve sonrasında İnsan Hakları Ölçeği uygulanarak elde edilen istatistiksel bulgular doğrultusunda eğitimin etkililiği durumunun yorumlanmasına yer verilmiştir.

Tablo 3.1.'e bakıldığında katılımcıların insan hakları ölçeği [t (30)=- .597, p > .05] ön test puanlarının deney ($\bar{X}$ =11.38) ve kontrol ($\bar{X}$ =12.31), gruplarına ilişkin t-testi sonuçları incelendiğinde ortalamalar arası farkın anlamlı olmadığı görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmaması her iki gruptaki katılımcıların işlem öncesinde bilgi düzeylerinin eşit olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.2.'e bakıldığında katılımcıların insan hakları ölçeği son test puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir [t (30)= 11.342, p < .05]. Deney ve Kontrol Grubunun İnsan Hakları Ölçeğinin ön test puanlarına ilişkin t testi sonuçları incelendiğinde İnsan Hakları Eğitimi uygulanan deney grubunun ($\bar{X}$ =22.62) bilgi düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Bu durum başka bir ifadeyle deney grubunda uygulanan insan hakları eğitiminin etkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.3 incelendiğinde deney grubu katılımcılarının insan hakları programı uygulamadan önce elde edilen ön test puanlarının ($\bar{X}$ = 11.37), insan hakları programı

uyguladıktan sonrasında artış gösterdiği ($\bar{X} = 22.62$), bu artışın istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir [$t(15) = -8.703, p < .05$]. Bu bulgu başka bir ifadeyle uygulanan insan hakları eğitiminin etkili olduğunu ve ortalama puanları anlamlı bir şekilde arttırdığını söylenebilir. İnsan hakları eğitiminin etkili bulunması, geliştirilen eğitim programının yetişkinlere uygulanmasının uygun olduğu sonucunu göstermektedir. Araştırmada geliştirilen eğitim programının uygulandığı yetişkin grup öğretmenlerdir ve öğretmenlerin eğitim sonucunda insan hakları bilgilerinin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Gündoğdu (2011)'nin tarama modeli kullanarak Türkiye'de yedi coğrafi bölgede 1904 öğretmen ile yürüttükleri çalışmasında öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını incelediği çalışmasının sonucunda Eğitim Fakültelerinde insan hakları eğitimi verilmesinin yararlı olacağı sonucuna ulaşmıştır. Çarıkçı ve Er (2010)'in insan hakları eğitimine yönelik tutumlarını ölçme amacı 604 öğretmen adayı ile yürüttükleri çalışma sonucunda öğretmen adaylarının insan hakları eğitimine yönelik tutumlarının büyük ölçüde olumlu olduğu öğretmenlere insan hakları eğitimi verilmesi gerekliliği sonucuna varmışlardır. Benzer bir araştırma olan, Gözütok, Gülbahar ve Köse (2007)'nin otuz bir öğretmen ile yürüttükleri insan hakları eğitimi çalışmasında e-öğrenme yöntemiyle insan hakları eğitimi alan öğretmenlerin başarı düzeylerini inceledikleri, eğitimin etkili olduğu ve Türkiye'de insan hakları eğitimlerinin artırılması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Tablo 3.4. incelendiğinde kontrol grubu katılımcılarının ön test ve son test puanları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir [$t(15) = 1.705, p > .05$]. Kontrol grubunda anlamlı bir artış olmadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle zaman içinde insan hakları eğitimi almayan grubun insan hakları bilgi düzeylerinde bir fark oluşmaması süreç içinde bu konuya ilişkin herhangi bir bilgilendirme olmamasıyla ilişkilendirilebilir.

İnsan hakları bilgisi için insan hakları eğitimi gereklidir. Eğitim sistemi içinde insan hakları bilgisine sahip eğitimcilerin olması çocukların eğitim sistemi içinde insan hakları bilgisini ve tutumlarını geliştirmelerine olanak tanıyabilir. Gelecekte toplumu oluşturan yetişkin bireyler olacak çocukların vatandaşlık görevlerini insan hakları

bilincine sahip olarak uygulamaları önemlidir. UNESCO (2008) Uluslar arası eğitim tavsiyelerine dayalı olarak Global Yurttaşlık için öngörülen amaç; insan haklarını ahlak olarak benimsemiş bireyler yetişmesidir.

Dünyada eğitim uygulamaları incelendiğinde İngiltere’de yurttaşlık ve uluslar arası anlayış eğitimi; Finlandiya’da insan hakları eğitimi, barış eğitimi, eşitlik ilkesi ve karşılıklı sorumluluklara sahip yurttaş olabilme; İsveç’te demokratikleşme ve eşitlik; Danimarka’da özgürlük ve demokrasiye dayalı bir toplumda etkin katılımçılık ve haklar ve ödevler birlikteliği; Polonya’da düşünce özgürlüğü, eşitlik ve demokrasi; Makedonya’da insan hakları bilgisi, sosyal adalet, ayrımcılığa karşı eğitim öğeleri ders veya konu olarak geniş olarak yer almaktadır (Education in Britain, 1996; Finnish National Board of Education, 1994; National Agency for Education, Stockholm, 1998; Ministry of Education Kopenhagen, 1996; Ministry of National Education, Reform of the Education System Warsaw, 1998; Pedagogical Institute of Macedonian, 1996).

5.2. İnsan Hakları Görüşme Formu:

Bu bölümde katılımcılar tarafından(n=10) eğitim öncesinde ve eğitim sonrasında görüşme tekniği ile hazırlanmış olan İnsan Hakları Görüşme Formlarının analizi sonrasında elde edilen bulgular doğrultusunda yorumlanmasına yer verilmiştir.

Katılımcılar tarafından **“Hak nedir?”** sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo3.5) eğitim öncesi ve eğitim sonrası anlamlı bir farklılık olması dikkat çekici bulunmuştur. Katılımcılar eğitim öncesinde *“ayrıcalıklar, özgürlük, konular ve unsurlar”* gibi cevaplar vermişlerdir. Adalet ve hak görüşünü tanımlamaya en yakın cevap *“eşit dağılım”* kategorisi ile bir kişinin cevabıdır. Bir kişi cevap vermemişken diğer sekiz kişinin cevabı hak kavramı ile ilişkisiz ya da sadece bir özelliği ile ilişkili bulunabilir. Eğitim sonrasında katılımcıların *“borçlu olunan şey, insan olan herkese sağlanması gereken şey ve olanakların gerçekleştirilmesi”* gibi tanımlamalar kullanmaları ve istedik cevapları vermiş olmaları dikkat çekici bulunmuştur. Platon adaleti herkese borç olanın (hak ettiğinin) verilmesi şeklinde tanımlamaktadır. Haksızlık

yapmak iyi fakat haksızlıktan zarar görmek kötü ise bu durumu ortadan kaldırmak için insanların adaletli davranması gerekmektedir (Platon, 331e- 359b, 1962). Cevap veremeyen kişi olmamak ile birlikte her kişinin cevabı hak kavramını karşılamaktadır. Bu durumun geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı'nın hak ve eğitimde hak kavramının temellendirildiği adalet kavramı bilgisini öğretebildiği şeklinde yorumlanabilir.

Etik bilgisi insan hakları bilincini oluşturmada önemlidir. Etik eğitimi ise kişilerin etik ilkeler ile ahlaki kuralları ayırt edebilmeleri ve etik prensipler ile değerlendirme yapabilmeleri için önemlidir. Etik bir biçimde düşünmeyi öğrenen kişi aynı zamanda bilimsel düşünmüş de olacaktır (Morill, 1980).

Katılımcılar tarafından **“Haksızlığa uğradığınızı nasıl anlarsınız?”** sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo3.6) eğitim öncesi ve eğitim sonrası anlamlı bir farklılık olması dikkat çekici bulunmuştur. Katılımcılar eğitim öncesinde *“kısıtlandığımda, haklarımın farkında olduğumda”* gibi kategorilerde cevaplar vermişlerdir. Kısıtlanma durumu kişinin haksızlığa uğramasının bir sonucudur, haklarının farkında olmak ise yaşanan durumun hak ile ilişkilendirilmesi için gereklidir. Sadece bir kişinin *“Haksızlığa uğradığını diğer insanlarla ölçerek”* cevabı, kişinin haksızlığa uğradığının anlaşılması ile ilişkili doğru olabilecek yanıtta en yakın cevap olmak ile birlikte ne ile kıyasladığını belirtmemiştir. Eğitim sonrasında ise sekiz kişinin kendi durumunu aynı durumdaki kişiler ile kıyaslayabilmesi bilgisini içeren kıyaslama kategorisi ile istedik cevabı verdikleri görülmektedir. Bu durumun geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı'nın haksızlığa uğramayı fark edebilme bilgisinin edinilmesinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılar tarafından **“İnsan Hakları Nedir?”** sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo3.7) eğitim öncesi ve eğitim sonrası anlamlı bir farklılık olması dikkat çekici bulunmuştur. Eğitim öncesinde üç kişinin hiç cevap vermediği diğer yedi kişinin ise insan haklarının bir özelliğini dile getirmeleri katılımcıların insan haklarının ne olduğunu tanımlayamadıkları şeklinde yorumlanabilir. Eğitim sonrasında ise yedi kişinin, *“onur, olanak ve değer”* kavramları ile ilişkilendirerek insan haklarını

tanımladığı görülmektedir. İnsan haklarını “*insan onurunu koruyan, insanın olanaklarını gerçekleştirmesini sağlayan, muamele görme ve etme ilkeleri*” olarak tanımlanmıştır. İki kişinin de “*hukuk üstü normlar, vazgeçilemez, devredilemez ilkeler cevaplari*” ile eğitim programında kazandırılması hedeflenen diğer insan haklarının tanımlarını kullandıkları belirlenmiştir. Bu durum geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı’nın, insan hakları tanımının insanın değeri açısından önemli olan insan onuru kavramı ile tanımlanmasında etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Bir başka ifade ile insan haklarının, insanın değerini koruyan ve insanın olanaklarını gerçekleştirmesini sağlayan normlar olduğu bilgisinin edinilmesinde verilen eğitimin etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılar tarafından “***İnsan Hakları Sözleşmeleri’nden bildiğiniz var mı, nelerdir?***” sorusuna eğitim öncesi ve eğitim sonrası verilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo3.8) istatistiksel olarak fark anlamlı bulunmuştur. Eğitim öncesi katılımcılar arasından üç kişinin sadece bir bildirgeyi, “*İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*” cevabını verdikleri görülmüştür. Üç kişinin hiç cevap veremediği ve dört kişinin ilgisiz cevap verdiği belirlenmiştir. Eğitim sonrasında ise katılımcılar arasında cevap vermeyen kişinin bulunmadığı ve bir kişinin ilgisiz cevap verdiği belirlenmiştir. Dokuz kişinin “*İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi*”, dört kişinin “*Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi*”, dört kişinin “*Çocuk Hakları Sözleşmesi*”, üç kişinin “*Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi*”, bir kişinin “*Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi*”, bir kişinin “*Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme*” cevaplarını verdikleri görülmüştür. Birden fazla sözleşme adı belirten kişi sayısının fazla olması dikkat çekici bulunmuştur. Katılımcıların farklı sözleşmeleri belirtmeleri ve sözleşme isimlerini doğru bir şekilde kullanmaları dikkat çekici bulunmuştur. Bu durum geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı’nın insan hakları sözleşmeleri ile ilgili farkındalık yarattığı şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılar tarafından “***İnsan Hakları Sözleşmeleri sizce neyi korumayı hedeflemektedir?***” sorusuna eğitim öncesi ve eğitim sonrası verilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo3.9) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olması dikkat çekici bulunmuştur. Eğitim öncesinde katılımcıların sözleşmelerin neyi koruması gerektiğini

açıklayamadıkları belirlenmiştir. İnsan Hakları Sözleşmeleri “toplumu” korumayı değil kişiyi korumayı amaçlamaktadır. “İnsanları” cevabı ise yetersiz bulunmuştur. Katılımcıların yalnızca “kişilik hakkı” veya “yaşam hakkı” cevaplarını belirtmeleri ise sözleşmelerin sadece kişilik hakkını veya sadece yaşam hakkını korumamakta olması nedeni ile eksik bulunmuştur. “Bireylerin özgürlük alanları” cevabı ise hakların özgürlükleri yarattığı fakat hak kavramının özgürlük kavramı olarak kullanılamayacağı nedeni ile yanlış bulunmuştur. Bir kişi cevap vermemiştir. Eğitim sonrasında ise altı kişinin “insan onurunu”, üç kişinin “insan olanaklarını gerçekleştirme imkanını”, iki kişinin “insanın değerini” cevapları vermeleri istendik cevaplar olarak dikkat çekici bulunmuştur. Bu durum geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı’nın İnsan Hakları Sözleşmelerinin neyi korumayı amaçladığı bilgisinin katılımcılar tarafından kazanıldığı şeklinde yorumlanabilir. Bu araştırmada insan değeri bilgisinin kazanılması amaçlanan hedefler arasında en önemlilerinden biridir. İnsan hakları eğitiminin olanaklar varlığı olan insana saygı duyulması gerektiğinin anlaşılması, iyi niyetin ve değer bilgisinin edinilmesidir. Ürek (2007)’in de belirttiği gibi Kant “iyi isteme” anlayışı ile insan hakları eğitiminin amacı ve metodunun ne olması gerektiğine ışık tutar.

Katılımcılar tarafından “**Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin koruduğu çocuk hakları içinden bildiklerinizi belirtiniz**” sorusuna eğitim öncesi ve eğitim sonrası verilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo3.10) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olması dikkat çekici bulunmuştur. Eğitim öncesi katılımcıların verdiği “güvenlik hakkı, beslenme hakkı” gibi doğru cevap sayısının sıklığı azdır. İfadelerin günlük dile uygun olduğu görülmektedir. Katılımcıların diğer cevapları incelendiğinde ise “istismar, çalıştırılmama ve sevilme” gibi hak olarak tanımlanamayan cevaplar olduğu belirlenmiştir. Üç kişi ise cevap vermemiştir. Eğitim sonrası ise sekiz kişinin “çocukların cinsel obje olarak kullanılamayacağını ve hiçbir çocuğun cinsel istismara maruz bırakılmaması gerektiği”, altı kişinin “çocukların ekonomik sömürüsü” ile ilgili maddeleri, beş kişinin çocukların “fiziksel istismardan korunması” ile ilgili maddeleri, dört kişinin “beslenme hakkını”, üç kişinin “yaşama hakkını”, üç kişinin “güvenlik hakkını”, üç kişinin “eğitim hakkını”, iki kişinin “kültür ve oyun hakkını” doğru bir ifade ile belirttikleri görülmüştür. Bu durum geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı’nın, çocukların sahip oldukları hakların ne olduğunun anlaşılmasında ve

çocukları korumaya yönelik hak maddelerinin hukuki ifadelerinin doğru kullanılmasında etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Kop ve Tuncel (2010)'ın öğretmenlerin çocuk haklarını nasıl algıladıklarını tespit etmek amacı ile İstanbul ilinde, dört yüz öğretmen ile yürüttükleri araştırmada çocuk haklarının çocuklar tarafından veya yetişkinler tarafından bilinmeyen bir kavram olduğunu ve öğretmenlere eğitimler verilerek çocuklar için alternatif çözümler üretecek konuma getirilmeleri gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Bu araştırma Kop ve Tuncel' in öğretmenlere verilen eğitimin etkili olacağı önerisini destekler niteliktedir İHEP öncesi ve sonrası öğretmenlerin çocuk hakları ile ilgili bilgi düzeylerinin arttığı belirlenmiş olması, bu araştırmanın eğitim öncesinde öğretmenlerin çocuk hakları ile ilgili bilgi eksikliklerini eğitim sonrasında giderdiğini göstermektedir. Öğretmenlerin öğrencilerinin haklarına saygılı olabilmeleri için çocuk haklarını bilmelerinin önemli olduğu söylenebilir. Üste (2007)'nin İzmir ve Aydın'da beşinci sınıf öğrencileri arasında yapılan anket çalışması sonucunda, öğrenciler okullarında tam anlamıyla kendilerini güvende hissetmediklerini, eşitlik ilkesinin istenilen düzeyde olmadığını, fikirlerini özgürce ifade edemediklerini, yeterince hoşgörü ve uzlaşma ortamı göremediklerini, öğrenciler arasında barışçıl çözümlerin kolay sağlanamadığını, öğretmenlerin her zaman sevecen olmadığını ve disiplin cezalarının insan onuruna yaraşır biçimde verilmediğini belirttikleri sonucuna ulaşmıştır. Her iki ilde de beşinci sınıf öğrencilerinin insan hakları bakımından temel olarak kabul edilebilecek kavramların okullarında tam anlamıyla oluşmadığını vurguladığı belirtilmiştir. Araştırma sonucunda da İHEP uygulamalarından sonra öğretmenlerin çocukların hakları ile ilgili bilgi edindikleri belirlenmiştir.

Katılımcılar tarafından ***“İnsan hakları eğitimi sizce neyi amaçlamalıdır?”*** sorusuna eğitim öncesi ve eğitim sonrası verilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo3.11) istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunması dikkat çekicidir. Eğitim öncesi *“haklar”* kategorisi ile dört kişinin yakın cevabı verdiği, iki kişinin *“insan davranışı”*, *“kanunlar karşısında eşitlik”* cevabı ile ve *“insanlığı mutlu kılmak”* cevabı ile birer kişinin ilgisiz cevap verdikleri ve bir kişinin cevap vermediği görülmüştür. Eğitim sonrasında ise sekiz kişinin *“insan hakları bilgisi”* kategorisi ile istedik cevabı verdikleri ve üç kişinin *“kişilerin hakları konusunda bilgilendirilmeyi, adaletli davranılması gerektiği bilgisini kazandırmayı, insanın olanaklar varlığı olarak haklarından haberdar edilmesini,*

insana değer vermenin önemini fark edilmesini amaçlaması gerektiğini” gibi ifadeler ile beklendik cevapları verdikleri görülmüştür. Bu durum geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı’nın insan hakları eğitiminin amaçlarının ve insan hakları bilgisinin önemini katılımcılar tarafından fark edilmesinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Araştırmada uygulanan insan hakları eğitiminin amacı insan hakları bilgisinin oluşmasıdır. Rorty (1993)’ün de belirttiği gibi insan haklarının güçlenmesi ve günlük sosyal yaşamda uygulanabilmesi için gerekli bilginin oluşması insan hakları eğitimi ile ilişkilidir.

Katılımcılar tarafından ***“Uluslar arası düzeyde insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.”*** sorusuna eğitim öncesi ve eğitim sonrası verilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo3.12) istatistiksel olarak anlamlı farklılık olması dikkat çekici bulunmuştur. Katılımcıların eğitim öncesi dört farklı kurum ve kuruluş belirttiği, iki kişinin ilgisiz cevap verdiği, üç kişinin cevap veremediği görülmüştür. Eğitim sonrası ise yedi kişinin *“Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi”*, üç kişinin *“Birleşmiş Milletler”*, üç kişinin *“İnsan Hakları Yüksek Komiserliği”*, iki kişinin *“İnsan Hakları Komitesi”*, iki kişinin *“UNICEF”*i, birer kişinin *“Avrupa Konseyi”*, *“Kişisel ve Sosyal Haklar Komitesi”*, *“Çocuk Hakları Komitesi”* ve *“UNESCO”* cevaplarını verdikleri belirlenmiştir. Eğitim sonrası komitelerin belirtilmesi, kurum ve kuruluş adlarının doğru kullanılması, verilen yanıtlardaki çeşitliliğinin artması ve her bir kişinin birden çok kurum belirtmesi dikkat çekici bulunmuştur. Bu durum geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı’nın, insan haklarını korumak amacı ile uluslar arası düzeyde kurulmuş kurumların ve insan haklarını korumaya yardımcı kurumların bilgisinin katılımcılar tarafından edinilmesinde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Katılımcılar tarafından ***“Türkiye’de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.”*** sorusuna eğitim öncesi ve eğitim sonrası verilen yanıtlar incelendiğinde (Tablo3.12) istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olması dikkat çekici bulunmuştur. Eğitim öncesinde katılımcılardan sekiz kişinin hiçbir cevap veremediği, iki kişinin ilgisiz cevap verdiği ve sadece bir kişinin *“İnsan Hakları Komisyonu”* cevabı ile doğru cevap verdiği görülmüştür. Eğitim sonrasında ise

katılımcılardan altı kişinin “*İl ve İlçe İnsan Hakları Komisyonu*”, üç kişinin “*TBMM İnsan Hakları Komisyonu*”, iki kişinin “*İnsan Hakları Derneği*”, iki kişinin “*Mazlum-Der*”, birer kişinin “*Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı*”, “*Türkiye İnsan Hakları Vakfı*” ve “*Af Örgütü Türkiye Şubesi*” cevaplarını verdikleri görülmüştür. Bu durum geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı’nın, insan haklarını koruma amacı ile ulusal düzeyde kurulmuş kurumların veya insan haklarını korumaya yardımcı kurumların bilgisinin katılımcılar tarafından edinilmesinde etkili olduğunu göstermektedir. İnsan hakları eğitimi insan hakları bilgisini, insan haklarına saygı duyma yetisini kazandırmayı, ulusal ve uluslar arası insan haklarını koruma mekanizmalarını bilmeyi ve insan haklarının değerini anlamayı içermelidir (Muntarhorn, 1998).

5.3. İnsan Hakları Günlükleri:

Bu bölümde katılımcılar tarafından (n=16) eğitim süresince her gün düzenli olarak doldurulmuş olan İnsan Hakları Günlüklerinin analizi sonucunda elde edilen bulguların yorumlanmasına ve tartışılmasına yer verilmiştir.

1. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, katılımcının hukuki yargıların insan haklarını koruyacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtmesi, insanın değerini belirleyen insan olanaklarının sağlanmasında insan haklarının korunma gerekliliğini ve bunun hukuk ile mümkün olabileceğini yorumlayabildiğini göstermektedir. Bu bağlamda İHEP’nin bilgi üstü beceriler kazanılmasında etkili olduğu söylenebilir. İnsan Hakları Eğitimi Programının, insanın olanaklar varlığı olarak değerli olduğu olgusunu eğitim alan kişilere kazandırdığı sonucuna ulaşılabilir. Kısa film ve belgesel gösteriminin insan haklarının önemini anlaşılması açısından önemli bir etki yarattığı söylenebilir. Uygulanan eğitim programının, katılımcıların kendi öğrencilerine insan hakları bilgisi kazandırma isteği oluşturduğunun, katılımcıların kendi aralarındaki iletişimi olumlu yönde etkilediğinin ve katılımcıların insan hakları eğitiminin birbirlerine karşı gösterdikleri ayrımcı tutumları değiştirdiğinin belirtilmiş olması insan hakları eğitiminin yalnızca bilgi düzeyinde kazanılmasında değil, aynı zamanda tutum ve davranışların değişmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılabilir.

İnsan hakları normları evrenseldir, haklar eylemler ile gerçekleştirilir. İnsan haklarının gerçekleşmesi için her zaman gerekli olan eylem tarzları doğru eylemler ya da insanın evrensel “yükümlülükleridir” (Birinci, 2011).

2. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, katılımcının değer yargıları ile insanın değerinin ayırımına vardığı söylenebilir. Katılımcının insan onurunun önemini anladığını belirtmesi, insan haklarının insan onuru üzerine temellendirilmesi açısından eğitimin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. İHEP'nin, insan haklarını koruma gerekliliğinin anlaşılmasında ve insan haklarını koruyan kurumlar hakkında bilgi edinilmesinde, AİHM kararlarını yazma etkinliği ile AİHM'nin ve aldığı kararların öneminin fark edilmesinde, BM Sözleşmeleri bilgisinin edinilmesinde, uygulanan etkinlikler ile sözleşmelerin yeniden yazıldığı etkinlikler sayesinde katılımcılar tarafından sözleşme maddelerinin etkili anlaşılmasında, forum tiyatro tekniği ile başkasının hakkını savunabilmenin önemli olduğunun anlaşılmasında, hakkı ihlal edilen kişiler ile empati kurulabilmesinde, çocuk haklarının korunması gerekliliğinin daha iyi anlamlandırılmasında, eylemlerin ve durumların değerlendirilmesi yapılırken insan hakları ve değer yargıları açısından yorumlanabilmesinde, değer yargılarının nelere neden olabileceği hakkında farkındalık kazanılmasında ile hak ve adaletin karşılıklı olması bilgisinin edinilmesinde etkili olduğu söylenebilir.

Değer yargıları ile değer arasındaki farkı ayırt edebilmesi öğretmenin çocuklara model olabilmesi açısından da önem taşıdığı çalışmamızda ortaya konmuştur. Benzer bir şekilde Weber (2012), öğretmenin çocuklara model olurken verdiği etik kodların çocuğun karakter eğitimi açısından önem taşıdığını belirtmiştir.

3. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, insanın değerli olduğunu ve katılımcının kendisini değerli hissettiğini ifade edebilmesi dikkat çekici bulunmuştur. İHEP'nin katılımcının bakış açısını değiştirdiği, kişinin empati kurabilmesinde, insan haklarının ve korunmasının öneminin anlaşılmasında etkili olduğu, insan haklarını koruyan kurum ve kuruluşların öğrenilmesinde, insan hakları dava süreçlerinin anlaşılmasında önemli olduğu, izlenen film ve belgesellerin farkındalık yaratmada etkili olduğu, forum tiyatrunun hakkı ihlal edilen kişiye kendini savunabilme imkanını

canlandırma şansı verdiği için empati kurabilmede etkili olduğu, insan hakları maddelerinin yazılmasının duyarlılıklarını arttırdığı, yaşanan insan hakları ihlallerinin anlaşılmasında etkili olduğu, insan hakları bilgisini alabilecekleri ve şikayette bulunabilecekleri telefon hatları ve kurumlar bilgisinin kazanılmasında etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

4. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde insanın değerli olduğu ve insan onurunun önemi bilgilerinin kazanılmasında, haksızlığa uğrama durumları ile ilgili empati kurulabilmesinde, haksızlığa uğrayan kişilere karşı sorumluluğun fark edilmesinde, kişinin haksızlığa nasıl uğradığını anlayabilmesinde, uluslar arası insan hakları belgeleri ile insan haklarını koruyacak kurum ve kuruluş bilgisinin edinilmesinde İHEP'nin etkili bir program olduğu söylenebilir.

5. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, insanların yaptıkları eylemin sonucundan çok niyetinin önemli olduğu bilgisinin edinilmesinde İHEP'nin etkili olduğu görülmüştür. Benzer bir şekilde Rawls'a göre de insan kendi nedenselliğinin başlatıcısıdır. Dolayısı ile eylemlerinde tercih kapasitesine sahiptir ve bu erdem ile özgürleşebilir, adaletin olması için bu erdem gereklidir (Rawls,1971; Rawls, 1980). Bununla birlikte katılımcının, insan hakları konusunda bilinç kazandığı, uğranabilecek haksızlıklar konusunda ifade şansı bulduğu, haksızlıklara karşı ve adalete taraf olmanın insan hakları açısından önemini fark ettiğini, insan hakları maddelerini yorumlamanın ve eklemeler yapmanın etkili olduğunu, hak ihlallerini hukuk terminolojisi ile ifade edebildiğini, etkinlikler sayesinde felsefenin sıkıcı olmadığını düşündüğünü, kısa film ve belgesellerin akılda kalıcı olduğunu belirtmesi uygulanan eğitim programının ve eğitim stratejilerinin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

6. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, eylemlerin sorumluluğunun kişinin kendisinde olduğu bilgisinin edinilmesinde ve Platon'un insanın üç yanı önermesi ile ilgili bilincin oluşmasında eğitimin etkili olduğu söylenebilir. İnsanın bilgeliğe, cesarete ve akla denk gelen üç yanı vardır. Adalet ise bir erdem olarak bilgelik, cesaret ve aklın kendi üzerine düşenleri yapması ile mümkün olacaktır (Platon, 441c.d., 444c., 1962). Katılımcının programda kazandırılmış adalet kavramının, yargıda

uygulanması gerektiğini belirtmiş olması; eğitim programının bilgi üstü bir düzeyde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca İHEP'nin sözleşme maddeleri konusunda bilinç düzeyini arttırdığı, insan hakları eğitimcisi canlandırmasının insan hakları eğitiminin önemi konusunda farkındalık yarattığı, forum tiyatro yönteminin değer ve haklar konusunda etkili olduğu, maskeler ile hak ihlalinin işlenmesinin hakkı ihlal edilen kişinin saklanmak zorunda bırakılabildiğinin anlaşılmasında etkili olduğu, haber manşeti ve haber yazmanın hak ihlali konusunun anlaşılmasında etkili olduğu, mektup etkinliği ile AİHM'ne nasıl başvurabileceğini ve nasıl bir metin yazmaları gerektiğinin öğrenilmesini sağladığı ve belgeseller sayesinde ırkçılık gibi yapılan ayrımcılıkların anlaşılmasında etkili olduğu görülmüştür.

7. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, eylemin niyetinin önemli olduğunu, değer yargılarının insanın değerini azalttığını, insan haklarının ve korunması gerekliliğinin önemini, AİHM'ne başvurulduğunda nasıl bir süreç izleneceği, insan haklarını koruyan kurum ve kuruluşları, haksızlığa uğranıldığının fark edilme yetisi ve ifade etme yolları, insan onurunun önemi, ek protokollerin ne demek olduğu ve neler olduğu, eğitim hakkının önemi, eğitimde fırsat eşitliği, eğitim hakkı engellendiğinde nasıl çözüm üretilebileceği konularında farkındalık kazandığını belirtmesi, insanın onur sahibi ve olanaklar varlığı olduğunu belirtmesi ve insan hakları bilgisinin her birey tarafından öğrenilmesi gerektiğini belirtmesi İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Katılımcının eğitim sonucunda farkındalık kazandığı konuların önemine Bryk ve arkadaşlarının(2010) Chicago'da devlet okullarında yürüttükleri boylamsal çalışma sonucunda da değindikleri görülmektedir. Öğretmenlerin öğrencilerine eşit davranabilmesi ve fırsat eşitliğinin sağlanması için farklı metotlar ile kapsamlı eğitim verebilecek kalitede öğretmenlerin bulunması, öğretmen yeterliliklerin çeşitli eğitimler ile artırılması ve öğretmenlerin karakterlerinin önemine dikkat çekmişlerdir.

8. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, eylemin niyetinin sonucundan daha önemli olduğu bilgisinin kazanılmasını sağladığı, insanın değerli olduğu konusunda farkındalık yarattığı, sözleşmeler hakkında bilinç oluşturduğu, eğitim öncesi haklarını bilmiyorken artık hak maddesi yazabilecek ve sözleşme metni oluşturabilecek

bilgi kazandığını, olaylara insan hakları açısından bakabilmeye başladığını ve insan hakları ile ilgili hukuki kavramları öğrendiğini belirtmesi İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

9. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, bilinç koridoru etkinliğinin toplumun değer yargıları ve insanın değeri konularında düşünmesini sağladığını, insan haklarının korunmasının önemini ve koruyucu kurum ve kuruluşlar bilgisi edindiğini, bir kişinin suçlu olmasına rağmen haklarının olduğunu öğrendiğini, bir kişinin hakları korunurken diğer kişinin haklarının çiğnenmemesi gerektiğini, BM sözleşmeleri bilgisinin edinildiğini, çocukların haklarını bilmelerinin kendilerini savunmaları açısından önemini fark edildiğini, değer yargıları ve insan hakları açısından haberlerin yorumlanmasının olaylara nasıl bakılması gerektiğini düşündürdüğünü, kısa film ve belgesellerin çok etkileyici olduğunu, sunumların ilgi çekici ve öğretici olduğunu, ihlal durumlarında yardımcı kurumların bilgisinin edinildiğini belirtmesi ile İHEP'nin etkili olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir. Türkiye'deki insan hakları bilincinin yaygınlaştırılması için öğretmenlerin insan hakları eğitimi verilmesi gereklidir. Bu eğitimler eğitimcilerin bilgilerini arttıracaktır ve çocukların eğitimlerinde, insan hakları ile ilgili materyallerin gelişmesinde yardımcı olacaktır. Demokrasi ve insan hakları eğitimi ilkokullarına ve okul öncesine adapte edilebilecek şekilde düzenlenmelidir (Office of the High Commissioner for Human Rights, 2003).

10. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, değer yargılarının insan yaşamındaki etkilerini, insanların değer yargılarına göre eylemde bulunmadıklarında özgürleşebileceklerini, insanların özel hayatları ile ilgili mahremiyet hakları olduğunu, insanın onurunun önemini, hak ihlalinin nasıl engellenebileceğini, sözleşme maddelerini öğrendiğini ve insanın daha ne gibi haklara sahip olabileceğini düşündüğünü, hak ihlalinin yargı yolu ile Türkiye'de çözemediği durumda AIHM'e nasıl başvuracağı bilgisini edindiğini, sunumların etkili olduğunu, felsefe ile ilgili bilgisinin arttığını, Nietzsche'nin düşüncelerinin daha önce katılımcıya karmaşık geldiğini ama bu eğitim etkinlikleri ile farkında olmadan öğrendiğini belirtmiş olması İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Etik değer koruyarak yaşayabilmek ve mesleğimizi etik değer koruyarak yapabilmek için, normlardan ziyade etik değerlerin felsefi bilgisine dayanan

felsefi bir eğitime ihtiyaç vardır. Çünkü böyle bir eğitim, yüz yüze geldiğimiz durumlarda, insan onurunun nerede tehlikede olduğunu gören bir göz kazanmamıza yardımcı olabilmektedir (Kuçuradi, 1998).

11. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, eylemlerin niyetinin önemli olduğunu, adaletin bir borç olduğunu, sözleşme maddelerini incelemenin hakların anlaşılmasında önemli olduğunu, etkinlikler arası değerlendirmeler yapılmasının katılımcının kendisini önemli hissetmesini sağladığını, ayrımcılık, sosyal adalet, kültürel ve sosyal yaşama katılım gibi haklar ile ilgili farkındalık kazandığını, kısa filmler ve belgesellerin çok etkileyici olduğunu, Alo 150 gibi telefon hatlarının öğrenmesini sağladığını ve izleme komiteleri, komisyonlar, komiserlikler ve komiteler ile ilgili daha önce bir bilgisi olmadığını ve bu konuda bilgi edindiğini belirtmesi İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Boston Üniversitesi'nde on dört eğitim fakültesi üyesi ve üç yönetici bir yıl süresince, öğretmenlerin sosyal adalet kavramını bireysel olarak nasıl algıladıkları ve sosyal adaleti öğretmek için bir ortak yöntem bulunması için görüşmeler yapmışlardır. Sonuç olarak adalet ve eşitlik kavramlarının tanımlanması, adaletsizlik kavramının anlaşılması ve bireylerin sosyal adaletin savunucuları olmaları konularının önemi ortaya çıkmış olması, bu araştırmada eğitim içeriğine alınan konuların önemini destekler niteliktedir (Zollers ve ark., 2000).

12. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, katılımcının daha önceki düşüncelerini sorguladığını belirtmiş olması dikkat çekicidir. Bu durum eğitimin kişilerin kendilerini sorgulamalarında etkili olduğunu göstermektedir. Bunun yanı sıra katılımcının şiddet gören bir kişinin düşüncelerini anlamasını sağladığını, insan haklarının insanın değerini ve onurunu korumayı amaçladığını fark ettiğini, İnsan başarılarının bilim, felsefe hukuk vb. şeyler olduğu bilgisini edindiğini, sözleşmeler hakkında bilgi edindiğini, kendi haklarını korumanın yanı sıra başkalarının haklarını koruması gerektiğini, forum tiyatrosu ile haksızlığa uğranıldığında ne hissedildiğini anladığını, etkinliklerin onu bir hak savunucusu haline getirdiğini, kısa film ve belgesellerin sanatsal yönden ve içerik açısından etkileyici olduğunu, eğlenilen, tartışılan veya hüzünlenen etkinliklerin aslında çok önemli bilgiler olduğunu sunumların fark ettirdiğini ve sıkılmadan çok şey öğrendiğini hissettiğini belirtmesi

İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Kerem E,A. ve Kamaraj,I. (2006)'nın dünyadaki farklı ülkelerde erken çocukluk döneminde "Barış Eğitimi" ile ilgili durumu saptamayı amaçladıkları ve 2001-2005 yılları arasında farklı ülkelerde (Atina, Yunanistan-2001, Auckland, Yeni Zelanda-2002, Acapulco, Meksika-2003, Montreal, Kanada-2005) düzenlenen 4 ayrı Dünya Kongresi'ne (The World **Forum** Early Care and Education) katılan beş yüz kişi ile yürüttükleri çalışma okul ve aile eğitimi başta olmak üzere toplumun bilinçlendirilmesine yönelik barış eğitimine ilişkin seminer ve konferanslar verilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır. Örneklem grubunda yer alan ülkelerdeki eğitimcilerin barış eğitimde kullandıkları eğitimsel yöntemlere bakıldığında ise, yaparak yaşayarak (aktif öğrenme ve işbirlikçi öğrenme yaklaşımı) öğrenmeye imkan veren eğitim yaklaşımlarının kullanılmasının önemi üzerinde durulduğu belirtilmiştir.

13. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, insan hakları kurumları bilgisini edindiği, gerçek mahkeme kararlarını görmenin AİHM dava kararlarını niteliğini öğrenme fırsatını verdiğini, hakları ihlal edilen insanlar ve savaşlar hakkında düşündüğünü, sözleşmeler ile ilgili komisyon oluşturma etkinliği ile kendisini önemli hissettiğini, insan hakları eğitiminin gerekliliğini fark ettiğini ve içselleştirdiğini, filmlerin etkileyici olduğunu ve etkinlik geçişleri açısından yerinde olduğunu, insan hakları açısından bir çok bilgiyi edindiğini belirtmiş olması İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

14. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, çocukların sosyal ve kültürel haklarının sağlanmasında taraf devletin yükümlü olmasını, namus cinayetlerini düşündüdüğünü, etkinlik geçişlerinde düşüncelerini aktarabilmesini önemli bulduğunu, haklarını bilmesinin önemli olduğunu fark ettiğini, AİHM'ne bireysel başvuru yapabileceğini öğrendiğini, insan hakları eğitiminin ülkemizde gerekli olduğunu düşündüğünü, insan hakları bilincini her bireyin edinmesi gerektiğini, filmleri daha geniş kitlelerin izlemesini istediğini, öğrendiklerini hayatındaki arkadaşları ve kişiler ile paylaştığını belirtmiş olması İHEP'nin etkili olduğunu düşündürmüştür. Öğretim ortamlarında tüm öğretmenlerin çocukların kültürel geçmişlerine değer vermesi, farklılıkları kabul etmesi, sosyal etkileşim ortamının yaratılmasına çalışılması ve

öğrencilerin öğrenmelerini destekleyecek farklı yöntem ve tekniklerin kullanılması çok kültürlü bir öğretim ortamının yaratılması için gerekli ve önemlidir (Başbay ve Bektaş, 2009).

15. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, etkinliklerin katılımcının kendini ifade etme hakkını sağladığını, haklarını bilmenin önemini fark ettiğini, AİHM dava raporlarının gerçek raporlar olmasının bilgi verici olduğunu, daha önce belgeleri görmediğini belirtmesi, sözleşmelerin oluşturulma sürecini anladığını, toplumda yapılan insan hakları ihlalleri konusunda daha duyarlı olduğunu fark ettiğini, sunumların etkinliklerde aklında oluşan sorulara cevap verdiğini ve AİHM’ne yazılan mektup etkinliğinde kendi hak ihlalini ifade etme şansını yakaladığını belirtmesi İHEP’nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

16. katılımcının İnsan Hakları Günlükleri incelendiğinde, bilinç koridoru etkinliğinde insanda fiziksel ihtiyaçlar duyan yan, bilgili yan ve öfkelenen-coşan yan gibi yanlar olduğunu fark ettiğini, eğitim tanımını hoşgörü, ayrımcılık gibi kavramlar üzerinde tanımlamanın farkındalık yarattığını, insan haklarını öğrencilerine benzer metotlar ile anlatması gerektiğini fark ettiğini, ihlal edilen hakların kendilerine yapıldığını düşündükleri sessiz etkinliğin ona çok şey düşündürdüğünü, gazete kupürü ve manşet oluşturmanın etkileyici olduğunu, drama çalışmalarının ve belgesellerin kendisini çok etkilediğini, sunumların etkileyici ve sıkıcı olmadığını, sunumlardaki tartışmaların kendisine farkındalık kazandırdığını belirtmesi İHEP’nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Katılımcının benzer eğitim metotlarını kullanacak olmasını destekler bir çalışma olarak Yiğittir (2007)’in insan hakları eğitimi alan ilköğretim öğrencileri ile yürüttüğü araştırmasının sonucunda insan hakları eğitiminde kullanılan araçların; olay yazılar, hikayeler, gazete haberleri kullanılmasını, insan hakları konularına öğretim sürecinde daha fazla zaman ayrılmasını ve ders programında hoşgörü ve ayrımcılık konularının arttırılması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

5.4. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Değerlendirme Formu:

Bu bölümde katılımcılar tarafından (n=16) eğitim sonrasında doldurulmuş olan Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Değerlendirme Formu analiz edildiğinde elde edilen bulgular doğrultusunda yorumlanmasına yer verilmiştir.

Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Değerlendirme Formu altı bölümden oluşmaktadır ve katılımcıların insan hakları bilgi ve tutumlarını, İnsan Hakları Eğitimi'nin tüm günlerini, etkinlikleri, kısa film ve belgeselleri, sunumları ve süreci değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Her biri farklı renktedir: Beyaz, kırmızı, siyah, sarı, yeşil, mavi. Şapkaların renkli olması, renklerin birtakım şeyleri bireyin hayalinde canlandırabilmesini kolaylaştırıyor olmasıdır.

Beyaz şapkanın amacı saf bilgiye ulaşmaktır. Beyaz, tarafsız ve objektiftir. Net bilgiler ve sayısal ispatlar sunar. Beyaz şapka sorulara olgulara dayanan cevaplar verir ve yorumlardan kaçınılır (De Bono, 1985).

Beyaz (Tarafsız) Şapka bölümünde (Tablo 3.15) katılımcıların, eğitimin etkili olduğu, başarılı olduğu, etkileyici olduğu, katılımcıların konu ile ilgili görüşlerini ifade etme fırsatı bulunduğu, haklar konusunun ayrıntılı incelendiği, konu akışının doğru planlandığı, verimli ve faydalı olduğu, gerekli bir eğitim olduğu, insan haklarının var olduğunu düşündüğü, haklar konusunda ayrıntılı bilgilendirme alındığı, başlayan her çalışmada yeni bir sürpriz ile karşılaşıldığı, gerekli bir eğitim olduğu, hayli uğraşarak hazırlanmış bir program olduğu, etkinliklerin eğlenceli hale getirildiği ve insan hakları bilgisinin kazanıldığı gibi ifadelerin katılımcılar tarafından kullanılmış olması İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. İnsan hakları eğitimi alanında çalışan eğitimcilerin önemli bir kısmı benzetim, tartışma, öyküleme, drama, rol yapma ve diğer sanatsal etkinlikleri de içeren stratejilerin önemi konusunda hem fikirdirler. İnsan hakları eğitiminin tutum ve davranışlara etki etmesi için tartışma ve pekiştirmeyle koşullandırma ve örnek olma yöntemi etkili olmaktadır çünkü tartışma, duygu ve düşüncelerin açıklanmasına, koşullandırma, yaptırma yaşayarak öğrenme;

örnek olma ise görmeye ve somutlaştırmaya katkıda bulunan yöntemlerdir (Kuzgun, 1982; Kepenekçi, 2000 ve Tibbits,1994).

Kırmızı şapkada olaylara akılcı bakmak yerinde duygular ve sezgiler ile bakılır. Kırmızı öfke, tutku ve duyguyu çağrıştırır. Kırmızı şapka, duygusal bir bakış açısı verir, kişilerin olaylara bakış açısının anlaşılmasını sağlar. Duyguların ortaya konmasıyla, onların düşüncenin bir parçası haline gelmelerini sağlar (De Bono, 1985).

Kırmızı (Duygusal) Şapka bölümünde (Tablo 3.15) katılımcıların, kısa film ve belgesellerin duygulandırdığı ve önyargıları kırdığı, hak ihlalleri konusunda kızgınlık ve üzüntü oluştuğu, yeni şeyler öğrenmekten mutlu olunduğu, ihtiyaç duyulan bir eğitim olduğu, araştırmacının enerjisinin ilgiyi arttırdığı, günlerinin sıkılmadan geçtiği, bakış açısını değiştirdiği, katı şekilde düşünülen ve ön yargılı durumlar hakkında düşündürdüğü ve kendi değerinin farkında olmaktan mutlu olunduğu gibi ifadelerin kullanılması İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Çengelci ve Kaya (2011)'nin hizmet öncesi üçüncü ve dördüncü sınıf sosyal bilgiler öğretmenleri ile yaptıkları nitel araştırma sonucunda, sosyal bilimlerin anlaşılmasında, sosyal, politik, kültürel ve değerlendirmelerinde, barış, demokrasi, özgürlük kavramları hakkında perspektif değiştirilmesinde ve geçmiş gelecek hakkında kişilerin bilgilerini ve değer anlayışlarını filmlerin değiştirdiği sonucuna varmışlardır.

Siyah şapka bölümü karamsar ve olumsuzdur. Siyah şapka düşünmesi kötümserliği taşır ve mantıklı olumsuzluğu yansıtır. Negatif düşünceler üretir. Siyah şapka bir şeyin neden işe yaramayacağını ortaya koyar. Olaylara ya da konuya eleştirel yargı ve karamsar bir bakış açısı getirir (De Bono, 1985).

Siyah (Karamsar) Şapka bölümünde (Tablo 3.16) katılımcıların, hak ihlali ve savaş görüntülerinin çok üzücü olduğu, haklarının daha önce bilmediklerinin fark edildiği, insan haklarının okul öncesi çocuklarına ne şekilde uygulanacağı hakkında bilgi almak istenildiği, kısa film ve belgesellerin karamsarlık yarattığı ama farkındalık arttırdığı, şiddet, eziyet, istismar görüntü ve haberlerinin nefret duygusunu hissettirdiği,

sinirlendirdiği ve insanların başlarından geçen olayları bilmenin hüznü yarattığını belirtmeleri İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Sarı şapka bölümü olumludur. Tavır olarak sarı şapka, siyah şapkanın tam tersidir. Sarı şapkada olumlu düşünme, iyimserlik, faydalara odaklanma ve yapıcı düşünme hakimdir (De Bono, 1985).

Sarı (İyimser) Şapka bölümünde (Tablo 3.17) katılımcıların, eğitimin yararlı, iyi ve başarılı olduğu, sınıf içi /öğrencilerine uygulanabilir olduğu, insanlık için önemli bir konuda bilgi edinmenin mutluluk verici olduğu, araştırmacının emek verdiğini hissetmenin katılımı olumlu yönde etkilediği, her yaşa ve her insan bu eğitimin verilmesinin gerekli olduğunu düşündüğü, bu tür etkinliklerle insanların eğitilebileceğini ve dünyanın daha yaşanabilir bir yer olacağını, haklarını bildiklerini, insan haklarının olduğunu görmenin ve uygulanabilirliğini görmenin mutluluk yarattığını, bu gibi eğitimlerin yaygınlaştırılması ve sahip çıkılması gerektiğini, bir gün her şeyin daha adaletli, demokratik ve insancıl olacağına inandıklarını, çocukların korunması ile ilgili hukuki boyutun olduğunu öğrenmenin mutluluk yarattığını, araştırmacının etkili olduğunu ve emek verdiğini, bilgi yüklemesinden kaçınılarak canlandırmalar ve etkinlikler ile eğlenceli hale geldiği ve öğrencilerine uygulamaya çalışacakları düşünceleri İHEP'nin etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. Uygulanan eğitim programının adalet ve eşitlik düşüncesini anlamlandırmada, hakların öğrenilmesini sağlamada ve kazanılan bilgilerin toplumdaki uyarlanması konusunda etkili olacağı söylenebilir. Deveci, Yılmaz ve Karadağ (2008)'in yirmi altı öğretmen adayı ile görüşme tekniği kullanarak betimsel olarak yürüttükleri çalışmalarının sonucunda öğretmenlere barış eğitimi ile ilgili hizmet içi eğitimler verilmesi gerektiği sonucuna ulaşımlardır. Martin(2010)'in eğitim fakültelerindeki öğretmen adayları ile yürüttüğü ve adayların vatandaşlık eğitimi ile ilgili görüşlerinin alındığı çalışmasının sonucunda öğretmen adaylarının demokratik bir toplumda iyi bir vatandaş olabilmeleri için kendilerinin iyi bir eğitim almaları gerektiği düşüncesinde oldukları sonucuna ulaşmıştır. Bu eğitimin ise disiplinler arası olmasını beklediklerinin ve öğrencilerine nasıl öğretebileceklerini bilmek istediklerinin öğretmen adaylarınca vurgulandığını çalışmasında ortaya koymaktadır.

Yeşil şapka bölümü yeni fikirle ve yeni bakış açıları ile ilgilidir. Daha iyi bir fikir bulabilmek için eski fikirlerden uzaklaşmayı gerektirir. Aynı zamanda bu düşünme şekli; değişim ve değişim yönünde bilinçli ve yoğun çaba harcamayı temel alır (De Bono, 1985).

Yeşil (Yaratıcı) Şapka bölümünde (Tablo 3.18) katılımcıların, drama etkinliklerinin bazılarını sınıfta uygulanabileceği, tüm öğrencilerinin eşit olduğu, konular üzerinde verilen örneklerin ve drama çalışmalarının farklı, güzel olduğu ve yaratıcılıklarını ve üretkenliklerini desteklediği, bu tür eğitimleri olan insanların kendi hayatlarında uygulamaları ve etrafındaki herkesi bilgilendirilmesi gerektiği, insan hakları sözleşmelerinin ve maddelerin arttırılabileceği, insanların eğitim adına nasıl yönlendirilmesi gerektiğini gösterdiği ve hatırlattığı, haklarını öğrenen insanların bazı şeyleri görmezden gelmeyip başka insanlara faydalı olabileceğini, çocuklara da faydalı olabilecek ve kendilerini ifade edecekleri ortam yaratılması gerektiğini, insan haklarına uygun olmasa da yasaların daha da ağırlaştırılabileceği, forum tiyatrosu tekniğini öğrencilere göre düzenleyip uygulayacağı, eğitimde kullanacağı, kendilerini çocuk hakları ile ilgili geliştireceği ve burada öğrenilen etkinlikleri sınıflarında uyarlayacağını belirtmeleri İHEP'in etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. İnsan hakları kültürünün daha güçlü olabilmesi için yeni gelecek nesillerin daha iyi, toleranslı, insancıl ve diğer öğrencilere saygı duyan bireyler olabilmeleri önemlidir (Giulianotti, 2010). İlköğretim diğer insanların haklarına saygıyı, sorumluluğu, işbirliğini, hoşgörüyü ve diğer demokratik değerleri çocuklara kazandırmakla görevli ve bu konuda onlara yardımcı olma imkanına sahip bir kurumdur (Shafer, 1987). Bu bağlamda eğitim programı sonrası öğretmenlerin kendi sınıflarında çocuklara, çocuk hakları ile ilgili bir bilinç ve tutum oluşturma isteğini duymaları, etkinlikleri çocuk haklarına ve çocuklara yönelik düzenleyeceklerini belirtmeleri ve çocukların haklarına saygılı bir ortam düzenlemeye çalışacaklarını belirtmeleri önemlidir. Mehlinger ve Web (1982) tarafından yürütülen iki farklı çalışma sonucunda öğrencilerin demokratik değerleri öğrenmelerinde bilgi merkezli yaklaşımdan çok tutum merkezli yaklaşımın önemine dikkat çekmişlerdir.

Mavi şapka düşünme sürecinin düzenlenmesini ve kontrolünü amaçlar. Ayrıca diğer şapkaların kullanımı ile de ilgilenir. Serinkanlı ve durumu analiz ederek sonuçlar

bulmaya çaba gösteren düşüncelere sahiptir. Bütünü gören şapkadır, düşünme faaliyetini düzenler (De Bono, 1985).

Mavi (Değerlendiren) Şapka bölümünde (Tablo 3.19) katılımcıların, haz ve mutluluk veren, insanları rahatlatan bir çalışma, insanlık için değerli bir çalışma, etkili, faydalı, eğitici ve eğlenceli bir çalışma, kişisel gelişimi destekleyen başarılı bir çalışma, aile bireylerine öğrenilenlerin aktarıldığı, içeriğin güzel olduğu, araştırmacının iyi iletişim kurduğunu, şahsının, katılımcıların haklarına saygılı olmasının ve etkinlikleri uygulama şeklinin beğenildiği, hak ve özgürlüklerin önemini anlaşıldığı, herkesin gerçek anlamda insan haklarının anlaşılıp uygulanmasının istendiği, etkinliklerin eğlenceli hale getirilmesi ve kısa filmlerin uygulanmasının duygulanım yarattığı, birey farkındalığının arttığı ve bilinç düzeyini yükseltme gereği duyduğu bir çalışma, kısa filmler, slayt sunumları ve pankart çalışmalarının hakları yaşayarak öğrenme fırsatı sunduğu, araştırmacının sorumluluk sahibi, pozitif enerji veren, görevine ve kişilere saygılı ve konuları etkili bir şekilde anlattığı ve çocuk hakları eğitiminin de düzenlenmesinin istendiğini belirtmeleri İHEP'in etkili olduğu söylenebilir. Schlag ve Wackerlig (2010)'in İsviçre'de insan hakları eğitiminin nasıl olması gerektiğini ve insan hakları eğitiminin olması gereken niteliğini inceledikleri çalışmalarında, insan hakları eğitiminin vatandaşların haklarını bilmesini sağlamayı, eşitlik düşüncesini anlamlandırılmasını, toplumsal dayanışma için karşılıklı anlayışını geliştirmeyi hedeflemesi gerektiğini ve alınan eğitimin toplumun daha demokratik olmasını sağlayacağını belirtmişlerdir. İnsanların geleneksel yapısını ve etik ilkeleri tartışırken felsefe, sanat, müzik, edebiyat ve tarih konularından yardım almak başarıya ulaşmada etkili olacaktır (Weber, 2012). Değerler eğitiminin etkin olarak verilmesi, hedeflenen değerlerin hakim olduğu bir eğitim ortamını, bu değerlerle donanık eğitimcileri ve bu değerleri görme ve yaşama fırsatını veren eğitim yöntemlerini gerektirmektedir. Bu nedenle değerler eğitiminde kullanılacak yöntemler yaşantı merkezli, üründen çok sürece önem veren ve uygulama ağırlıklı olmalıdır (Yeşil ve Aydın,2007). Lynch (2006)'da alan bilimsel yayınlarını ve sınıf tartışmalarını analiz ettiği çalışmasında da ortaya koyduğu gibi öğretmenlere verilen eğitimler toplumda en az bir çocuğun değişeceği anlamına geldiği için çok büyük bir önem taşımaktadır.

BÖLÜM VI

SONUÇLAR

Bu bölümde Yetişkinlere Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı'nın yetişkinler üzerindeki etkisini ölçmek üzere yapılmış olan bu araştırmada elde edilen verilerin sonuçlarına değinilecektir.

6.1. Deney ve Kontrol Gruplarının İnsan Hakları Ölçeği Ön Test Puanlarının t-Testi Sonuçları:

Deney ve kontrol grubunun İnsan Hakları Eğitimi uygulanmadan önceki bilgi düzeyleri arasında farklılık bulunmamıştır. Bilgi düzeyleri açısından gruplar aynı seviyededir.

6.2. Deney ve Kontrol Gruplarının İnsan Hakları Ölçeği Son Test Puanlarının t-Testi Sonuçları:

Deney grubunda uygulanan insan hakları eğitimini uygulaması sonrasında bilgi artışı konusunda anlamlı bir farklılık elde edilmiştir.

6.3. Deney Grubunun İnsan Hakları Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının t-Testi Sonuçları:

İnsan hakları eğitiminin etkili olduğu sonucu çıkmıştır. Uygulanan insan hakları eğitiminin etkili olduğu ve ortalama puanları anlamlı bir şekilde arttırdığı söylenebilir.

İnsan hakları eğitiminin etkililiği sonucunda geliştirilen eğitim programının yetişkinlere uygulanmasının uygun olduğu sonucuna ulaşılabilir.

6.4. Kontrol Grubunun İnsan Hakları Ölçeği Ön Test ve Son Test Puanlarının t-Testi Sonuçları:

İnsan Hakları Eğitimi uygulanmayan grupta bilgi düzeyinde bir değişiklik olmadığı görülmüştür.

6.5. İnsan Hakları Görüşme Formları Sonuçları:

İnsan Hakları Eğitimi Programı'nın İnsan haklarının etik temellendirilmesi açısından önemli olan "hak" kavramını adalet ile ilişkili olarak öğretebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu eğitimde kullanılan hak kavramı Platon, Aristoteles, Kant ve Nietzsche ile ilişkilendirilmiştir.

İnsan Hakları Eğitimi Programı'nın kişilerin haksızlığa uğradıklarını anlayabilmeleri kendi durumunu benzer durumdaki kişiler ile kıyaslaması gerektiği ile ilgili farkındalık kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

İnsan hakları kavramının anlaşılması ve insanın değeri temellendirilmesi yapılarak yorumlanması için farkındalık kazandırmıştır.

İnsan haklarının insanın onurunu, insanın değerini korumak için oluşturulmuş, insanın olanaklarını gerçekleştirmesine imkan tanıyan, muamele görme ve etme ilkeleri olduğu bilgisinin katılımcılar tarafından edinildiği sonucuna ulaşılmıştır.

İnsan hakları ilkelerinin normlar olduğu ve devredilmez, taviz verilmez, vazgeçilemez, doğuştan sahip olunan haklar olduğu gibi özelliklerinin eğitim programı aracılığı ile öğretilbildiği sonucuna ulaşılmıştır

İnsan Hakları Eğitimi Programı İnsan Hakları Sözleşmeleri ile ilgili farkındalık yaratmış ve eğitimde bir çok önemli sözleşmesinin ve sözleşme maddelerinin katılımcılar tarafından öğrenildiği sonucuna ulaşılmıştır.

İnsan hakları ile ilgili sözleşmelerin insanın onurunu, değerini korumayı amaçladığı ve insanı olanaklarını gerçekleştirme imkanı yarattığı bilgisinin kazanılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çocuk Hakları Sözleşme'sinde geçen hak maddelerinin sözleşmedeki ifade edilmiş biçimleri ile tanımlanması ve her bir katılımcının birden fazla sözleşme maddesi belirtmesi eğitimin çocukların hakları konusunda ve sözleşme maddeleri konusunda etkili olduğunu gösterebilir.

Eğitim hakkının, eğitimde fırsat eşitliğinin, insan hakları eğitiminin amacı ve insan hakları eğitiminin insan hakları bilgisi kazandırmayı amaçladığı konularında katılımcılara farkındalık kazandırılmıştır.

İnsan haklarının korunması veya korunmasına yardımcı uluslar arası kurum ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin bilgisi kişilerin sözleşmelerin oluşturulduğu kurumları bilmeleri, insan haklarını koruma politikalarını oluşturan ve uluslar arası düzeyde insan haklarını koruyacak yetkili mercileri ve koruma politikalarının nasıl oluşturulduğu, yürütüldüğü ve denetlendiği bilgisinin kazanılmasında eğitimin etkili olduğu söylenebilir.

İnsan haklarının korunması veya korunmasına yardımcı ulusal kurum ve kuruluşların bilgisi kişilerin haklarını koruyacak yetkili mercileri bilmeleri ve başvuruların nasıl yapılacağı bilgisini kazandırdığı söylenebilir.

6.6. İnsan Hakları Günlükleri Sonuçları:

Katılımcının hukuki yargıların insan haklarını koruyacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini belirtmesi insanın değerini belirleyen insan olanaklarının sağlanmasında insan haklarının korunma gerekliliğini ve bunun değer bilgisi ve hukuk ile mümkün olabileceğini yorumlayabildiğini göstermektedir, bu bağlamda İHEP'nin bilgi üstü beceriler kazandırdığı söylenebilir.

Katılımcılar tarafından insanın var olan olanaklarının anlaşılması insanın değerinin anlaşılması açısından önemli bulunmuştur. İnsan hakları eğitiminin insan değerinin üzerine kurulması, insan hakları normlarının, hukukun türetilmesi gereken normlar olduğu bilincinin oluşturduğu görülmüştür.

Kısa film ve belgesellerin insan haklarının ihlalleri konusunda bilinç yaratmada etkili olduğu görülmüştür.

İnsan Hakları Eğitimi Programı'nın katılımcılar arasında ayrımcılığı azaltması, iletişim engelleri ve kendini daha rahat ifade edebilme konusunda etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İHEP'in insan haklarının insanın onurunu koruması gerektiği, durumların (olguların) değerlendirilmesinde toplumun değer yargıları ile insanın değerini ortaya koyan değerlendirme biçiminin öneminin katılımcılar tarafından fark edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

İHEP'in insan haklarının korunmasının gerekliliği, koruyan kurum ve kuruluşlar, hak ihlalinin nasıl savunulacağı, BM insan hakları sözleşme maddelerinin öğrenilmesi, AIHM davalarını ve çıkan kararları anlamada etkili olduğu söylenebilir.

Hak ve adalet kavramının karşılıklılık içeren ilkeler olduğunun fark edilmesinde İHEP'nin etkili olduğu görülmüştür.

İHEP'nin kişilere bilgi üstü kazanımlar sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

İHEP'nin insanın değerli olduğu bilgisi, insan haklarının ve korunmasının önemi, insan hakları davalarının içeriği ve kararları bilgisi, hak ihlalleri ile ilgili farkındalık, insan hakları bilgisi ve şikayet için ilgili telefon hatlarını ve ulaşılabilecek kurumların bilgisini kazandırmada etkili olduğu söylenebilir.

İHEP'nin eylemlerin niyetinin sonucundan daha önemli olduğu, felsefi temellendirmenin uygun eğitim stratejileri ile daha anlaşılabilir ve etkili bir biçimde öğretilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Haksızlıklara karşı ve adalete taraf olmanın insan haklarının uygulanabilmesi açısından önemli olduğu bilgisinin kazanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

İHEP'nin eylemlerin sorumluluğunun kişinin kendisinde olduğunun anlaşılmasında ve Platon'un insanın üç yanı önermesi ile ilgili bilincin oluşmasında eğitimin etkili olduğu söylenebilir.

Hak ve adalet kavramının yargıda uygulanması gerektiğini belirtmesi bilgi üstü bir düzeyde etkili olduğu şeklinde yorumlanabilir. İnsan hakları eğitimin gerekliliği ve önemi farkındalığını kazandırmada etkili olduğu söylenebilir.

Hakkı ihlal edilen kişinin insan hakları bilgisi eksikliğinde saklanmak zorunda bırakılabildiğinin anlaşılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

İHEP insan haklarının bilgisinin önemini kazandırdığı sonucuna ulaşılabilir.

Eğitim hakkı ve eğitim hakkının önemini kazandırmada etkili olduğu söylenebilir.

İnsan hakları bilgisinin toplumdaki her birey tarafından kazanılmasının önemini fark etmede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İnsan hakları ile ilgili hukuki kavramların öğrenilmesinde etkili olduğu, BM Sözleşmelerini, sözleşme maddelerini ve ek protokolleri öğrenmede ve hak maddelerini revize edebilmede etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bir kişinin suçlu olsa dahi haklarının ihlal edilmemesi gerekliliği bilgisini ve bir kişinin hakları korunurken diğer kişinin haklarının ihlal edilmemesi gerektiği bilgisinin edinildiği sonucuna ulaşılabilir.

Olayları değerlendirirken değer yargıları ile değil insan hakları açısından değerlendirilmesinin öneminin fark edilmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Nietzsche'nin insanın değer yargılarına göre eylemediği durumlarda özgürleşebildiği düşüncesinin anlaşılmasında etkili olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

İnsanların özel hayatları ile ilgili mahremiyet haklarının olduğu ve değer yargılarına göre kişilerin değerlendirilmemesi gerektiği bilgisinin kazanılmasında eğitimin etkili olduğu söylenebilir.

Hak ihlalini yaşama durumunda Türkiye'de çözüm bulamadığı takdirde AİHM'ne başvurabileceğinin ve başvurunun nasıl yapılacağı bilgisinin edinildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Felsefe ile ilgili önyargılı yaklaşımın değiştiği ve uygulanan farklı stratejiler ile felsefi bilginin katılımcılar tarafından kolay öğrenildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Etkinlikler arası değerlendirme yapılmasının katılımcıyı değerli hissettirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal adalet, ayrımcılık, kültürel ve sosyal yaşama katılım gibi birçok hakkın öğrenildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Alo 150 hattının öğrenildiği, izleme komiteleri, komisyonlar, yüksek komiserlikler konusunda bilgi edinmeyi sağladığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

Katılımcıların daha önceki düşüncelerini sorguladığını ve değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Şiddet gören bir kişinin düşüncelerinin ve hislerinin anlaşılmasını sağladığı sonucuna ulaşılabilmektedir.

İnsan başarılarının bilim, felsefe hukuk vb. şeyler olduğu bilgisini edinildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Kişinin kendi haklarını korumanın yanı sıra başkalarının haklarını koruması gerektiğini ve eğitimin katılımcıları bir hak savunucusu haline getirdiğini söylenebilir.

Kısa film ve belgesellerin sanatsal ve içerik açısından etkileyici olduğunu, eğlenilen, tartışılan veya hüzünlenen etkinliklerin aslında çok önemli bilgilerin içselleştirilmesini sağladığı sonucuna ulaşılabılır.

Sunumların yaşayarak öğrenme etkinliklerinin sonrasında olmasının etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gerçek mahkeme kararlarını görmenin AİHM dava kararlarının niteliğini öğrenme fırsatını verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Hakları ihlal edilen insanlar ve savaşlar hakkında düşündüğünü,

Sözleşmeler ile ilgili komisyon oluşturma etkinliği ile kendisini önemli hissettiğini, insan hakları eğitiminin gerekliliğini fark ettirmede ve içselleştirmede etkili olduğu söylenebilir.

Çocukların sosyal ve kültürel haklarının sağlanmasında taraf devletin yükümlü olduğu bilgisinin edinildiği söylenebilir.

Namus cinayetlerini ve değer yargılarını sorgulamada etkili olduğu söylenebilir.

Etkinlik geçişlerinde katılımcıların düşüncelerini aktarabilmelerinin, kanaat ve ifade özgürlüğü tanınmasının önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların haklarını bilmelerinin önemini fark etmelerinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

AİHM' e bireysel başvuru yapabileceğinin öğrenilmesinde etkili olmuştur.

İnsan hakları eğitiminin ülkemizde gerekli olduğunun fark edilmesinde insan hakları bilincini her bireyin edinmesi gerektiğinin anlaşılmasında etkili olduğu söylenebilir.

Katılımcılar tarafından İHEP'nin herkes tarafından alınması gerektiğini belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların edindikleri bilgileri hayatındaki arkadaşları ve kişiler ile paylaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Toplumda yapılan insan hakları ihlalleri konusunda daha duyarlı olmasını fark etmede etkili olduğu sonucuna ulaşılabilmektedir.

Eğitim tanımını insan hakları, hoşgörü, ayrımcılık gibi kavramlar üzerinde tanımlamanın gerekli olduğu bilgisinin kazanıldığı söylenebilir.

İnsan haklarını öğrencilerine anlatması gerekliliğinin fark edildiği söylenebilir.

Sunumların etkileyici ve sıkıcı olmadığını, sunumlardaki tartışmaların katılımcılara ayrı bir farkındalık kazandırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

6.7. Altı Şapkalı Düşünme Tekniği İnsan Hakları Değerlendirme Formu Sonuçları:

Eğitimin etkili olduğu, başarılı olduğu, etkileyici olduğu, katılımcıların konu ile ilgili görüşlerini ifade etme fırsatı bulabildiği, haklar konusunun ayrıntılı incelendiği, konu akışının doğru planlandığı, verimli ve faydalı olduğu, gerekli bir eğitim olduğu, insan haklarının var olduğunu düşündürdüğü, haklar konusunda ayrıntılı bilgilendirme sağladığı, başlayan her çalışmada yeni bir sürpriz ile karşılaşılmasının akılda kalıcılığı sağladığı, gerekli bir eğitim olduğu, hayli uğraşarak hazırlanmış bir program olduğu,

etkinliklerin eğlenceli hale getirildiği ve insan hakları bilgisinin kazanıldığıının sonuçlarına ulaşılmıştır.

Kısa film ve belgesellerin duygulandırdığı ve önyargıları kırdığı, hak ihlalleri konusunda kızgınlık ve üzüntü oluştuğu, yeni şeyler öğrenmekten mutlu olunduğu, ihtiyaç duyulan bir eğitim olduğu, araştırmacının enerjisinin ilgiyi arttırdığı, beş günün sıkılmadan geçtiği, bakış açısını değiştirdiği, katı olduğu düşünülen ve ön yargılı durumlar hakkında düşündürdüğü sonucuna ulaşılabilmektedir..

Hak ihlali ve savaş görüntülerinin çok üzücü olduğu, haklarını daha önce bilmediğini fark ettiği, insan haklarının eğitiminin çocuklara ne şekilde uygulanacağı hakkında bilgi almak istendiği, kısa film ve belgesellerin karamsarlık yarattığı ama farkındalık arttırdığı, şiddet, eziyet, istismar görüntü ve haberlerinin nefret duygusu yarattığı ve sınırlendirdiği ve insanların başlarından geçen olayları bilmenin hüznü yarattığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Eğitimin yararlı, iyi ve başarılı olduğu, sınıf içi /öğrencilere uygulanabilir olduğu, insanlık için önemli bir konuda bilgi edinmenin mutluluk verici olduğu, araştırmacının emek verdiğini hissetmenin katılımı olumlu yönde etkilediği, her yaşa ve her insan bu eğitimin verilmesinin gerekli olduğunu düşündürdüğü bu tür etkinliklerle insanların eğitilebileceğini ve dünyanın daha yaşanabilir bir yer olacağını, insan haklarının varlığını görmenin ve uygulanabilirliğini görmenin mutluluk yarattığı, bu gibi eğitimlerin yaygınlaştırılması ve sahip çıkılması, bir gün her şeyin daha adaletli ve insancıl olacağına inanıldığı, çocukların korunması ile ilgili hukuki boyutun olduğunu öğrenmenin mutluluk yarattığı, bilgi yüklemesinden kaçınılarak canlandırmalar ve etkinlikler ile eğlenceli hale geldiği ve öğrencilerine uygulama isteği yarattığı sonucuna ulaşılmıştır.

Drama etkinliklerinin bazılarının sınıfta uygulanabileceği, tüm öğrencilerin eşit olduğu, konular üzerinde verilen örneklerin ve drama çalışmalarının farklı, güzel olduğu ve yaratıcılıklarını ve üretkenliklerini desteklediği, bu tür eğitimleri olan insanların kendi hayatlarında uygulamaları ve etrafındaki herkesi bilgilendirmesi gerektiği, insan haklarının arttırılabileceği, insanların eğitim adına nasıl yönlendirilmesi gerektiğini

gösterdiği ve hatırlattığı, haklarını öğrenen insanların bazı şeyleri görmezden gelmeyip başka insanlara faydalı olabileceğini, çocuklara da faydalı olabilecek ve kendilerini ifade edecekleri ortam yaratılması gerektiği, insan haklarına uygun olarak yasaların düzenlenebileceği, eğitim stratejilerinin katılımcılar tarafından da kullanma isteği yarattığı, çocuk hakları ile ilgili geliştirme isteği yaratıldığı ve burada öğrenilen etkinlikleri sınıflarında uyarlayacakları sonucuna ulaşılmıştır.

Haz ve mutluluk veren, insanları rahatlatan bir çalışma, insanlık için değerli bir çalışma, etkili, faydalı, eğitici ve eğlenceli bir çalışma, kişisel gelişimi destekleyen başarılı bir çalışma, aile bireylerine öğrenilenlerin aktarıldığı, içeriğin güzel olduğu, araştırmacının iyi iletişim kurduğunu, şahsının ve etkinlikleri uygulama şeklinin beğenildiği, hak ve özgürlüklerin öneminin anlaşıldığı, herkesin gerçek anlamda insan haklarının anlaşılıp uygulanmasının istendiği, etkinliklerin eğlenceli hale getirilmesi ve kısa filmlerin uygulanmasının duygulanım yarattığı, birey farkındalığının arttığı ve bilinç düzeyinin yükseltme gereği duyduğu bir çalışma, kısa filmler, slayt sunumları ve pankart çalışmalarının hakları yaşayarak öğrenme fırsatı sunduğu, araştırmacının sorumluluk sahibi, pozitif enerji veren, görevine saygılı ve konuları etkili bir şekilde anlattığı ve çocuk hakları eğitiminin de düzenlenmesinin istendiği sonucuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM VII

ÖNERİLER

Bu bölümde, yapılan araştırmanın uygulama sürecine ve elde edilen sonuçlarına ilişkin öneriler belirtilmiştir.

7.1. Araştırma Sonuçlarına Dayanılarak Yapılan Öneriler:

- Yapılan araştırma sonucu insan değeri ve insan onuru kavramlarının insan haklarının anlaşılmasında geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı'nın kullanılabilmesi söylenebilir.
- İnsan hakları bilgisinin oluşması için nasıl etik temellendirme yapılacağı yetisi kazandırılmalı ve insan hakları hukuku ve uygulamaları bilgisinin kazandırılması gereklidir.
- Araştırmada geliştirilen İnsan Hakları Eğitimi Programı insan haklarının hukuk temellerinin yanı sıra etik temellerinin üzerine geliştirilmiş olması, eğitim yöntemlerinin ve tekniklerinin farklılığı ve program değerlendirme ölçümlerinde etkili bulunmuş olması nedeni ile taranmış ilgili alan yazında ulaşılmış olan benzerleri arasında farklılık ve ilk olma özelliği göstermesi nedeni ile araştırmadaki çalışmanın bütün yetişkin gruplara ve/veya eğitimcilerin eğitiminde uygulanması önerilebilir.
- BM İnsan Hakları Sözleşmelerine taraf olan ülkemizde insan hakları bilincinin oluşturulması ve insan hakları eğitiminin toplumdaki her bireye, özellikle kamu çalışanlarına verilmesi yasal bir zorunluluktur. Ülkemizde insan hakları eğitimine yönelik olarak etik ve hukuk temelli, kapsamlı programlar bulunmamaktadır. Bu çalışmadaki programın örnek bir program olarak önerilir.

- Araştırmada geliştirilmiş olan İnsan Hakları Eğitimi Programının okul öncesi kurumlardan başlanarak üniversitelerdeki tüm bölümlerdeki öğrencilere, kamu personeline ve vatandaşlara uygulanması ve uygulanacak kişilerin yaş ve seviyelerine uygun olarak uyarlanıp, uygulanması önerilir.
- İnsan hakları eğitimi verecek kişiler için insan haklarının nasıl öğretilmesi gerektiğine yönelik seminerler ve kaynak materyaller hazırlanması önerilir.
- Araştırmada geliştirilmiş olan İnsan Hakları Eğitimi Programını uygulayacak kişinin eğitimin etkililiği için haklara saygılı bir tutum içinde olması, katılımcıların düşünce ve kanaat özgürlüğüne saygılı olması önerilir.
- Araştırmada geliştirilmiş olan İnsan Hakları Eğitimi Programını uygulayacak kişinin felsefe ve etik bilgisinin olması, etik temellendirmeleri yapabilecek olması, insan hakları hukukuna ve insan hakları bilgisine sahip olması, eğitim formasyonuna sahip olması, eğitim stratejilerini bilmesi ve yaratıcı drama uzmanı olması önkoşullarını sağlamış olması önerilebilir.

7.2. Diğer Araştırmalar İçin Öneriler:

- Ülkemizde insan haklarının etik ve hukuk temelleri ile ilgili yapılmış olan araştırmalar sınırlı sayıdadır. Araştırmaların hem hukuk hem de etik temeller düşünülerek yapılandırılması önerilebilir.
- Ülkemizde etik ve hukuk temelli insan hakları eğitimi ile ilgili yapılmış olan araştırmalar sınırlı sayıdadır. Farklı öğrenim seviyelerindeki ve yaş gruplarındaki ve meslek gruplarındaki bireylerle ilgili deneysel araştırmalar yapılmalıdır. Kalıcılık testi uygulanarak da ilerideki etkileri ölçülebilir.
- Hukukçuların, İnsan Hakları Uzmanlarının ve eğitimcilerin insan hakları ve insan hakları eğitimi ile ilgili görüşlerinin ortaya konabilmesi amacıyla betimsel araştırmalar yapılmalıdır.
- Toplumda insan hakları bilgisinin oluşmasına yönelik geniş çaplı bir program geliştirme çalışması ve proje düzeyinde araştırmaların teşvik edilmesi sağlanmalıdır.

- İnsan hakları bilgisinin ve eğitiminin bireylerin çeşitli farklı özelliklerini etkilemesine yönelik deneysel çalışmalar yapılmalıdır.
- Araştırmada geliştirilmiş İnsan Hakları Eğitimi Programı'nın uygulandığı deney grubun okul öncesi eğitimcileri olması nedeni ile programın son günü ÇHS'ye ayrılmıştır. Programın diğer gruplara uygulanması durumunda son oturumun grubun ilgi ve beklentilerine yönelik düzenlenmesi önerilebilir.
- Toplumsal farkındalık için her seviyedeki kişiyi kapsayacak insan hakları bilgisi ve tutumu oluşturacak eğitim hizmetlerinin sunulması için kurumlar arası (üniversiteler, bakanlıklar, STK'lar ve gönüllüler vb.) işbirlikleri geliştirilmelidir.
- Eğitim sisteminin vizyonu içine temel değerler olarak insan haklarının yerleştirilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılması ve var olan düzenlemelerde takibinin yapılması önerilir.

KAYNAKÇA

- Akad, M. ve Dinçkol, V. B. (2002). *Genel Kamu Hukuku* (2. bs). İstanbul: Der Yayınları.
- Akın, İ. F. (1993). *Kamu Hukuku* (7. bs.). İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Amnesty International. (1996). *First Steps: A Manual for Starting Human Rights Education*. London: Amnesty International-International Secretariat.
- Anderson, C. C. (1982). *İlköğretimde İnsan Hakları*. (Y. Kepenkçi, Çev.). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32(1-2), 227-236.
- Apprah, K.A. (2009). Globalizing Rights. M. J. Gibney (Ed.). *Globalizin Rights*. Oxford: Oxford University Press. 189-233.
- Aristoteles, (1988). *Nikomakhos'a Etik*. (S. Babür, Çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Başaran, İ. E. (1994). *Eğitime Giriş*. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Başbay, A. ve Bektaş, Y. (2009). Çok Kültürlülük Bağlamında Öğretim Ortamı ve Öğretmen Yeterlilikleri. *Eğitim ve Bilim*, 34(152), 30-43.
- Bilim ve Teknoloji Politikası* (1987). Ankara: Devlet Bakanlığı Yayınları.
- Bryk, A .S., Sebring, P. B., Allensworth, E., Luppescu, S. ve Easton, J. Q. (2010). *Organizing Schools for Improvement*. Chicago: University of Chicago Press.
- Birinci, G. (2011). John Wild'in Doğal Hukuk Kuramı: Felsefi Realizmden İnsan Haklarına. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz(12), 19-38.
- Birinci, G. (2009). Kamu Etiği ve İnsan Hakları. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 123-144.

- Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (t.y.). Erişim: 5 Şubat 2012, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin132.pdf
- Birleşmiş Milletler Ekonomik sosyal ve Kültürel Haklar Uluslar arası Sözleşmesi. (t.y.). Erişim: 5 Şubat 2012, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf
- Birleşmiş Milletler Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslar arası Sözleşmesi. (t.y.). Erişim: 5 Şubat 2012, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin133.pdf
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. (t.y.). Erişim: 5 Şubat 2012, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_righths_turkce.pdf
- Bozkurt, E. (2006). *Uluslar Arası İnsan Hakları Hukuku* (2. bs.). Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Çarıkçı, S. ve Er, K. O. (2011). Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi'nde Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının İnsan Hakları Eğitimine Yönelik Tutumları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(24), 54-69.
- Çengelci, T. ve Kaya, E. (2011). Pre-Service Teacher's Opinions Regarding Using Films in Social Studies Education. *Journal of Social Studies Education Research*, 2(1), 115-134.
- Çetinkaya, N. (1998). *Öğretmenlerin ve Öğrencilerin Çocuk Haklarına Bakışının Değerlendirilmesi*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Coşkun, B.(2011). *Felsefi Antropoloji ve İnsan Hakları Kavramı Bağlamında Başka İnsan*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Ankara.
- De Bono, E. (1985). *Six Thinking Hats*. Penguin. UK: Books.
- Deveci, H., Yılmaz, F. ve Karadağ, R. (2008). Pre-Service Teacher's Perceptions of Peace Education. *Eurasian Journal of Educational Research*, 30, 63-80.
- Diemer, A. (1982). İnsan Hakları Araştırmanın Amacı. I. Kuçuradi (Ed.). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* (s. 67-73). Ankara: Meteksan Yayınları.

- Doğan, İ. (2001). *Modern Toplumda Vatandaşlık, Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Donnelly, J. (1989). *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları* (M. Erdoğan ve L. Korkut, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve Eğitim* (M. S. Otaran, Çev.). İstanbul: Başarı Yayınları.
- Dworkin, R. (1977). *Taking Rights Seriously*. London: Duckworth.
- Finnish National Board of Education. (1994). *Framework Curriculum for the Comprehensive School*. Helsinki: Finnish National Board of Education.
- Flowers, N. (2000). *The Human Rights Education Handbook: Effective Practices For Learning, Action and Change*. Minneapolis: The Human Rights Resource Center.
- Foreign Commonwealth Office. (1996). *Education in Britain*. London: Foreign Commonwealth Office.
- Freeman, M. (2002). *Human Rights*. London: Polity Press.
- Galtung, J. (1996). *Bir Başka Açıdan İnsan Hakları* (M. Sözen, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gemalmaz, M. S. (2005). *Ulusal Üstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş* (5. bs.). İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Giulianotti, R. (2010). Human Rights, Globalization and Sentimental Education: The Case of Sport. *Sport in Society: Cultures, Commerce, Media, Politics*, 7(3), 355-369.
- Gökberk, M. (2008). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gözütok, F. D. (2003). Curriculum Development in Turkey. William F. P. (Ed.) *International handbook of curriculum research* (pp. 607-622). London : Lawrence Erlbaum Puplicher.

- Gözütok, F. D., Gülbahar, Y. ve Köse, F. (2007). Teacher Training on Human Rights Through E-Learning. *Ankara University Journal of Educational Sciences*, 40(1), 135-156.
- Griffin, J. (2008). *On Human Rights*. New York: Oxford University Press.
- Gülmez, M. (1994). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları.
- Gülmez, M. (1996). *İnsan Hakları Eğitimi Hakkı*. Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Gülmez, M. (1998). *Belgelerle İnsan Hakları Eğitimi Birleşmiş Milletler Onyılı*. Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Gündoğdu, K. (2011). Candidates Teachers' Attitudes Concerning Human Rights Education in Turkey. *Education and Science*, 36(162), 183-195.
- Güriz, A. (1992). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Gürkaynak, İ. (2005). Çocukların ve gençlerin barış, yurttaşlık ve insan hakları eğitimi: Alternatif kitaplar, alternatif öğretmenler. D. T. Ceylan ve G. Irzık (Ed.). *Nasıl eğitiliyoruz?* İstanbul: Tarih Vakfı.
- Höffe, O. (2004). *Kültürlerarası Tartışmada İnsan Hakları*. İ. Kuçuradi ve B. Peker (Haz.). *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları* (s. 126- 155). Ankara: TFK Yayınları.
- Ife, J. (2008). *Human Rights and Social Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ishay, M.R. (2008). *The History of Human Rights*. California: University of California Press.

- Israel, J.I. (2011). *Democratic Enlightenment Philosophy, Revolution and Human Rights*. New York: Oxford University Press.
- Janis, M. W. (1993). *An Introduction to International Law*. Toronto: Little, Brown and Company.
- Karaşahan, M. (2000). *Yeryüzü Cennetinin Sonbaharı İnsan Haklarının Serencamı*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kant, I. (1982). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi* (İ. Kuçuradi, Çev.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kant, I. (1994). *Pratik Aklın Eleştirisi* (İ. Kuçuradi ve ark. Çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumları Yayınları.
- Kant, I. (2006). *Eğitim Üzerine* (A. Aydoğan, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Keleşoğlu, S. (2008). *Demokrat Yurttaş Niteliklerinin Kazandırılması Açısından 7-8. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi Programı (2000) ile 6-7. Sınıf Sosyal Beceriler Dersi Programının (2005) Karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kepenekçi, Y. K. (2000). *İnsan Hakları Eğitimi*. Ankara: Anı Yayınevi.
- Kepenekçi, Y. K. (2008). *Eğitimciler İçin İnsan Hakları ve Vatandaşlık*. Ankara: Siyasal Basın Yayın Dağıtım.
- Klecker, N. (2009). *Bir İnsan Hakları Eğitimi İçin*. İnsan Haklarının Felsefi Temelleri Uluslar Arası Seminer. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kamaraj, I. ve Kerem, E. A. (2006). Erken Çocukluk Dönemi ‘Barış’ Değerine Evrensel Bir Bakış. *I. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 87-96.
- Kop, Y. ve Tuncel, G. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çocuk Haklarını Algılamaları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 6(1), 106-124.

- Kuçuradi, İ. (1982). *Felsefe ve İnsan Hakları*. İnsan Haklarının Felsefi Temelleri Uluslar Arası Seminer, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- (1988). *Etik*. Ankara: Meteksan.
- (1997). *Yüzyıloomızda İnsan Felsefesi. Takiyettin Mengüşoğlu'nun Anısına*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- (2004). *İnsan Hakları Eğitimi ve Dayanışma İçin Eğitim: Eğiticilerin Eğitimi*. İ. Kuçuradi ve B. Peker (Haz.). *Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları* (375-381). Ankara: TFK Yayınları.
- (2007). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara:Türkiye Felsefe Kurumu.
- (2009). *Nietzsche ve İnsan*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- (2010). *İnsan Hakları Hukuk ve Devlet*. Yayımlanmamış ders notları.
- Kuzgun, Y. (1982). İnsan Hakları ve Eğitim. İ. Kuçuradi (Ed.). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. (s. 157-161). Ankara: Meteksan Yayınları.
- Lister, I. (1982). Issues in Teaching and Learning About Human Rights. *General Education*, 36, 8-13.
- Lyons, G. M. ve Mayall, J. (2003). *International Human Rights In The 21st Century*. New York: Rowman and Littlefield Publishers.
- Lynch, R. V. (2006). Critical-Race Educational Foundations: Toward Democratic Practices in Teaching "Other People's Children" and Teacher Education. *Action in Teacher Education*, 28(2), 53-65.
- Martin, L. A. (2010). A Copmrative Analysis of Teacher Education Students' Views About Citizenship Education. *Action in Teacher Education*, 32(2), 56-69.

- Mengüšođlu, T. (1959). Ontolojik Esaslara Dayanan Felsefi Antropoloji Hakkında Düşünceler. *Felsefe Arkivi*, IV(2), 5. Venedik XII. Milletlerarası Felsefe Kongresi için Almanca hazırlanmış olan tebliğın tercümesidir.
- Mengüšođlu, T. (1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Mercier, A. (1982). İnsan Haklarının Temelleri. İ. Kuçuradi (Ed.). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* (s. 25-38). Ankara: Meteksan Yayınları.
- Michealman, F. (1979). Constituitonal Welfare Rights and A Theory of Justice. N. Daniels (Ed.). *A Critical Studies on Rawls Theory of Justice*. New York: Basic Books.
- Ministry of Education (1998). The Folkeskole. Copenhagen: Ministry of Education .
- Ministry of National Education Department of European Integration and International Cooperation (1998). Reform of the Education System. Warsaw: Ministry of National Education Department of European Integration and International Cooperation.
- Morill, R. L. (1980). *Teaching Values In College*. San Francisco: Jossey-Bass,Inc.
- Mourgeon, J. (1991). *İnsan Hakları* (A. Ekmekçi ve A. Türker, Çev.). Ankara: İletişim Yayınları.
- Muntarhorn, V. (1998). Education for Human Rights. J. Symonidies (Ed.) *Human Rights: New Dimensions and Challenges* (pp. 281-301). Ashgate/Dartmouth/UNESCO: Aldershot.
- National Agency for Education. (1998). Skolan I Sverige. Stockholm: National Agency for Education.
- Neslitürk, S. ve Ersoy, A. F. (2007). Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarının Öğretimine İlişkin Görüşleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3(2), 245-257.

- Nietzsche, F. (2003). *İyinin ve Kötünün Ötesinde* (A. İnam, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2003). *Ahlakın Soykütüğü Üzerine* (A. İnam, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2005). *Putların Batışı*. (M. Tüzel, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Office of the High Commissioner for Human Rights (2003). Summary of National Initiatives Undertaken within the Decade for Human Rights Education (1995-2004). Erişim: 3 Aralık 2011, <http://193.194.138/html/menu6/I/initatives.htm>, <http://www2.ohchr.org/english/issues/education/training/initiatives.htm>
- Orend, B. (2002). *Human Rights: Concept and Context*. Canada: Broadview Press.
- Özman, M. A. (1967). *İnsan Hakları ile İlgili Temel Metinler, Birleşmiş Milletler İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Sağlama ve Koruma*. Ankara: Türk Grubu Yayınları.
- Pazarcı, H. (2004). *Uluslar Arası Hukuk Dersleri* (10. bs.). Ankara: Turhan Kitabevi
- Patton, M. Q. (1987). *How to Use Qualitative Methods in Evaluation*. California: Sage Publications, Inc.
- Pedagogical Institute of Macedonia (1996). Primary Education, Skopje. Macedonia: Pedagogical Institute.
- Platon (1962). *Devlet* (S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Rand, A. (1990). Kapitalizm Nedir? (A. Yayla, Çev.). *Yeni Forum*, 11 (252), 38-48.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Belknap Press of Harvard University Press.
- Rehman, J. (2010). *International Human Rights Law*. New York: Addison-Wesley Longman.

- Reisoğlu, S. (2001). *Uluslar arası Boyutlarıyla İnsan Hakları*. İstanbul: Beta Kitap
- Rorty, R. (1993). Human Rights, Rationality and Sentimentality. S. Shute and S. Hurley (Ed.) *On Human Rights: The Oxford Amnesty: Lectures*. London: Basic Books.
- Scheler, M. (1968). *İnsanın Kosmostaki Yeri* (t. Mengüşoğlu, Çev.). İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Schlag, T. ve Wackerlig, O. (2010). Far away and nearby: Holocaust remembrance and human rights education in Switzerland. *Quarterly Review of Comparative Education*, 40(2), 223-237.
- Shafer, S. F. (1987). Human Rights Education in Schools. N.B. Tarrow (Ed.). *Human Rights Education* (s. 191-205). New York: Pergamon Press.
- Shue, H. (1982). Temel Hakların Evrenselliği. İ. Kuçuradi (Ed.). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri* (s. 39-66). Ankara: Meteksan Yayınları.
- Tepe, H. (2005). *İnsan Haklarının Antropolojik Temelleri*. Ankara: Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi.
- Tepe, H. (2010). Nicolai Hartmann ve Bilgiye Ontolojik Bakış (v-xxi), *Ontolojinin Bilgi Işığında Nicolai Hartmann*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Tepe, H. (2010). *İnsan Haklarının Bilgisel Temelleri*. Yayımlanmamış ders notları.
- Tepe, H. (2012). *İnsanın Kosmostaki Yeri Önsöz*, Max Scheler (H. Tepe, Çev.). Ankara: Bilgesu Yayınevi.
- Tezcan, D., Erdem, M. ve Sancakdar, O. (2002). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Tibbits, F. (1994). Human Rights Education in Schools in the Post Communist Context. *European Journal of Education*, 29(4), 363-376.

- Tuğrul, B. (1993). Okul Öncesi Dönemde Etkin Öğretmen Modeli. *9. Ya-Pa Okul Öncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri Kitabı* (s. 50-62). Ankara: Ya-Pa Yayınları.
- UNESCO. (Ekim 2008). Annual Education Survey and Indicators for Monitoring MDG in LAC Erişim: 10 Ocak 2012, http://www.eclac.cl/MDG/noticias/paginas/1/34331/4_UNESCO_en.pdf
- Uslu, C.(2007). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri: Doğal Hukuk ve Doğal Haklar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uygun,O. (1996). *Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi Yayınları.
- Ürek, O. (2007). Kant’ta İnsana Saygı Duyma Eğitimi. *Kaygı/Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 8, 153-161.
- Üste, B. (2007). İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi. *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review*, 7(1), 295–310.
- Ünal, Ş. (2003). *Devletler Hukukuna Giriş*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Yavlal, N.G.(1999). *Felsefe Açısından Temel İnsan Hakları Belgeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yeşil , R. ve Aydın, D. (2007). Demokratik Değerlerin Eğitiminde Yöntem ve Zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2): 65-84.
- Yiğittir, S. (2007). İlköğretim 7. Sınıf Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinin Gerçekleşme Düzeyi ile İlgili Öğrenci Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, Bahar (174), 293-303.
- Weber, C. (2012). Pre-Service Preparation for Teaching Character and Citizenship: An Integrated Approach. *Action in Teacher Education*, 20(4): 85-95.

Zollers, N. J., Albert L. R. ve Cochran-Smith, M. (2000). In Pursuit of Social Justice: Collaborative Research and Practice in Teacher Education. *Action in Teacher Education*, 22(2): 1-14.

EKLER

EK 1

İNSAN HAKLARI ÖLÇEĞİ

Aristoteles'e göre "iyi ve kötü şeyleri yapmak ve aynı şekilde bunları yapmamak elimizdedir". Bununla anlatmak istediği bütün eylemlerimizden sorumlu olduğumuzdur. Yaptığımız seçimleri isteyerek yapıyoruz, bizi zorlayan bir şey yoktur.

1. Aristoteles'in görüşüne göre aşağıdaki cümleleri söylemiş kişilerden hangisi yaptığı eylemin sorumluluğunu üstlenmektedir?

- B) Sarhoş olduğum için kaza yaptım
- C) Küfür ettiği için dövdüm
- D) Yol boş olduğu için kırmızı ışıkta geçtim
- E) Töre emrettiği için ablamı öldürdüm
- F) Çalışmadığım için sınavı geçemedim

Platon'a göre adalet her kişinin hak ettiğini almasıdır. Platon'un görüşlerine göre insanda bilgi edinen, öfkelenen-coşan yan ve fiziksel ihtiyaçlar duyan yan olmak üzere üç yan vardır. "Adil insan" olabilmek bu yanlar ile ilişkilidir.

2. Platon'a göre adalet nasıl bir ilkedir?

- A) Refah sağlayan bir ilkedir
- B) Eşitlik sağlayan bir ilkedir
- C) Haz sağlayan bir ilkedir
- D) Hak sağlayan bir ilkedir
- E) Demokrasi sağlayan bir ilkedir

Kant, bir şey yaptığımızda nasıl sonuçlandığının değil, o şeyi hangi niyetle yaptığımızın önemli olduğu görüşünü ortaya koymuştur. Bu görüşe göre eylemin yarattığı sonuç iyi olsa bile değerli olmayabilir. Ancak iyi niyet ile yapılan eylem "değerli" olabilir.

3.

- I. Çocuğun değerli olduğuna inandığı için öğrenciyi iyi davranan öğretmen
- II. Özel okulda, kovulmamak için öğrenciyi iyi davranan öğretmen
- III. Velilerinden hediye aldığı için öğrenciyi iyi davranan öğretmen

Kant'ın görüşüne göre yukarıdaki öğretmenlerden hangisinin eylemi değerlidir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I-II
- D) I-III
- E) I-II-III

Nietzsche'ye göre özgür insan değerlendirme yaparken değer yargılarından hareket etmeyen insandır. Çünkü çoğunlukla "iyi" ve "kötü" yüklemi taşıyan değer yargıları toplumdan topluma, yöreden yöreye, çağdan çağa değişen ahlaki yargılardır.

4. Aşağıdakilerden hangisi özgür insan olamaz?

- A) Kendi kendini değiştiren
- B) şüpheci ve sorgulayan
- C) Bir şeye saplanıp kalmayan
- D) Kendi kendisi olmak isteyen
- E) Toplumun yargılarına göre eyleyen

5. İnsan haklarının korunması gerekliliğinin temelinde ne bulunur?

- A) İnsanın tarihi
- B) İnsanın geçmişte yaşadığı savaşlar
- C) İnsanın değerinin bilgisi
- D) İnsanın geçmişte maruz kaldığı işkenceler
- E) İnsanın canlı bir varlık olması

6. İnsan haklarını korumak insana saygı göstermekle mümkündür. Bunun nedenini aşağıdaki seçeneklerden hangisi en iyi şekilde açıklar?

- A) İnsan hakları ilkeleri insanın değerini korumak için oluşturulmuştur
- B) İnsan hakları ilkeleri insanın bilgisini korumak için oluşturulmuştur
- C) İnsan hakları ilkeleri insanın tarihini korumak için oluşturulmuştur
- D) İnsan hakları ilkeleri insanın vicdanını korumak için oluşturulmuştur
- E) İnsan hakları ilkeleri insanın doğasını korumak için oluşturulmuştur

7. İnsan hakları bir gereklilik düşüncesidir. Buna göre, insan olan herkes, insan olduğu için belli bir şekilde muamele görmeli ve belli bir şekilde muamelede bulunmalıdır. Bu nedenle insan haklarına saygı gösterilmelidir.

Buna göre aşağıdaki cümlelerden hangisi insan haklarına saygı göstermenin nedenidir?

- A) İnsan haklarına saygı göstermek entelektüel bir tutumdur
- B) İnsan haklarına saygı göstermek medeni bir tutumdur
- C) İnsan haklarına saygı göstermek insanı değerli kılar
- D) İnsan haklarına saygı göstermek iyi bir tutumdur
- E) İnsan haklarına saygı göstermek mutluluk getirir

8. Aşağıdakilerden hangisi insan onurunun korunmadığı bir durumdur?

- A) Gözaltı süresi boyunca kişinin hakarete uğramaması
- B) İşkence uygulayan polislerin mahkemeye çıkarılması
- C) Cinsel istismar suçu olan bir hükümlünün iletişim haklarının engellenmemesi
- D) Çocukların ekonomik kazanç için kullanılması
- E) Cinsel istismara uğrayan bir çocuğun rehabilite edilmesi

9. Ayşe öğretmen ve Burcu öğretmen aynı okulda çalışmaktadır. Burcu öğretmen beş yıldır öğleci, Ayşe öğretmen ise beş yıldır sabahçıdır. Ayşe öğretmen çocuğunu bir yıl boyunca sabahları rehabilitasyona götürmesi gerektiği için bu yıl Burcu öğretmenle yer değiştirmek istemektedir. Müdür ile durumu konuşur. Ama müdürün yeğeni olan Burcu öğretmenin yine öğleci olacağını öğrenir ve çok üzülür. Haksızlığa uğradığını düşünmektedir. Burcu öğretmene göre iş konusunda daha disiplinli olmasına rağmen neden bu sonucu yaşadığını anlayamamıştır. Bununla birlikte kızı hasta ve yardıma ihtiyacı vardır oysa Burcu öğretmenin bakımından sorumlu olduğu bir yakını yoktur.

Ayşe öğretmen haksızlığa uğradığına nasıl karar vermiştir?

- A) Başka bir arkadaşı ile konuştuğunda
- B) Burcu öğretmen ile kendi durumunu kıyasladığında
- C) Eşi ile konuştuğunda
- D) Burcu öğretmen onunla konuştuğunda
- E) Müdür durumun nedenlerini açıklamadığında

10.

- I. Avrupa Birliği Temel Haklar Bildirgesi
- II. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi
- III. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri uluslararası insan hakları belgeleri arasında yer almaktadır?

- A) Yalnız III
- B) I-II
- C) I-III
- D) II-III
- E) I-II-III

11. Aşağıdakilerden hangisi Birleşmiş Milletlerin oluşturduğu belgeler arasında sayılamaz?

- A) Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
- B) Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
- C) Çocuk Hakları Sözleşmesi
- D) İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
- E) Magna Carta

12. Ülkemizde hukuk yollarını denemiş olmasına rağmen çözüme ulaşamamış ve haklarının ihlal edildiğini düşünen kişi ne yapmalıdır?

- A) Durumu kabullenmeli
- B) Durumu medya ile paylaşmalı
- C) Avukatını değiştirmeli
- D) Danıştaya başvurmalı
- E) Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmalı

13.

- I. Kültürel kimliğe saygı
- II. Dil ve değerlerine saygı
- III. Kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygı

Çocuk Eğitimi yukarıdakilerden hangisi ya da hangilerininin gelişmesini amaçlamaktadır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız III
- C) I-II
- D) II-III
- E) I- II-III

14. İki okuldan birini Milli Eğitim Bakanlığı pilot okul seçmiştir. Pilot okul insan hakları ve vatandaşlık dersleri almakta iken diğer okul bu dersleri görmemektedir. Bu iki okul arasında Türk Ceza Kanununda yer alan bir yasanın konu edinildiği bir kompozisyon yarışması düzenlenmektedir, insan hakları ve vatandaşlık dersleri alan okul, yasanın gerekliliğini insan hakları açısından değerlendirdiği için kompozisyon yarışmasını kazanmıştır.

Bu durum nasıl açıklanabilir?

- A) İnsan hakları eğitimi kompozisyon yarışmaları için gereklidir
- B) İnsan hakları eğitimi yarışmalarda kazandırır
- C) İnsan hakları eğitimi bir okulun tanınması için olumludur
- D) İnsan hakları eğitimi öğrencilerin özgüvenlerinin artmasını sağlar
- E) İnsan hakları eğitimi durumları ve yasaları değerlendirmek için farkındalık yaratır

15. Uluslararası insan hakları belgelerini kabul edip imzalayan ülkelere taraf devlet denmektedir. Ülkemiz birçok uluslar arası insan hakları belgelerine taraf olmasına rağmen ülkemizde insan hakları ihlallerinin sıklıkla yaşandığı görülmektedir. Bunun ülkemizde neyin eksikliğini göstermektedir?

- A) İnsan hakları kitapları
- B) İnsan hakları reklamı
- C) Etik temelli insan hakları eğitimi
- D) İnsan hakları belgeleri
- E) Hukuk temelli insan hakları eğitimi

16. Neşe evinin önünde oyun oynarken yan sokaklarına taşınmakta olan aileyi görmüş ve çocuklarının olup olmadığını merak ederek izlemeye koyulmuştur. Taşınan ailenin küçük çocuğu sokağa indiğinde koşarak yanına gitmiş ve merakla sorular yöneltmiştir. Neşe Antonis'in başka bir ülkeden göç ettiğini öğrenmiştir ve konuşmalarındaki farklılıklara rağmen hemen anlaşmışlar, oynamaya başlamışlardır. Neşe'nin evde Rumca şarkı söylemeye başlamış olmasının üzerine ailesi Antonis ile arkadaşlığını kesmesini istemiştir.

Neşe'nin ailesi hangi konuda ayrımcılık yapmıştır?

- A) Etnik
- B) Cinsiyet
- C) Din
- D) Renk
- E) Ekonomik

17.

- I. Hiçbir çocuk ırk, renk, dil, din, ulusal ve etnik köken, cinsiyet vb. nedenlerle hiçbir ayrımcılığa maruz kalmamalıdır
- II. Hiçbir çocuk düşünce özgürlüğünden yoksun bırakılmamalıdır
- III. Çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkı sağlanmalıdır

Ümit öğretmenin sınıfında ki bir çocuk başka bir etnik kökenden geldiği için Türkçe'yi iyi konuşamamaktadır. Sınıf arkadaşlarının alaylarına maruz kalan öğrencinin durumunu Ümit öğretmen de önemsememektedir. Öğrenci gün geçtikçe

okula gitmek istememekte ve gün geçtikçe Türkçe konuşmamaktadır.

Ümit öğretmen yukarıdaki ilkelerden hangisi ya da hangilerine aykırı davranmaktadır?

- A) Yalnız I
- B) I-II
- C) I-III
- D) II-III
- E) I-II-III

18. Burak lise birinci sınıf öğrencisidir. Okullarında yemek parasının çok pahalı olduğuna inanan Burak duvara afiş astığı için okuldan uzaklaştırılmıştır.

Okul Burak'ın hangi hakkını korumamıştır?

- A) Vicdan özgürlüğü hakkı
- B) İletişim hakkı
- C) İnanç özgürlüğü hakkı
- D) Kendini ifade etme hakkı
- E) Sosyal hakkı

19. Cem öğretmen bir ilkokulda sınıf öğretmenliği yapmaktadır. Öğrencilerinden Ali'nin yüzünde ve kollarında morluklar olduğunu fark eder. Öğretmen Ali'nin annesini okula çağırdığında babanın alkolik olduğunu ve Ali'yi dövdüğünü öğrenir. Bu durumun tekrarlanması halinde babayı polise şikâyet edeceğini bildirir. Bir süre Ali'nin vücudunda yeni morluklar olmamış fakat zamanla yeniden başlamıştır. Cem öğretmen okul müdürüne durumu bildirdiğinde okul müdürü bir babanın sevmesi kadar dövmesinin de normal olduğunu, bununla birlikte çocukların özel yaşamlarına saygı göstermek zorunda olduklarını söyler.

Cem öğretmenin nasıl bir tepki vermesi uygun olur?

- A) Müdüre bir daha bu konuyu açmaması
- B) Müdürü cehalet ve görmemezlikten gelme ile suçlaması
- C) Müdürün çocukların özel yaşam haklarına saygı gösterilme fikrine katılması
- D) Müdüre çocukların insan haklarına saygılı bir eğitim alma hakları olduğunu hatırlatması
- E) Müdüre bedensel saldırı veya her türlü kötü muamele ile ilgili yasal düzenlemeler olduğunu hatırlatması

20. Gizem'in en büyük eğlencesi, apartman görevlisinin küçük oğlu Ahmet ile her gün oynamaktır. Gizem, küçük arkadaşını bir gün çok koşturmuş ve Ahmet koşarken bayılmıştır. Bu daha önceleri de olmuştur. Gizem akşam olanları ailesine açmaya karar verir. Ailesi durumu öğrendiğinde apartman görevlisi ile konuşur. Ahmet'in kalp yetmezliği olduğunu babasının sağlık güvencesi olmadığını öğrenirler. Apartman yönetimi bir toplantı yaparak sigorta işlemlerini başlatır ve Ahmet tedavi olmaya başlar.

Bu durumu açıklayabilecek "Çocuğun en iyi ..... düzeyine kavuşma hakkı vardır" cümlesinde ki boşluğa aşağıdaki sözcüklerden hangisi getirilmelidir.

- A) Gelişme
- B) Oyun
- C) Kültür
- D) Sağlık
- E) İletişim

21. Harun ilkokul birinci sınıf öğrencisidir ve sıklıkla hasta olduğu için okula gidememektedir. Durum böyle devam ettiği takdirde Harun'un ikinci sınıfa geçemeyeceğini düşünen öğretmeni ailesi ile konuşmak üzere evlerine gitmiştir. Harun'un okul masraflarını karşılamak için mendil satmaya gittiğini öğrenir. Öğretmen İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulu'na giderek durumu anlatır. Kurul babasından Harun'un bir daha çalıştırılmayacağı dair söz alarak Harun'un eğitim masraflarını karşılayacağını bildirir.

Bu durum aşağıdaki ilkelerden hangisi ile açıklanabilir?

- A) Belediye sokak çocuklarına yardım etmelidir
- B) Aile çocuğun bakımını sağlamak ile sorumludur
- C) Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması aile üzerindedir
- D) Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu aile kadar okulunda üzerindedir
- E) Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu aile kadar devlet üzerindedir

22. Ayça 15 yaşında, güzel ve okulunda başarılı bir kızdır. Ayçanın annesi kızının güzelliği ile devamlı övünmekte ve model olmasını istemektedir. Böylece kızı kolay ve çok para kazanabilecek, kendisini rahat ettirecektir. Bir gün annesini bir reklam ajansı arar ve Ayça'nın bir iç çamaşırı fotoğraf çekimi için çok uygun fiziği olduğunu söyleyip iş teklifinde bulunur. Ayça'nın annesi teklifi hiç düşünmeden kabul eder.

Bu örnekte Ayça'nın hangi hakkı çiğnenmiştir?

- A) İletişim hakkı
- B) Eğitim hakkı
- C) Sosyal güvenlik hakkı
- D) Toplanma hakkı
- E) Cinsel suiistimale karşı korunma hakkı

23. Jale'nin okulu bitmiş, yaz tatili başlamıştır. Evde çok sıkılmaktadır ve bir kursa katılmanın ne kadar eğlenceli olabileceğini hayal etmektedir. Ailesinin ekonomik durumu iyi olmadığı için yaz okuluna babası onu yazdıramamıştır. Jale bir sabah evlerinin karşısındaki belediyenin astığı ilanı görür. İlanda "bütün çocuklar için ücretsiz yaz kursları başlamıştır" yazmaktadır. Sevinçle babasına akşam haberi vermiş ertesi gün kursa kayıt olmuştur.

Belediyenin bu etkinliği düzenlemesi Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin hangi ilkesine uyundur?

- A) Ana babadan ayrılmama hakkı
- B) Ekonomik sömürüye karşı korunma hakkı
- C) Kendini ifade etme hakkı
- D) Bilgiye erişim hakkı
- E) Oyun ve kültürel etkinliklere katılma hakkı

24. Ahmet ile Celal sıra arkadaşıdır. Ahmet çalışkan ve sakin bir öğrencidir, ailesi ekonomik sorunlar yaşamaktadır. Celal dersleri ile ilgilenmeyen ve hareketli bir öğrencidir, ailesi çok varlıklıdır. Gamze öğretmene Celal'in ailesi sürekli hediyeler almaktadır. Celal ve Ahmet sınıf düzenini bozduklarında Gamze öğretmen her zaman Ahmet'e ceza vermektedir.

Yukarıdaki durumda Gamze öğretmen ne yapmaktadır?

- A) Eşitlik göz ardı etmemektedir
- B) Kültürel düzeye göre ayrımcılık yapmaktadır
- C) Sınıf içi disiplin sağlamaktadır
- D) Sosya-ekonomik düzeye göre ayrımcılık yapmaktadır
- E) Adaletli davranmaktadır

25. Birleşmiş Milletler Çocuk hakları Sözleşmesi'ne göre taraf devletler eğitim hakkın kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde gerçekleştirilmesi sağlamak ile yükümlüdürler.

Aşağıdakilerde hangisi bu maddeye göre taraf devletlerin yükümlülüğü olamaz?

- A) İlköğretimi zorunlu hale getirmek
- B) İlköğretimi parasız hale getirmek
- C) Yüksek öğretimi herkese açık hale getirmek
- D) Okullarda düzenli bir biçimde devamlılığın sağlanması
- E) Okullarda düzenli bir biçimde etkinlik yapılması

EK 2

İNSAN HAKLARI GÖRÜŞME FORMU

Hak nedir?

Haksızlığa uğradığınızı nasıl anlarsınız?

İnsan Hakları nedir?

İnsan Hakları Sözleşmeleri'nden bildiğiniz var mı, nelerdir?

İnsan Hakları Sözleşmeleri sizce neyi korumayı hedeflemektedir?

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin koruduğu çocuk hakları içinden bildiklerinizi belirtiniz.

İnsan hakları eğitimi sizce neyi amaçlamalıdır?

Uluslar arası düzeyde insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum veya kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.

Türkiye'de insan haklarını koruma amacı ile çalışan kurum ve kuruluşlardan bildiklerinizi yazınız.

EK 3 : İNSAN HAKLARI GÜNLÜKLERİ

	ISINMA ETKİNLİKLERİ	CANLANDIRMA ETKİNLİKLERİ
1. GÜN		
2. GÜN		
3. GÜN		
4. GÜN		
5.GÜN		

KISA FİLM VE BELGESELLER	SUNUMLAR

EK 4

ALTI ŞAPKA DÜŞÜNME TEKNİĞİ İNSAN HAKLARI EĞİTİMİ PROGRAMI DEĞERLENDİRME FORMU :

Beyaz Şapka (Tarafsız Şapka):

(Bu bölümde İHEP ile ilgili düşüncelerinizi yorumlardan kaçınarak açıklayınız)

Kırmızı Şapka (Duygusal Şapka):

(Bu bölümde İHEP ile ilgili duygularınızı açıklayınız)

Siyah Şapka (Karamsar Şapka):

(Bu bölümde İHEP ile ilgili olumsuz düşüncelerinizi açıklayınız)

Sarı Şapka (İyimser Şapka):

(Bu bölümde İHEP ile ilgili olumlu düşüncelerinizi açıklayınız)

Yeşil Şapka (Yaratıcı Şapka):

(Bu bölümde İHEP'in size kazandırdığı yeni fikirlerinizi ve değişen bakış açınızı açıklayınız)

Mavi Şapka (Değerlendiren Şapka):

(Bu bölümde İHEP ile ilgili genel düşüncelerinizi ve ulaştığımız sonucu açıklayınız)

EK 5 İZİNLER

07.12.2011
Ankara

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
Okul Öncesi Eğitim Şube Müdürüğü'ne

Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı olarak oluşturduğumuz belgesel film arşivimizdeki filmlerin ücretli gösterimler dışında akademik ve kültürel çalışmalarda kullanılması, aynı şartlarda Sayın Sultan Şahin'in de tez çalışmasında bahsi geçen filmleri kullanması kurumumuzun bilgisi ve onayı dâhilindedir. Bilgilerinize arz ederim.

Saygılarımla

Emrah Kalan
Belgesel Film Koordinatörü
Ankara Uluslararası Film Festivali
Dünya Kitle İletişimi Araştırma Vakfı

Farabi Sokak No: 29/1 Çankaya / Ankara
Tel: +90 312 468 77 46 +90 312 468 38 92
Fax: +90 312 467 78 39

<http://www.filmfestankara.org.tr> E-Posta: festival@filmfestankara.org.tr

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sayı : B.30.2.HAC.0.41.00.00/200/1025
Konu : Sultan ŞAHİN Hk.

28/02/2011

İlköğretim Anabilim Dalı Başkanlığı'na

İlgi : 05.01.2011 tarih ve 200-8 sayılı yazınız.

Anabilim Dalınız Okul Öncesi Eğitim Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Sultan ŞAHİN'in; "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme"** konulu araştırma izni isteğine ilişkin Başkent Üniversitesi'nden alınan 15.02.2011 tarih ve 119 sayılı yazı ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve adı geçene tebliğini rica ederim.

Saygılarımla,

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN
Enstitü Müdürü

EKLER :
1 Yazı

Enstitü Sekreteri : S. MERCANOĞLU (Paraf)

07-03-2011

BAT
15.3.2011

Tuznel
M.Boz-

1993

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİTS-EN-ISO 9001
KALİTE SİSTEM BELGESİ

00000309

Sayı : B.30.2.BŞK.0.00-119
Konu: Anket hk.

15 Şubat 2011

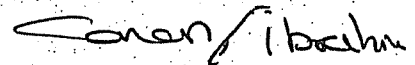
Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğüne,
ANKARA

İlgi: 25.01.2011 tarih ve B.30.2.HAC.0.70.01.00/240-257 sayılı yazınız.

İlgide kayıtlı yazınızda sözü edilen Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Sultan ŞAHİN'in "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme" konulu tezinin anket çalışmasını Üniversitemiz Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Öğretmenliği programı öğrencilerine uygulamasına ilişkin talebi tarafımızca uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Kenan ARAZ
Rektör

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Sayı : B.30.2.ANK.0.72.00.00302.08.01 / 930 .. 10499
Konu: Sultan ŞAHİN hk.

Ankara
10/01/2011

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi: 25/01/2011 tarih ve B.30.2.HAC.0.70.01.00/240-257 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sultan ŞAHİN'in Prof. Dr. Belma TUĞRUL danışmanlığında hazırlamakta olduğu "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme" konulu tezi kapsamında Üniversitemiz öğrencilerine anket uygulama isteği hakkında Üniversitemiz Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile Eğitim Bilimleri Fakültesi Dekanlıkları'ndan alınan yazı örnekleri ilişikte sunulmuştur.

Bilgilerinize saygı ile arz ederim.

Prof. Dr. Cemal TALUĞ
Rektör

EK:

Yazı örneği ve ekleri (3 sayfa)

Abraham,
Sarı,
W

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dekanlığı

SAYI :B.30.2.ANK.0.11.73.00/63
KONU : Anket Hk.

000353

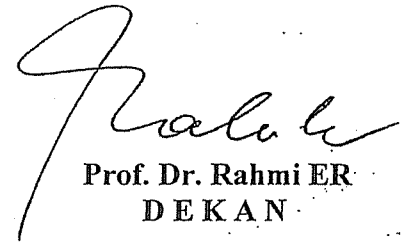
17.02.2011

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 04.02.2011 tarih ve B.30.2.ANK.0.72.00.00-302.08.01/483-5227 sayılı yazınız.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sultan Şahin'in Fakültemiz Felsefe Bölümünde uygulamak istediği anket hakkında ilgili bölümden alınan 14.02.2011 tarih ve B.30.2.ANK.0.11.19.00/58 sayılı yazının bir örneği ilişikte sunulmuştur.

Bilgilerinize saygılarımla arz ederim.

 Prof. Dr. Rahmi ER
 DEKAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ ÖĞRETİM İŞLERİ DAİRE BAŞKANLIĞI	
Tarih	22/02/2011

T.C.
DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ DEKANLIĞI
Felsefe Bölümü Başkanlığı

Sayı : B.30.2.ANK.0.11.19.00/-58
Konu: Sultan Şahin'in anketi hk.

14/02/2011

DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ DEKANLIĞI'NA

İlgi:10.02.2010 tarih ve B.30.2.ANK.0.11.73.00/-50 sayılı yazınız.

Sultan ŞAHİN'in bölümümüze uygulamak istediği anket incelenmiş olup, yeterince eleştirel bir bakış açısını içermemesinden dolayı anketin uygulanması uygun görülmemiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Sabri BÜYÜKDÜVENCİ
Felsefe Bölümü Başkanı

D. T. C. FAKÜLTESİ		
63	BASIN YAYIN VE HALKLA İLİŞKİLER	
70	FAKULTE SEKRETERLIĞI	
7001	SEKRETERLIK BİRİMİ	
71	PERSONEL İŞLERİ	
72	ÖĞRENCİ İŞLERİ	
73	İDARİ İŞLER	✗
74	MALİ İŞLER	
77	BİLGİ İŞLEM	
78	KÜTUPHANE	
81	DÖNER SERMAYE	
83	BELGE YÖNETİMİ VE ARŞIV İŞLERİ	
85	TAŞINIR İŞLEMLERİ	
Tarih	15 SUBAT 2011	
Sayı	1776	

Caerîsi
KPM

Prof. FİGT
İc

CSA

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
DEKANLIĞI

Sayı: B.30.2.ANK.0.12.70.01.044

Konu: Ölçek Uygulama İsteği hk.

21.02.11 01142

REKTÖRLÜK MAKAMINA

İlgi: 04.02.2011 tarih ve B.30.2.ANK.0.72.00.00-302.07.01/483-5227 sayılı yazınız.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sultan ŞAHİN'in, Prof. Dr. Belma TUĞRUL danışmanlığında hazırladığı "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme" konulu Proje çalışması kapsamında Fakültemiz Okul Öncesi Eğitim Anabilim Dalında anket uygulama isteği bizzat araştırmacının kendisi tarafından uygulanması koşuluyla Dekanlığımızca uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla arz ederim.

Prof. Dr. Selahiddin ÖĞÜLMÜŞ
Dekan V.

25/02/2011
1834
30.08.01

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sayı : B.30.2.HAC.0.41.00.00/200/2307
Konu : Sultan ŞAHİN Hk.

26/04/2011

İlköğretim Anabilim Dalı Başkanlığı'na

İlgi : 05.01.2011 tarih ve 200-8 sayılı yazınız.

Anabilim Dalınız Okul Öncesi Eğitim Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden **Sultan ŞAHİN'in**; "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme" konulu araştırma izni isteğine ilişkin Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nden alınan 11.04.2011 tarih ve 1420-2368 sayılı yazı ve eki ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve adı geçene tebliğini rica ederim.

Saygılarımla,

Prof. Dr. İnan ÇAKIN
Enstitü Müdürü

EKLER :
1 Yazı (2 Sayfa)

Enstitü Sekreteri : S. MERCANOĞLU (Paraf)

OKU 1/28
28-04-2011

1956

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Middle East Technical University

Öğrenci İşleri Daire Başkanlığı
Registrar's Office

06531 Ankara, Türkiye
Phone: +90 (312) 2103417
Fax: +90 (312) 2107960
www.oedb.metu.edu.tr

E.30.2.HAC.0.70.01.00/240-257

1420-2068

004803

11/04/2011

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi: 25.01.2011 tarihli ve B.30.2.HAC.0.70.01.00/240- 257 sayılı yazınız.

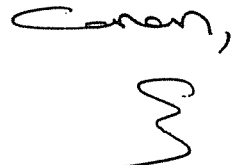
Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Sultan Şahin'in Prof. Dr. Belma Tuğrul danışmanlığında hazırladığı "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme" başlıklı araştırması için Üniversitemiz Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okulöncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı ile Fen edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünde uygulama isteği "İnsan Araştırmaları Etik Komitesi" tarafından uygun görülerek etik onayı verilmiştir.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

Saygılarımla.

Prof. Dr. M. Volkan Atalay
Rektör Yardımcısı

Sayı: B.30.2.ODT.0.AH.00.00/126/59-4702

4 Nisan 2011

Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Middle East Technical UniversityFen Bilimleri Enstitüsü
Graduate School of
Natural and Applied Sciences06531 Ankara, Türkiye
Phone: +90 (312) 2102292
Fax: +90 (312) 2107959
www.fbe.metu.edu.trGönderilen: Doç.Dr. Belgin Ayvaşık
Rektör DanışmanıGönderen : Prof. Dr. Canan Özgen
IAK Başkan Yardımcısı*Canan Özgen*

İlgi : 26.01.11 tarihli ve 001632 sayılı yazınız hk.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Sultan Şahin'in Prof.Dr. Belma Tuğrul danışmanlığında hazırladığı; "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme" başlıklı araştırması "İnsan Araştırmaları Etik Komitesi" tarafından uygun görülerek etik onayı verilmiştir.

Bilgilerinize saygılarımla sunarım.

352

7/4
6/4

Ek: İlgi Yazı

cc :Felsefe Bölümü
İlköğretim Bölümü

614

ÖİDB
Gereği niceliyle
*dr.*Prof. Dr. Belgin AYVAŞIK
Rektör Danışmanı

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sayı : B.30.2.HAC.0.41.00.00/200/1408
Konu : Sultan ŞAHİN Hk.

21/03/2011

İlköğretim
Anabilim Dalı Başkanlığı'na

İlgi : 05.01.2011 tarih ve 8 sayılı yazınız.

Anabilim Dalınız Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden Sultan ŞAHİN'in; "**Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme**" konulu araştırma izni isteğine ilişkin Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'nden alınan 10.03.2011 tarih ve 10499 sayılı yazı ve ekleri ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve adı geçene tebliğini rica ederim.

Saygılarımla,

Prof.Dr. İrfan ÇAKIN
Enstitü Müdürü

EKLER :

1 Adet Yazı (4 Sayfa)

Enstitü Sekreteri : S. MERCANOĞLU (Paraf)

OKUL
23-03-2011

BAT
25.3.2011

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Sayı : B.30.2.HAC.0.41.00.00/200/1609
Konu : Sultan ŞAHİN Hk.

29/03/2011

İlköğretim Anabilim Dalı Başkanlığı'na

İlgi : 05.01.2011 tarih ve 200-8 sayılı yazınız.

Anabilim Dalınız Okul Öncesi Eğitim Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencilerinden Sultan ŞAHİN'in; "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme" konulu araştırma izni isteğine ilişkin Gazi Üniversitesi'nden alınan 04.03.2011 tarih ve 941-4149 sayılı yazı ve eki ilişikte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve adı geçene tebliğini rica ederim.

Saygılarımla,

Prof.Dr. İrfan ÇAKIN
Enstitü Müdürü

EKLER :
1 Yazı (2 Sayfa)

Enstitü Sekreteri : S. MERCANOĞLU (Paraf)

OKLU
05-04-2011

Sn. B52
B5.4.2011

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
(Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığı)

SAYI : B.30.2.GÜN.0.72.01.42/ 941-4149
KONU : İzin

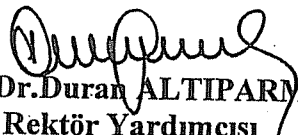
04/3/2011

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Genel Sekreterlik Yazı İşleri Müdürlüğü)

- İLGİ : a) 25/01/2011 tarih ve B.30.2.HAC.0.70.01.00/240-257 sayılı yazınız.
b) Üniversitemiz Gazi Eğitim Fakültesi Dekanlığı'nın, 24/02/2011 tarih ve B.30.2.GÜN.0.12.72-01/1031 sayılı yazısı.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı öğrencisi Sultan ŞAHİN, Prof.Dr.Belma TUĞRUL danışmanlığında hazırladığı " Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme " konulu tezinin anket uygulamasını , Üniversitemiz Gazi Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitim Anabilim Dalı öğrencilerine yapma isteğine dair ilgi (a) yazınız adı geçen Fakülte Dekanlığına iletilmiş olup; alınan cevabi ilgi (b) yazı ilişikte sunulmuştur.

Bilgilerinize arz ederim.

Prof.Dr.Duran ALTIPARMAK
Rektör Yardımcısı

Ek :

-İlgi (b) yazı (1 sayfa)

YAZI NO	17311
YAZI TARİHİ	27.11.2011
GİRİŞ	
EVHAK	

ANADOLU

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
GAZİ EĞİTİM FAKÜLTESİ DEKANLIĞI

SAYI : B.30.2.GÜN.0.12.72.01/1031
KONU : İzin

24 Şubat 2011

GAZİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Öğrenci İşleri Dairesi Başkanlığına

İLGİ : .04.02.2011 tarih ve B.30.2.GÜN.0.72.01.42/473-2101 sayılı yazınız.

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalı yüksek lisans programı öğrencisi Sultan ŞAHİN'in Prof.Dr.Belma TUĞRUL'un danışmanlığında yürüttüğü "Okul Öncesi Öğretmenlerine Yönelik İnsan Hakları Eğitimi Programı Geliştirme" konulu tezi ile ilgili olarak Fakültemiz İlköğretim Bölümü Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı öğrencilerine anket uygulama isteği Dekanlığımızca uygun görülmektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

M. Safra

Prof. Dr. Mustafa SAFRAN

DEKAN

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Bölüm : İstatistik Bölümü
Sayı : B.08.4.MEM.0.06.20.01-60599/100026
Konu : Araştırma İzni
Sultan ŞAHİN

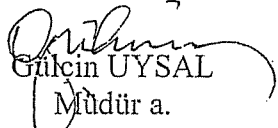
14/12/2011

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNE
(Sosyal Bilimler Enstitüsü)

- İlgi : a) MEB Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
b) Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsünün 05/08/2011 tarih ve 4095 sayılı yazısı.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Sultan ŞAHİN' in "İnsan hakları eğitimi programı geliştirme" konulu tezi ile ilgili çalışma yapma isteği Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve araştırmanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Mühürlü anketler (8 sayfadan oluşan) ekte gönderilmiş olup, uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde iki örneğinin (CD/disket) Müdürlüğümüz İstatistik Bölümüne gönderilmesini rica ederim.

Gülçin UYSAL
Müdür a.
Müdür Yardımcısı

EKLER :
Anket (8 sayfa)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sultan ŞAHİN
Doğum Yeri ve Tarihi : Samsun, 1984

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
London Metropolitan University, Faculty of Law,
Governance and International Relations (Visitor
Researcher)

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

N. Aral, F. Gürsoy, M. Yıldız Bıçakçı, R. Ceylan,
S. Şahin, M. Öztürk. An Investigation of the
Occupational Attitudes of Pre-School
Teacher. 6-9 June, *European Academic
Conference. Conference Proceedings*, 613-
620 Barcelona, Spain, (2011).

Şahin, S. "Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının
Cinsel İstismara Uğramış Çocuğu Fark
Edebilme Yeterlilikleri Üzerine Bir Çalışma"
1. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin
Bildirileri Kitabı Cilt II, 229-242, (2011).

Tuğrul, B. **ve Şahin, S.** "Türkiye'de Çocuk
Hakları İhlallerinin ve Korunan Çocuk
Haklarının Gazete Haberleri Aracılığıyla
İncelenmesi" 1. Türkiye Çocuk Hakları
Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı Cilt II, 337-
350, (2011).

Şahin,S and Aral, N. Çocukların Siber Zorbalığa Maruz Kalma ve Siber Zorbalığı Uygulama Durumlarının İncelenmesi (Poster Bildiri), 4. Uluslararası Risk Altındaki Çocuklar Sempzyumu, (2011)

Sahin, S ve Polat, O. Türkiye’de ve Dünyadaki Gelişmiş Ülkelerde Çocuk Katılım Hakkı Algısının ve Uygulamalarının Karşılaştırılması. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 4 (1),275-283 (2012).

Sahin, S. Değerler Eğitimi ve İnsan Hakları. Çoluk Çocuk Dergisi 97: 38-40, (2012)

İş Deneyimi

Projeler : *Okul Öncesi Dönemde Alternatif bir Eğitim Modeli: Montessori Eğitimi*, Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Projesi, **Yardımcı Araştırmacı .**

Çalıştığı Kurumlar : Ankara Üniversitesi- Araştırma Görevlisi

İletişim

E-Posta Adresi : sultansahin@gmail.com

Tarih : 21.12.2012